

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**№ 14 (201) ЛИПЕНЬ
2010**

2010 липень №14 (201)

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Частина II

Заснований у лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено
до переліку наукових фахових видань України
(філологічні науки)

Постанови президії ВАК України
від 18.11.2009 р. №1-05/5

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 12 від 25 червня 2010 року)

Виходить двічі на місяць

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук, професор **Курило В. С.**
Заступник головного редактора –

доктор педагогічних наук, професор **Савченко С. В.**

Випускаючі редактори –

доктор історичних наук, професор **Бур'ян М. С.**,
доктор медичних наук, професор **Виноградов О. А.**,
доктор філологічних наук, професор **Галич О. А.**,
доктор педагогічних наук, професор **Горошкіна О. М.**,
доктор сільськогосподарських наук, професор **Конопля М. І.**,
доктор філологічних наук, професор **Синельникова Л. М.**,
доктор педагогічних наук, професор **Харченко С. Я.**

Редакційна колегія

серії «Філологічні науки»:

доктор філологічних наук, професор **Єрмоленко С. Я.**,
доктор філологічних наук, професор **Загнітко А. П.**,
доктор філологічних наук, професор **Коваль В. І.**,
доктор філологічних наук, професор **Лисиченко Л. А.**,
доктор філологічних наук, професор **Мокієнко В. М.**,
доктор філологічних наук, професор **Синельникова Л. М.**,
доктор філологічних наук, професор **Глуховцева К. Д.**,
кандидат філологічних наук, доцент **Лєснова В. В.**

РЕДАКЦІЙНІ ВИМОГИ

до технічного оформлення статей

Редколегія “Вісника” приймає статті обсягом 4 – 5 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) — 3,8 см; верхній колонтитул — 1,25 см, нижній — 3,2 см.

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2010.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК) з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шрифт жирний. Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга — номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 21; 2, с. 13–14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова „Література” або після слів „Література і примітки” (без двокрапки) у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 3 – 4 рядків українською, російською та англійською мовами із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри; домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний).

ЗМІСТ

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

1. **Аржавітіна О. М.** Проблема розкриття змістовної структури власних назв при перекладі..... 5
2. **Бобришева О. В.** Мовна картина світу та проблеми перекладу національно-культурних реалій..... 9
3. **Губарева О. В.** Власні назви у казці Льюїса Керрола «Аліса в країні чудес»: особливості перекладу Володимиром Набоковим..... 13
4. **Дубко Л. О., Панченко М. Ю.** Англійські вигуки, що позначають паузи хезитації, проблеми і способи їх перекладу українською мовою..... 19
5. **Стафєєва Н. Ю.** Особливості перекладу безеквівалентної авторської лексики в жанрі фентезі на матеріалі «Володар перснів» Дж. Р. Р. Толкієна..... 24
6. **Тихоновська Г. С.** Українські реалії на позначення людини та її побуту та способи їх перекладу російською та англійською мовами..... 28
7. **Челомбітько Д. А.** Специфіка перекладу суспільно-політичних реалій..... 33
8. **Чищева А. Г.** Труднощі перекладу документальних фільмів: аудіовізуальний аспект..... 39

ЛІНГВІСТИКА

9. **Баєва І. В., Курєнкова Г. М.** Хибні синоніми як слова з ідентичним предметним значенням..... 44
10. **Бузовський А. В., Лугінець О. Л.** Спортивний дискурс та його значення у сучасному мовному просторі..... 48
11. **Зайцева І. П., Катречко О. О.** Мова як культурний код нації..... 54
12. **Коваленко В. М.** Імплицитная семантическая структура текста (на матеріалі німецького мови)..... 60
13. **Коваленко С. П.** Лінгвостилістичне втілення текстових концептів у сучасних французьких мемуарних романах..... 65
14. **Тищенко Г. О.** Взаємодія засобів вираження тривалості емотивності у внутрішньому контексті фразеологічних одиниць німецької мови..... 69
15. **Усова Н. В.** Оппозитивность как фактор организации поэтономосферы..... 74
16. **Чигирева А. В., Бледнова О. Г.** Сетевое имя в английской антропонимии..... 79
17. **Шевандина Л. С.** Оценочный компонент смысловой структуры немецкоязычных литературных диалогов..... 84

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

18. **Kalinina O. G.** Teaching Mixed-Ability Classes Looking on the Bright Side..... 89
19. **Реутов Н. И.** О методических принципах обучения второму иностранному языку в вузах Украины (к проекту Программы по немецкому языку как второй специальности)..... 94

ЛІТЕРАТУРА США

20. **Лубенець Л. В.** Імагологічна перспектива у романі «Пнін» Володимира Набокова..... 100

СОЦІОЛІНГВІСТИКА

ТА КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА

21. **Балакірєв К. О.** Культура інтернет-спілкування..... 105
22. **Burdina S.** Researching Bilingual Identities in Interaction..... 109
23. **Grebenyuk T., Kulikova A.** The Visual Aspect of Hypertext in Contemporary American Culture..... 113
24. **Дубко Л. О., Максимова К. О.** Маніпулятивний потенціал політичної реклами..... 118
25. **Моїсеєнко О. Ю.** Лексичні аспекти гібридності англomовного дискурсу Східної Африки..... 122
26. **Прітикіна А. О.** Сутність понять «фантастика» та «фентезі» як сучасних літературних жанрів..... 132
27. **Ткачева Ю. Г.** Семантическая репрезентация концепта «счастье» в английской лексикографии..... 138
28. **Федотова Е. И.** Аксиологический аспект речевого общения..... 144
29. **Фоміна С. Б.** Особливості вербалізації концепту простір у фантастичному романі Г. Уеллса «Машина часу»..... 150
30. **Хорольська А. М.** Урбаністичний дискурс як відображення урбаністичного простору та урбаністичної спільноти..... 155
31. **Яскевіч Ю. В.** Дослідження феномену страху у сучасній науковій парадигмі..... 160
- Відомості про авторів**..... 167

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.111'225

О. М. Аржавітіна

ПРОБЛЕМА РОЗКРИТТЯ ЗМІСТОВНОЇ СТРУКТУРИ ВЛАСНИХ НАЗВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Вивчення мови художньої літератури неможливе без аналізу власних назв (ВН), вплетених у канву твору. ВН, вжиті письменником у тексті твору, дають неоціненну інформацію для інтерпретації тексту, нерідко й таку, що не виражена іншими способами. Вони забарвлюють, увиразнюють текст, виконуючи, водночас, істотну текстотвірну функцію. Тому важливим завданням для перекладача є зберегти функціональне навантаження ВН у тексті перекладу, не втративши при цьому національного колориту і не порушивши основних правил і закономірностей рідної мови [1, с. 36].

Дана стаття присвячена вивченню англійських власних назв у художньому тексті та способам їх передачі мовою перекладу. У центрі нашого дослідження стоїть проблема розкриття змістовної сторони англійських ВН і аналіз їхнього семантичного потенціалу.

Актуальність теми нашого дослідження обумовлена активним інтересом до проблем перекладу взагалі й до проблеми перекладу власних назв зокрема. Останнім часом особливо виявився інтерес до функціонування ВН у художніх творах. Отже, питання про функціональну адекватність ВН у вихідних текстах (ВТ) і перекладних текстах (ПТ) стає особливо актуальним.

Найбільш помітні теоретичні праці за цією темою належать Н.М.Любимову, К. І. Чуковському, Л.С. Бархударову, Л.А. Автеньєвій, В.С. Виноградову, Д.І. Єрмоловичу, А.О. Живоглядову, О.О. Реформатському, О.Д. Швейцеру та ін.

Характеризуючи власні назви як об'єкт перекладу, говорять звичайно, що вони, як правило, перекладу не підлягають. Під цим мається на увазі, що для розуміння ВН досить вказівки на те, що перед нами - ім'я або назва (а цю функцію виконує в письмовому тексті заголовна літера). Звідси виходить, що збереження (або передачі з мінімальними змінами) звукової оболонки ВН буває досить для розуміння й тексту перекладу [2, с. 127].

Усяке трактування принципів передачі ВН у перекладі спирається на одну з існуючих концепцій щодо семантичної структури ВН. Так, концепція неперекладності ВН ґрунтується на припущенні, згідно з яким, ВН є позбавленою лінгвістичного значення. Обґрунтовуючи таку точку зору, деякі дослідники зазначають, що, як впливає з аналізу тексту, який включає ВН, «будь-яке слово, що не

являє собою власної назви, вимагає або словникового опису, або внутрішньо- чи міжмовного перекладу, тоді як проста вказівка на його належність до класу власних назв (антропонімів, топонімів) є нічим іншим, як віднесенням до певного категоріального чи видового значення, що є повністю вичерпним» [1, с. 41].

Важливим залишається питання того, чи дійсно для правильного розуміння тексту, а відтак, і вірного перекладу, - достатньо зробити тільки вказівку на те, що ВН - це ВН. Практика показує, що, у багатьох випадках цим можна дійсно обмежитись, особливо за умови наявності в самому тексті експліцитних вказівок на те, який об'єкт має дану назву. Разом із тим, застосування цього підходу в усіх випадках вживання ВН у тексті є виправданим далеко не завжди [3, с. 21]. Підтвердженням тому, на наш погляд, виступають ті мовні повідомлення, у яких відсутні експліцитні характеристики об'єкта, що носить дану ВН [4, с. 52].

Розглянемо декілька прикладів, узятих з оригінальної літератури англійською мовою, які супроводимо дослівним перекладом.

Приклад 1. Conan Doyle was a favourite author and in Baker Street his beloved detective was constantly and closely attended by his medical *Boswell*. (I. Brown)

Конан Дойль був популярним письменником, а на Бейкер-Стрит його улюблений детектив був оточений невідступною увагою свого медичного *Босвелла*.

Приклад 2. Presidents of other networks could take chances. They didn't work for a maniac like Gregory Austin, who fancied himself a combination of *Bernard Baruch* and *David Merrick*. (J. Susann)

Президенти інших телекомпаній могли й ризикувати - адже вони не працювали на маніяків типу Грегорі Остіна, що уявляв себе сполученням *Бернарда Баруха* й *Девіда Мерріка*.

Приклад 3. Diana was holding everyone's attention with a funny story about her twin sons (...) «I can't lie about their ages. And naturally the Beatles are their idols. They also have long hair. Oh, my dear, they are absolutely *Carnaby Street*. (J. Susann)

Діана розважала присутніх забавними оповіданнями про своїх близнюків... «Я не можу приховувати їхнього віку. І, звичайно, Бітли - це їхні кумири. Вони такі ж довговолосі. Так що там, мої хлопчики - це просто *Карнабі-Стрім*».

Очевидно, що для багатьох читачів цитовані рядки виявляться не зовсім зрозумілими. Їх адекватне розуміння ускладнюється наявністю ВН, хоча далеко не всіх з них. Ті ВН, які, на наш погляд, є каменем спотикання, виділені курсивом. Однак, у кожній цитаті присутні також інші імена та назви (Конан Дойль, Бейкер-стріт, Грегорі Остін, Діана, Бітли), які, вочевидь, не становлять перешкод для розуміння з різних причин.

Що ж стосується виділених імен, то вони вимагають роз'яснень, без яких зміст тексту буде для читача просто незрозумілим. Прізвище

Босвелл, що зустрілося в прикладі 1, належить захопленому біографові (1740-1795) Самюеля Джонсона, англійського письменника, вченого XVIII ст., автора фундаментального словника англійської мови. Під «Босвеллом-Медиком» мається на увазі доктор Уотсон, від імені якого Конан Дойль писав книги про детектива Шерлока Холмса.

Тепер зупинимось на інших з виділених імен, серед яких Б. Барух (1870-1965) - великий американський фінансист і політичний діяч, Д. Меррік (1912-2000) - відомий американський продюсер театру й кіно (приклад 2). Порівнянням із цими людьми автор хоче показати, що персонаж, про який йдеться у тексті, приписує собі як неабиякі ділові, так і творчі якості. Нарешті, у третьому прикладі мати, характеризуючи зовнішній вигляд своїх синів, згадує про Карнабі-Стріт - вулицю в Лондоні, відому своїми магазинами модного одягу для молоді.

Як бачимо, для правильного розуміння і перекладу тексту в цитованих уривках далеко не досить знати, що дане слово є ВН, а аналіз значеннєвої структури вимагає додаткової інформації [5, с. 134].

Щоб продемонструвати, які неясності (а часом і помилки) трапляються в перекладах, приведемо ще два додаткові приклади з англо-американської літератури.

Приклад 4. The driver was sort of a wise guy. I can't turn around here, *Мак*. This here's a one-way. (D. J. Salinger. The Catcher in the Rye. М.: Progress, 1979, p. 78)

Але водій попався хитрий. «Не можу, *Мак*, тут рух однобічний». (Д. Селінджер. Над прірвою в житті. Пер. Р. Райт-Ковальнової. М.: Мол. гвардія, 1965, с. 48)

Ім'я *Мак*, яке ми зустрічаємо в перекладі (у цілому чудовому), трохи насторожує читача: адже героя роману, до якого звертається шофер таксі, звать Холден Колфілд. Контекст не прояснює загадки. До того ж, в іншому місці роману Холдена називають ще й *Джеком* (с. 51). Тим часом, *Мак* і *Джек* – це розповсюджені в Америці сленгові звертання до незнайомого чоловіка.

Приклад 5. I marvel at the felicity of their style; but with all their copiousness (their vocabulary suggests that they fingered *Roget's* Thesaurus in their cradles) they say nothing to me. (W. S. Maugham. The Moon and Sixpence. М.: Progress, 1973, p. 28)

Я дивуюся досконалості їхнього стилю; але всі їхні словесні багатства (одразу видно, що в дитинстві вони заглядали в «Скарбницю» *Роджета*) нічого не говорять мені. (С. Моем. Місяць і гріш. Оповідання. Пер. Н. Ман. Л.: Худож. літ., 1977, с. 12)

Тут ми маємо справу вже з явною перекладацькою помилкою: очевидно, що на відміну від поетів, про яких іронічно озивається С. Моем, перекладачка ніколи не заглядала в «Тезаурус» Роже - один з найпопулярніших словників синонімів і близьких за змістом слів, що належить англійському вченому Пітеру Роже (1779-1869) і перевидається понині [2, с. 129]. Враховуючи це, дозволимо собі твердження, що саме

відношення до ВН як слова, що не вимагає перекладу, і призвело до неясності в попередньому прикладі, а в останньому – до помилки.

Таким чином, можна вважати, що виключення із загального правила, про які йшлося вище, потребують подальшого ретельного аналізу, в ході якого необхідно спробувати дати відповідь на запитання: 1) чи дійсно семантична структура ВН є порожньою; 2) які формальні й змістовні ознаки ВН підлягають передачі і в яких випадках; 3) які способи застосовуються для передачі змістовних елементів ВН під час перекладу.

Література

1. Марьянова Н. В. Символика личных имён в языке и переводе / Н. В. Марьянова // Межкультурная коммуникация и перевод: материалы межвуз. конф. – М., 2002. – С. 30 – 42. **2. Никольская Т. Е.** Ассоциативное поле личного имени / Т. Е. Никольская // Семантика языковых единиц: докл. IV междунар. конф. – М., 1998. – Т. 1. – С. 123 – 147. **3. Блох М.Я.** Имена личные в парадигматике, синтагматике и прагматике / М.Я. Блох, Т. Н. Семенова. – М.: Готика, 2001. – 193 с. **4. Шайкевич А. Л.** Социальная окраска имени и его популярность / А. Л. Шайкевич // Поэтика. Стилистика. Язык и культура. – М.: Наука, 1996. – С. 42 – 68. **5. Шарашова М. К.** О значении собственных имён / М. К. Шарашова // Семантика языковых единиц: докл. междунар. конф. – М., 1996. – Т. 1. – С. 126 – 152.

Аржавітіна О.М. Проблема розкриття змістовної структури власних назв при перекладі

Стаття присвячена вивченню англійських власних назв у художньому творі та засобам їх передачі мовою перекладу. В центрі уваги дослідження постає проблема розкриття змістовної сторони ВН та аналіз їхнього семантичного потенціалу.

Ключові слова: власна назва, змістовна структура, первинний текст, текст перекладу.

Аржавитина Е.Н. Проблема раскрытия содержательной структуры имен собственных при переводе

Статья посвящена изучению английских имен собственных в художественном тексте и способам передачи их на язык перевода. В центре исследования стоит проблема раскрытия содержательной стороны английских ИС и анализ их семантического потенциала.

Ключевые слова: имя собственное, содержательная структура, исходный текст, переводный текст.

Arzhavitina O.M. The problem of conceptual structure of proper names in translation

The article deals with the analysis of the English proper names in fiction and means of their rendering in translation. The problem of revelation of the conceptual structure of proper names and their semantic potential is in the focus of the analysis.

Key words: proper name, conceptual structure, original text, text of translation.

УДК 811.111'255.4

О. В. Бобришева

МОВНА КАРТИНА СВІТУ ТА ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ

У наш час унікальні національно-специфічні лексичні одиниці стали предметом пильного розгляду цілого ряду нових лінгвістичних напрямків. Це пов'язане з розвитком перекладу й суміжних лінгвістичних дисциплін: лінгвокраїнознавства, лінгвокультурології, етнолінгвістики, порівняльної лінгвістики й теорії міжкультурної комунікації, у яких даний феномен вивчається з різних сторін і різними методами.

Слід зазначити, що проблема перекладу реалій іноземною мовою не раз піднімалася в працях вітчизняних і закордонних лінгвістів, починаючи з 50-х рр. ХХ ст. (див. Рецкер, 1950; Балль, 1952; Шатков, 1952; Чернов, 1958; Комісаров, Рецкер, Тархов, 1960; Гак, 1962; Джампелт, 1961; Кейд, 1964; Леві, 1969; Верещагін, Костомаров, 1976; Виноградов, 1978; Мурах, 1975, 1980; Коллер, 1979; Ньюмарк, 1981; Кутц, 1981; Влахов, Флорин, 1986; Томахін, 1988; Сорокін, Морковіна, 1988; Кабакчі, 1998, 2001, 2002; Картагена, 1994; Гледроу, 1998; Маркстейн, 1999; Стюр, 2004; Фененко, 2001, 2006). У даних роботах підкреслюється можливість перекладу реалій і описуються можливі прийоми передачі унікальних національно-специфічних лексичних одиниць на прикладі різних пар мов.

Ціль статті полягає в тому, щоб визначити об'єктивні закономірності процесу перекладу національно-культурних реалій, наявних у художніх текстах, з урахуванням суб'єктивності мовної картини світу перекладача.

Багатовіковий досвід перекладу як гуманітарної практики в області взаємодії культур одержує перспективу нового осмислення у світлі сучасного вчення про мовну картину світу.

Позитивне рішення проблеми можливості перекладу мало у своїй основі передумову про те, що різні мови відбивають у першу чергу той досвід людства, ту частину людського буття, що є загальною для всіх homo sapiens. У мовній картині світу кожного народу відображена значно більша частка загального, ніж унікального для кожної культури, досвіду.

Загальна картина світу служить посередником і основою як при взаєморозумінні індивідів, так і цілих культур [1, с. 126]. Саме загальна частина картин світу уможливує існування системи стабільних (постійних і варіативних) мовних відповідностей.

Для перекладача об'єктивна мовна картина світу умовно підрозділяється на дві нерівні частини: більшу, що знаходить адекватні відповідності в мові перекладу, і меншу, що таких відповідностей не має внаслідок відсутності а, відтак, невідображення в мові перекладу певної частини культури чужого мовного колективу. Ця остання, хоч і менша частина мовної системи, з одного боку, доставляє перекладачеві найбільше турбот, надаючи йому найширшу творчу волю, а з іншого - накладає на нього величезну відповідальність за змушену участь у заповненні лакун у картині світу мови перекладу.

На практиці перекладач має справу з текстом – «фрагментом картини світу, проінтерпретованим суб'єктом» [1, с. 240]. Якщо розглядати процес породження й декодування тексту в категоріях об'єктивності – суб'єктивності, то вже на етапі створення текст – у нашому випадку художній – фіксує індивідуальну, а відтак, значною мірою, суб'єктивну картину світу автора. Разом з тим, неможливо заперечувати, що співвідношення об'єктивного й суб'єктивного в процесі комунікації неодмінно схиляється в бік першого – у протилежному випадку комуніканти втратили б основи для взаєморозуміння. Тим не менш, це співвідношення стає особливо рухливим у випадку сприйняття художнього тексту.

Прагматична сутність будь-якого комунікативного акту складається в спробі впливати на систему цінностей адресата. «Текст здатний змінити модель світу у свідомості одержувача... Комунікація – це вторгнення в систему свідомості реципієнта, побудова в його когнітивній системі певної моделі світу, що не обов'язково збігається з моделлю світу мовця й з онтологічно існуючою картиною світу» [2, с. 64]. Таким чином, фрагмент індивідуальної картини світу одного суб'єкта (адресанта) не може не мати своєрідного переломлення у свідомості адресата, з виправленням на власне світорозуміння реципієнта. Наочною ілюстрацією явища відбиття індивідуальної картини світу у творчості можуть виступати численні варіанти втілення однієї й тієї ж ідеї в різних семіотичних системах (живопис, ліплення, кіно й т.д.); у різних жанрах усередині однієї семіотичної системи; і, нарешті, індивідуальні інтерпретації в межах одного жанру.

В умовах міжмовної комунікації між автором і читачем – адресантом і адресатом – стоїть особистість перекладача «медіума», який, з огляду на об'єктивні і суб'єктивні чинники неминуче передає інформацію з перекручуваннями. Крім очікуваних труднощів із системними невідповідностями та оказіональних проблем мовної природи на процес творчого перекодування чужого тексту накладаються особистісні, соціальні та інші чинники, відбиті у світорозумінні

перекладача – що, власне, і робить цей процес творчим. Так, на думку І.В. Арнольда: «...розуміння тексту, що відноситься до іншої культури, і автора з іншим світоглядом неминуче пов'язане із втратою певної частини інформації та привнесенням нового смислу та оцінки, які залежать від естетичних, етичних та ідеологічних настанов інтерпретатора» [3, с. 26].

Найважливішим аспектом проблеми розгляду реалій у руслі перекладу залишається питання визначення обсягу поняття, яке реалізується у відмежуванні унікальних національно-специфічних лексичних одиниць від інших шарів національно-маркірованої лексики.

Аналіз наукової літератури виявив, що в рамках даної проблематики широке тлумачення терміну (під реаліями розуміють і, власно, реалії, і ономастичну лексику, а також прислів'я і приказки, фразеологізми та прецедентні феномени) співіснує з більш вузьким його розумінням, яке відмежовує реалії від інших подібних до них явищ.

У роботах, присвячених проблемі передання реалій іноземною мовою, до цього розряду лексики включаються одиниці, що позначають специфічні для будь-якої країни або регіону явища, а саме: явища природи, ендеміки, страви, напої, одяг, взуття, житло і його частини, транспортні засоби, тощо. До обов'язкових ознак лексичних одиниць, що належать до класу реалій, можна віднести наступні:

- національно-культурна маркірованість;
- унікальність (специфічність для однієї країни, її культури);
- приналежність до апелювальної лексики (до загальних іменників).

Виявлені ознаки дозволяють уточнити раніше відомі визначення реалій. Отже, реалії – це загальні іменники, що йменують унікальні національно-специфічні предмети і явища.

Безумовно, більш широкий підхід, характерний для суміжних лінгвістичних дисциплін, є також досить продуктивним для подання національно-маркірованої лексики в лінгвокраїнознавчих, лінгвокультурологічних і етнолінгвістичних словниках. Він допускає віднесення до категорії реалій окрім апелювальної також і ономастичної лексики: топонімів, антропонімів, назв літературних творів та витворів мистецтва; історичних фактів і подій у житті країни, а також явищ афористичного рівня: цитат, крилатих слів і висловів [4, с. 8]. Однак, під час перекладу реалії, власні назви, прислів'я, приказки, фразеологізми та прецедентні феномени розглядаються як різні об'єкти зі своїми ознаками та прийомами передання іноземною мовою. Об'єднання їх в одну групу з метою виявлення загальних особливостей перекладу представляється в наш час недоцільним і неактуальним. Тільки ретельний і суворий відбір матеріалу дослідження забезпечує одержання достовірних результатів аналізу.

Важко переоцінити роль і міру відповідальності перекладача в процесі переадресації тексту реципієнтові, який не володіє мовою

оригіналу. Тому проблема визначення глибини проникнення «вільного перекладача-тлумача» у картину світу, створену автором вихідного тексту є завжди відкритою. Слід також зазначити, що в контексті її вирішення абсолютно доречним є питання перекладацької етики. Так, наприклад, А.В. Карельський справедливо вважає, що головною «заповіддю перекладацької праці повинно бути свідоме обмеження своєї творчої індивідуальності на користь автора, твір якого перекладають» [5, с. 25]. Проте, разом із цим, втручання перекладача як у семантичну, так і в прагматичну субструктуру тексту все ж таки відбувається, і питання його вмотивованості та впливу на сприйняття читачем нової картини світу залишається дискусійним.

Перспективним напрямком у розкритті суті цієї проблеми можна вважати комплексний контрастивний аналіз перекладів та оригіналів художніх творів. Найбільш наочно й переконливо виглядають приклади розбіжності окремих фрагментів при зіставленні картини світу оригіналу з картинами світу перекладів, виконаних різними авторами, або з різними версіями, представленими одним перекладачем.

Література

- 1. Серебренников Б. А.** Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Б. А. Серебренников. – Л. : Наука, 1988. – 328 с. **2. Тураева З. Я.** Лингвистика текста и категория модальности / З. Я. Тураева // Вопр. языкознания. – 1994. – № 3. – С. 62 – 71. **3. Арнольд И. В.** Объективность, субъективность и предвзятость в интерпретации художественного текста / И. В. Арнольд // Проблемы лингвистического анализа текста. – Шадринск, 1993. – С. 25 – 28. **4. Томахин Г. Д.** Реалии через американизмы / Г. Д. Томахин. – М. : Высш. шк., 1988. – 241 с. **5. Карельский А. В.** Творческая индивидуальность переводчика и его «стилистический слух» / А. Карельский // Иностран. лит. – 1994. – № 6. – С. 14 – 27.

Бобришева О.В. Мовна картина світу та проблеми перекладу національно-культурних реалій

В статті розглядаються проблеми перекладу національно-культурних реалій в аспекті взаємодії різних культур, дається визначення поняття «реалія» та характеристика основних ознак реалій.

Ключові слова: мовна картина світу, національно-культурні реалії, проблеми перекладу.

Бобрышева О.В. Языковая картина мира и проблемы перевода национально-культурных реалий

В статье рассматриваются проблемы перевода национально-культурных реалий в аспекте взаимодействия различных культур, дается определение понятия «реалия» и выделяются основные признаки реалий.

Ключевые слова: языковая картина мира, национально-культурные реалии, проблемы перевода.

Bobrysheva O.V. Linguistic picture of the world and problems of translation of national-cultural realities

The article deals with the analysis of the problems of translation of national-cultural realities in the aspect of interaction of cultures defining the notion of “reality” and its main characteristic features.

Key words: linguistic picture of the world, national-cultural realities, problems of translation.

УДК 811.111'373.23'255.4

О. В. Губарева

**ВЛАСНІ НАЗВИ У КАЗЦІ ЛЬЮІСА КЕРРОЛА «АЛІСА В
КРАЇНІ ЧУДЕС»: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
ВОЛОДИМИРОМ НАБОКОВИМ**

Характеризуючи власні назви як об'єкт перекладу, говорять зазвичай, що вони не підлягають перекладу. Під цим мається на увазі, що для розуміння власних назв достатньо лише вказівки на те, що перед нами — ім'я або назва. Цю функцію в письмовому тексті виконує заголовна буква. Звідси можна дійти висновку, що збереження або передача звукової оболонки власної назви з мінімальними змінами може бути достатньою для розуміння тексту перекладу. Таким чином, виникають проблеми нерозуміння і неточного сприйняття текстів, що містять власні назви [1, с. 19].

Власні назви закріплюються за предметом в індивідуальному порядку, тому одна з їхніх найважливіших особливостей полягає в тому, що вони мають служити задля позначення даного предмету не лише в одному мовному середовищі, але і в інших. Таким чином, власні назви є об'єктом міжмовного і міжкультурного запозичення [2, с. 46].

В теорії перекладу говорять про переніс власних назв, а не про переклад. І саме передача власної назви пов'язана з багаточисленними помилками і непорозуміннями.

Єрмолович Д. І. відзначає, що існує декілька способів передачі власних назв. Перший, на який спирається більшість лінгвістів, це принцип графічної подібності або транслітерація. Говорячи про цей принцип вчені зауважують, що усна мова первинна у порівнянні з письмовою, яка є вторинною. Але в реальності таке твердження є не завжди справедливим, оскільки знайомство з іменами і назвами іноземної мови часто відбувається за допомогою письмових джерел [2, с. 42]. Про транслітерацію говорять, коли мови використовуються різними графічними системами, але букви цих мов можна поставити в деяке співвідношення.

Поряд з транслітерацією існує також практика прямого перенесення власних назв, яка була досить розповсюджена в Радянській перекладацькій традиції. Наступний спосіб передачі власних назв заснований на розумінні первинності звукової системи мови у порівнянні з письмовою. Цей принцип полягає в досягненні максимальної фонетичної близьості до оригіналу і отримав назву транскрипції. Сьогодні цей принцип є головним при передачі власних назв. У сучасній перекладацькій практиці також існує принцип практичної транскрипції, націлений на передачу звучання власної назви, в той же час це принцип включає в себе елементи транслітерації.

Окрім транскрипції і транслітерації, у практиці передачі власних назв спостерігається ще один принцип — принцип етимологічної відповідності, або транспозиції. Інколи застосовується прийом калькування, тобто відтворення не звукового, а комбінаторного складу слова або словосполучення, коли складові частини слова (морфеми) або фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови, на яку перекладається текст [4, с. 15].

Отже, розглянувши основні способи передачі власних назв, слід перейти до більш детального аналізу передачі власних назв саме в художньому тексті. У нашій роботі ми хотіли б проаналізувати передачу власних назв на прикладі перекладу англійської казки Люїса Керола «Аліса в країні чудес», який був виконаний В.В. Набоковим.

В своєму перекладі-переказі В. Набоков зробив спробу не лише передати основний зміст твору, але і максимально наблизити його до російського читача, русифікувавши текст казки. Ось що з цього приводу написала Н. Демурова: «Він (Набоков) продовжує існувавшу у той час перекладацьку традицію транспонування іншомовного тексту на російську почву. Це перш за все стосується імен та ряду історичних і сучасних реалій...» [5, с.121]. В цьому сенсі перекладач виступив як посередник між двома протилежними культурами.

Даний твір представляє ряд складнощів для сприйняття і особливо для перекладу, оскільки вмщує велику кількість особистих побутових деталей, так і країнознавчих реалій. Через те, що казка була написана для вузького сімейного кола, більшість імен і жартів практично незрозумілі без авторських коментарів.

Напевно, із найскладнішою задачею перекладач зустрічається на початку роботи над «Алісою». Це імена та назви. В цій казці їх набагато більше, ніж в інших творах для дітей, написаних в той же час. В кожній главі героїня знайомиться із новими і новими героями. Можливо зіграв свою роль і той інтерес к проблемі «називання», який, як відмічають лінгвісти, був характерний для Керола [6, с. 178].

Імена головних героїв – своєрідні шифри і, майже, кожне з них несе на собі смислове навантаження. За цими іменами стоїть багато – особисті натяки, літературні алюзії, пласти національної культури. В той же час в книзі міститься не так багато імен, пов'язаних з реальними

людьми, але всі вони були добре знайомі першим читачам «Аліси». В книзі набагато більше імен, пов'язаних з англійським фольклором, тобто імен, які мають історичні та фольклорні корені. Такі імена можуть бути не зовсім зрозумілі сьогодні, особливо читачам з іншою культурою та історією. Здавалось би, задача перекладача в цьому питанні досить проста – імена треба передавати так, як вони є – за допомогою транслітерації або транскрипції. Тобто Alice – це, звісно, Аліса; the Hatter – Шляпник і так далі.

В. В. Набоков же у своєму прагненні наблизити текст перекладу до російського читача використав незвичайний спосіб передачі імен – перекладач не використав вище зазначені способи, а підібрав найбільш близькі в мові перекладу, тобто в російській, імена по частотності використання. Перше на що звертають увагу більшість дослідників «Аліси» це те, що перекладач змінив ім'я *Alice* на більш зрозуміле російському читачеві ім'я *Аня*, [7] яке є скороченням від загальновідомого імені Анна і використовується тільки в Росії. Таким чином, Набоков показав близькість головної героїні до російського читача. Подібні заміни характерні і для інших героїв казки. Наприклад, в епізоді, де Аліса розмірковує над тим, в кого ж вона могла перетворитися, В.В. Набоков також змінив англійське ім'я на російське. Так *Mable* [8] перетворюється на *Асю* [7], а прислужниця Кролика замість *Mary Ann* [8] стає звичайною російською *Машею* [7].

Далі Набоков оточує головну героїню Аню (Алісу) казковими істотами, які також мають російські імена. Так *W. Rabbit* [8] в перекладі Набокова стає *дворянином Кроликом Трусиковим* [7], де Кроликові привласнюється споконвічно російський титул і прізвище. А його слуги *Pat* і *Bill* [8] отримують російські імена *Петька* і *Яшка* [7].

Особливу увагу слід приділити передачі імені, ймовірно, найбільш відомого, після Аліси, персонажа казки Керролла *Чеширського Кота (Cheshire cat)* [8]. Історія виникнення цього персонажу йде з англійського виразу *to grin like a Cheshire cat*, яке має значення «посміхатися у весь ріт» [3, с. 298]. Виникнення цього виразу точно невідомо. Існують два припущення: або один художник в Чешире (графстві, де народився Люїс Керол), мальовував на вивісках левів, що посміхаються; або вираз виник завдяки чеширському сиру, який продавався у формі кішки, що широко посміхається [5, с. 211]. Проте, перекладаючи цей уривок казки, Набоков виходив з того, що російськомовні діти можуть не зрозуміти, чому кіт саме Чеширський, а тим більше, чому він посміхається. Тому перекладач показує цього героя таким чином: «*Это Масляничный Кот... Не всегда коту масленица, моему же всегда...*» [7]. Далі зустрічаємо звернення Аліси до Чеширського Кота: «*Cheshire Puss...*» [8]. Це звернення містить у собі двокомпонентне власне ім'я. В російському варіанті воно передано таким чином: «*Масляничный Котик...*» [7]. Набоков передав це ім'я за допомогою калькування. При цьому перекладач зберіг емоційну окраску

звернення і втілив задумку «транспонування» власних імен на російську почву [6, с. 214].

У тексті переперекладу можна також знайти і цікавий приклад передачі «географічної» назви, коли головна героїня посилає дарунки в *Паркетную губернию* [7]. Таким чином, Набоков вводить в переклад російську реалію.

Не менш цікавим є і переклад тією частини казки, де Миша зачитує «сухі факти» про *Вільгельма Завоювателя*. Дослідники вказують, що цей відривок було взято з підручника історії, по яком у навчалися дівчата Ліддел [5, с. 132]. Перекладач розумів, що це буде зовсім незрозумілим для російських дітей, тому при перекладі Набоков замінює історичні факти Англійської історії фактами з історії Київської Русі. Таким чином, замість *Вільгельма Завоювателя* з'являється *Володимир Мономах*, а *Англія* перетворюється на *Київську Русь* [7] поряд з цим змінюються і історичні факти.

«Русифікації» при перекладі підлягло і ім'я героя із 6 глави – *the Pig* [8]. Намагаючись наблизити текст до російського читача, Набоков передав ім'я цього героя як *Хрюшка* [8]. Безумовно, воно добре знайомо російськомовним читачам і широко використовується в живій мові. В словнику подається таке тлумачення: Хрюшка - ж. разг.; то же, что: свинья [9].

В «Алісі» досить багато імен, пов'язаних з англійським фольклором, тобто таких імен, які мають свої корені в самих глибинах національного світобачення. Дуже часто такі імена не зрозумілі російськомовним читачам.

В 7 главі читачі зустрічаються одними з найбільш цікавих персонажів казки - *The March Hare* [11], *the Hatter* и *DorMouse* [10], які мають саме фольклорні корені. Передача цих власних імен представляє деякі труднощі для перекладача. Ці імена – монополія англійського фольклору: вони основані на англійських прислів'ях: «*Mad as a hatter*», «*Mad as a March hare*». Ці прислів'я широко використовувалися в часи Л. Керола. Звісно, саме цьому факту і зобов'язане виникнення цих персонажів. Але в російському фольклорі немає пов'язаних з ними прикмет, які могли допомогти перекладачу, немає асоціативного поля та понятійних паралелей.

Прислів'я «*Mad as a hatter*» основано на тому факту, що в ті часи шляпники дійсно сходили з розуму. При обробці фетру вони використовували ртуть, яка спричиняла отруєння. Жертви цього отруєння страждали судорогами, галюцинаціями, це затруднювало їхню вимову. Під іншим прислів'ям «*Mad as a March hare*», ймовірно, маються на увазі божевільні стрибки зайця-самця в березні, під час спарювання. Третій герой – *DorMouse* (Соня), гризун, який живе на деревах [10]. Його назва походить від латинського дієслова спати і пов'язано із зимовою сплячкою тварини, а також з тим, що соня – нічний звірок і вдень завжди млявий. При передачі цих імен Набоков використав прямий переклад

слів. Так, ми зустрічаємо в перекладі *Шляпника, Мартовського Зайця та Соню* [7]. При цьому семантика перших двох імен втрачається – російському читачу незрозуміло, чому ці герої «божевільні». Що стосується третього героя – *Соні*, то можна сказати, що обравши прямий переклад, перекладач зберіг семантику. В російській мові зустрічаємо власне жіноче ім'я Соня, скорочене від Софія; і одушевлений іменник жіночого роду «соня», яке означає людину, що любить спати або багато спить, в той же час це тварина отряду гризунів. Таким чином, одне слово об'єднало в собі значення «спати», що характерне для герою та значення «ім'я».

Цікавим прикладом рішення проблеми передачі власних імен може служити і наступний приклад: *the Mock Turtle* передано як *Чепуха* [7]. *The Mock Turtle* – двокомпонентне ім'я, яке складається з двох слів: *Mock* (висміювання, насмішка) [13], *Turtle* (черепаха) [13]. Для передачі цього імені В. В. Набоков вигадав власне ім'я, об'єднавши два схожі по звучанню російські слова: чепуха і черепаха. В толковому словнику чепуха пояснюється як «Высказывание или суждение, не заслуживающее внимания, не имеющие значения; вздор, чушь» [12]. Таким чином, перекладачем була вдало вирішена проблема передачі власного імені, і при цьому збережені герой та семантика.

Замінив перекладач і імена із казки, яку розповідав Соня в 7 главі. В цій розповіді використовуються навмисно перекручені або скорочені форми англійських імен. В оригіналі вони виглядають так: *Elsie* (Elizabeth), *Lacie* (Lacy), *Tillie* (Matilda). Ймовірно, цей прийом було використано автором, щоб показати млявий стан Соні. Заради збереження прагматики тексту перекладач взяв за основу розповсюджені російські імена: *Маша, Паша, Даша*; і замінив шиплячий звук «ш» на «с», показавши неправильність промови і, можливо, «дитячість», характерну для літературної казки. В результаті в перекладі Набокова зустрічаємо: *Мася, Пася, Дася* [7].

Слід також відзначити, що не всі імена були передані за допомогою російських. В деяких випадках перекладач використовує спосіб практичної транскрипції та транслітерації. З приводу цього можна привести наступні приклади: ім'я Алісиної кішки *Dinah* перекладається як *Дина, Ада* залишається в тексті перекладу *Адою, Лору* – як *Лору*.

Що стосується решти власних імен, то вони були передані за допомогою прямого перекладу. Можна навести наступні приклади: *Mouse* – *Мишь*, *Duck* – *Утка*, *Dodo* – *Дронт*, *Caterpillar* – *Гусеница*, *Pigeon* – *Голубь*, *Gryphon* – *Грифон* та інші [7; 8].

В деяких випадках Набоков – перекладач для передачі власних імен підбирав адекватні еквіваленти: *the Queen and King of Hearts* [8] передаються за допомогою загальновідомого еквіваленту – *Король и Королева Червей* [7]. Тлумачний словник дає таке пояснення слову «черви» – «название красной масти в игральных картах с изображением наконечника копья» [12]; англійський варіант – *hearts* [13, с. 254].

Таким чином, «транспонування» імен при перекладі казки Л. Керола набуло першорядного значення. Вибір нового імені опирається на коло асоціацій, відомих російськомовному читачу, які, проте, не є виключно Російською монополією. Вибір нового імені привів до «транспонування» багатьох пов'язаних з ним деталей. При цьому головною задачею було збереження прийому Керола, його своєрідної логіки розповіді. Вибір нових імен для героїв казки грає значну роль, через те, що це відображається на їхніх характерах та подальшій поведінці. В якомусь сенсі це зумовлює драматургію всієї казки.

Таким чином можна зробити висновок, що Набоков - перекладач успішно справився із задачею, яку поставив перед собою, використавши в перекладі різноманітні способи передачі власних імен.

Література

1. Ермолович Д. И. Тетради переводчика №18. – М.: Международные отношения, 1981. – 30 с.
2. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур. - М.: Р. Валет, 2001. – 200 с.
3. Осечкин В.В. Новый англо-русский фразеологический словарь. – Ростов н\Д.: Феникс, 2009. – 347 с.
4. Комиссаров В.Н. Переводоведение в ХХ: некоторые итоги // Тетради переводчика. Научно-теоретический сборник / Под ред. проф. С.Ф. Гончаренко. - М.: МГЛУ, 1999, с. 4-20.
5. Демурова Н.М. Льюис Кэрролл: очерк жизни и творчества. – М.: Международные отношения, 1979. – 231с.
6. Кэрролл Л. Приключения Алисы в Стране Чудес/ Перевод Н.М. Демуровой. – М: Наука, 1991.–329с.
7. <http://nabokov.gatchina3000.ru/misc/anya.htm>
8. http://www.gasl.org/refbib/Carroll_Alice_under_Ground.pdf
9. <http://www.efremova.info>
10. [http://en.wikipedia.org/wiki/Dormouse_\(Alice's_Adventures_in_Wonderland\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Dormouse_(Alice's_Adventures_in_Wonderland)).
11. http://en.wikipedia.org/wiki/Mad_as_a_hatter.
12. <http://vidahl.agava.ru/>
13. Осечкин В.В. Новый англо-русский фразеологический словарь. – Ростов н\Д.: Феникс, 2009. – 347 с.

Губарева О. В. Власні назви у казці Льюїса Керрола «Аліса в країні чудес»: особливості перекладу Володимиром Набоковим

Стаття присвячена проблемам передачі власних назв і розкриває особливості перекладу на російську мову. Проблема розкрита на

прикладі перекладу казки Льюїса Керрола «Аліса в країні чудес», виконаного Володимиром Набоковим.

Ключові слова: власна назва, транспонування, транскрипція, транслітерація, «русифікація».

Губарева Е. В. Имена собственные в сказке Льюиса Керрола «Алиса в стране чудес»: особенности перевода Владимиром Набоковым

Данная статья посвящена проблемам передачи имён собственных и раскрывает особенности перевода на русский язык. Проблема раскрыта на примере перевода сказки Льюиса Керролла «Алиса в стране чудес», выполненного Владимиром Набоковым.

Ключевые слова: имя собственное, транспонирование, транскрипция, транслитерация, «русификация».

Gubareva E. V. Proper names in the Lewis Carroll's fairy tale - "Alice's Adventures In the Wonderland": peculiarities of translation by Vladimir Nabokov

The article is dedicated to the problem of proper names translation. It shows different ways of proper names conveying. The problem of proper names transposition is shown on the example of V. Nabokov's translation of Lewis Carroll's fairy tale - "Alice's Adventures In the Wonderland".

Key words: proper name, transcription, transliteration.

УДК 811.111'25

Л. О. Дубко, М. Ю. Панченко

**АНГЛІЙСЬКІ ВИГУКИ, ЩО ПОЗНАЧАЮТЬ ПАУЗИ
ХЕЗИТАЦІЇ, ПРОБЛЕМИ І СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Вигуки є особливим і неоднозначним класом слів у лінгвістиці: по-перше, їх не можна віднести ані до самостійних, ані до службових частин мови; по-друге, вони не мають ні граматичних, ні синтаксичних зв'язків з іншими словами. Протягом тривалого часу їх взагалі не вважали словами і, відповідно, предметом вивчення лінгвістики, але, починаючи з другої половини 20 сторіччя, вигуки почали серйозно досліджуватися в рамках теорії дискурсу, прагматики, когнітивної і корпусної лінгвістики. Особливості вигуків вивчали Шмельов А.Д. (вигуки як заповнювачі пауз), Поддєська та Хуршудян (маркери хезитації), Яковлев А.С., Яковлева Є.Б., Борозенець Г.К. та інші. В своїх дослідженнях автори вивчали вигуки у російській, вірменській мовах, а також вигуки у дитячому мовленні; в нашому дослідженні ми більш

детально розглянемо англійські вигуки, що заповнюють паузи хезитації, а також способи і проблеми їх перекладу українською мовою.

Паузи хезитації – це перерви в усному висловлюванні, зумовлені тим, що мовець не знає, що сказати або не може дібрати потрібне слово. Існують заповнені і незаповнені паузи хезитації. Заповнені паузи представлені вигуками, подовженням складів чи звуків попередніх слів, повторами слів чи складів, вставними словами, невербальними засобами та іншим [1].

Існують певні труднощі перекладу англійських вигуків хезитації українською мовою. По-перше, вигуки, особливо ті, що заповнюють паузи хезитації, нерідко містять звуки, які не є типовими для тієї чи іншої мови, а також часто їх складно або неможливо розкласти на окремі звуки або поділити на склади, як інші слова. Наприклад, англійській вигук *tsk-tsk*, що позначає осуд і незадоволення містить альвеолярний клацаючий приголосний, який у якості фонем не зустрічається в англійській мові.

Звідси витікає проблема написання вигуків: адже, якщо вигуки містять звуки, не притаманні тій чи іншій мові, то і знаків для письмового відображення цих звуків в мові теж немає. Тому трапляється так, що письмова форма вигуку дуже приблизно відображає його звучання і, до того ж, багато вигуків мають по декілька варіантів написання (наприклад, англійський вигук *hm* може також писатися *h'm*, *hmm*, *hmmm*, *hmh*) і може траплятися так, що варіанти одного вигуку стає важко відрізнити від варіантів іншого.

По-друге, навіть у великих англо-українських словниках майже відсутні вигуки хезитації або не позначені значення заповнення пауз хезитації серед інших значень багатозначних вигуків. До того ж, і в тлумачних словниках української мови їх зафіксовано небагато, і в українських художніх творах вони теж зустрічаються рідше. Таким чином, перекладач часто має переклади різноманіття англійських вигуків хезитації одними і тими ж українськими, або ж взагалі їх опускає.

Розглянемо детально англійські вигуки, що позначають паузи хезитації. Серед них можна виділити наступні групи:

1. Вигуки, для яких це є єдиною функцією.
2. Вигуки, для яких заповнення пауз хезитації – це одна з декількох споріднених функцій.
3. Вигуки, для яких позначення пауз є однією за багатьох функцій.
4. Похідні вигуки, що заповнюють паузи хезитації.

Спочатку проаналізуємо ті вигуки, для котрих заповнення пауз хезитації є **єдиною функцією**. В англійській мові це такі вигуки як *er* [1], *erm* [2;3], *uh* [2;3], *um* [2], *umm* [2]. *Um* (*umm*) і *uh* (в британській англійській їм відповідають *er* і *erm*) відрізняються тільки довжиною звучання власне вигука і довжиною паузи після нього. Наприклад:

"Uh . . . Shari loaned it to me," Greg told him, thinking quickly. Greg didn't like to lie [4].

Same tribe, as far as I could tell. Sister Clara, could you take little, umm, and see to her?[5]

Well, er, if you must know, Ginny, er, walked in on me the other day when I was—well, never mind—the point is, she spotted me doing something and I, um, I asked her not to mention it to anybody. [6]

I should be very sorry to think that anyone of our family had not enough honour and chivalry to go to the aid of—er—a lady in distress [1].

Перейдемо до вигуків, що мають декілька пов'язаних між собою значень, а серед них і значення заповнення пауз хезитації. По-перше, тут слід виділити вигук hm [2] (і його варіанти h'm, hmh, hmm[2]), який відрізняється від вище розглянутих вигуків тим, що не тільки заповнює паузи в мовленні, а ще й може виражати сумніви у словах співбесідника, непогодження, іронію. Наприклад...

"Hmm," said Lyra, and went upstairs [5].

Ще до цієї групи можна віднести вигук mm (mm-hmm)[2], основне значення якого - погодження зі співбесідником чи розуміння того, що він говорить. Наприклад:

"Mm," she said expressionlessly. "D'you know, people still do that?"

Також для заповнення пауз в англійській мові можуть використовуватись вигуки, що мають багато значень, а серед них і підходяще, а саме **ah, oh**. Вигук **ah** [2] може пізначати здивування, захоплення, радість, згоду, гнів, тугу, полегшення та інше, а також заповнює паузи, коли мовець вагається, добирає слово чи думає, що сказати далі. Наприклад:

"I have a few—ah—items at home that might embarrass me, if the Ministry were to call..." [5].

Вигук **oh** має значення привертання уваги, здивування, підсилення чогось, невдоволення і т.д, і він навіть частіше, ніж ah, використовується для заповнення невеликих пауз, особливо перед відповіддю на питання, під час вагання, обмірковування [2].

"What does she do? Is she an archaeologist?". "Oh . . . she's a physicist. She studies dark matter," said Lyra, still not quite in control [5].

Окрім непохідних вигуків, мовці при ваганні можуть використовувати слова, які походять від інших частин мови, наприклад **well, now** і **okay**. Well вживається для позначення сумнівів, вагання і заповнення пауз; коли не знають, що сказати; для продовження мовлення і для узагальнення [2]:

"Well, I don't know." Anne looked thoughtful.

Okay серед інших значень також вживається для заповнення пауз перед тим, як мовець починає говорити або посеред репліки, і перед тим, як зробити висновок. [2].

"I thought they would. Okay, we'll just pretend now, we'll just wander along as if we're looking for them, and we'll look in all sorts of stupid places" [7].

Похідний вигук *now* теж заповнює паузи хезитації, особливо перед власно реплікою: *I WAS scared, now, I tell you. But there wasn't no getting away, you know* [2].

Ми вважаємо, що є три можливих способи перекладу англійських вигуків хезитації:

1. Переклад за допомогою повного чи часткового відповідника, враховуючи їх семантику, а саме:

- вигуки *um, umm, uh, er, erm* перекладати вигуками *е, е-е*, єдина функція яких є заповнення пауз хезитації;

- вигуки *hm, h'm, hmh, hmm* перекладати українськими відповідниками *хм, гм, які, як і англійські*, окрім значення заповнення пауз хезитації також мають значення сумнівів, непогодження, іронії;

- *ah і oh*, коли вони заповнюють паузи хезитації, перекладати вигуками *е, е-е*, у зв'язку з тим, що українські відповідники цих вигуків *а, ах, о, ох* не вживаються для заповнення пауз;

- англійські похідні вигуки *well, now, okay* перекладати за допомогою українських слів *ну, от, так, так от, отож, отже*, які в українській мають серед інших значень і значення заповнення пауз, і значення узагальнення, тобто максимально повно відповідають англійським. Наприклад:

"Er—aren't there—aren't there supposed to be werewolves in the forest?" he added as they took their usual places at the back of Lockhart's classroom [6].

- *Е-е... чи... А чи нема в тому лісі вовкулак?* - додав він, коли вони сіли на свої звичні місця в самому кінці Локартового класу.

2. Використання інших засобів позначення пауз хезитації. Замість вигука хезитації переклад може використати подовження попередніх складів, повторювання слів, слова-паразити на інші засоби заповнення пауз хезитації. Наприклад:

"I hope you will excuse any—er—. liberty these naughty children may have taken. I assure you, there was no intention—" [1].

"Я сподіваюся, ви пробачите все... все, що накоїли ці неслухняні дітлахі. Повірьте, вони не навмисно..."

Тут замість вигука використано півторювання попереднього слова, що є одним з засобів позначення пауз хезитації.

3. Опущення вигуків хезитації. Не можна сказати, що в англійському усному мовленні вигуки хезитації вживаються частіше, ніж в українському, але так склалося, що їх вживання частіше відображається в англійській художній прозі, ніж в українській. Отже, збереження усіх вигуків хезитації в українському перекладі іноді може справляти хибне враження недорікуватості героїв, їх невеликого словникового запасу чи неможливості чітко сформулювати думку, у той час як в англійських

оригіналах помірно використання вигуків хезитації не має цієї негативної коннотації. Тому часто в англо-українському перекладі вигуки хезитації вилучаються. Наприклад:

“Miss—er -?” “Granger, Professor” [6].

“Miss...?” “Грейнджер, Професор”.

Таким чином, ми побачили, що вигуки є невід’ємними елементами усного висловлення, особливо в ситуаціях, коли мовець або невпевнений, або роздумує над тим, що казати далі. Тобто вигуки виконують функцію заповнювачів пауз хезитації. Тому що вигуки, що заповнюють паузи хезитації, нерідко містять звуки, які не є типовими для тієї чи іншої мови, виникають певні складнощі при перекладі. Виходячи з функцій вигуків, перекладач має обрати спосіб, як саме передати його при перекладі (усно або графічно). Зокрема ми окреслили три можливих способи передачі англійських вигуків українською мовою.

Література

- 1. Александрова О. А.,** Иваницкий В. В. Пауза колебания – комплексный феномен современной коммуникации. // Вестник Новгородского государственного университета. - 2003. - №25.
- 2. Медведєва Л.,** Холден Н. Англо-український словник. Мовленнєві ідіоми, вигуки, звуконаслідування. – К.: Дніпро, 2003. – 536 с.
- 3. Clark H.,** Fox Tree J. Using uh and um in spontaneous speaking. *Cognition*, Vol. 84, No. 1. (May 2002), pp. 73-111.
- 4. Квеселевич, Д.И.** Русско-английский словарь междометий /Д.И. Квеселевич, В.П. Сасина. - М.: ООО Издательство Астрель, ООО Издательство АСТ, 2001.
- 5. Великий** тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440с.
- 6. Великий** сучасний англо-український українсько-англійський словник-довідник: 80 000 слів та виразів сучасної англійської і української мови /Укладач С. Д. Романов. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 512 с.
- 7. Гороть Є.І.,** Коцюк Л.М., Малімон Л.К., Павлюк А.Б., під загальним керівництвом Є.І. Когонь. Англо-укра. словник. – Вінниця: Нова Книга. – 1700 с.

Дубко Л., Панченко М. Англійські вигуки, що позначають паузи хезитації, проблеми і способи їх перекладу українською мовою.

У статті розглядаються англійські вигуки, що позначають паузи хезитації, та проблеми їх перекладу українською мовою; аналізуються вигуки, для котрих заповнення пауз хезитації є єдиною функцією; пропонуються три способи перекладу англійських вигуків хезитації.

Ключові слова: вигуки, паузи хезитації, переклад.

Дубко Л., Панченко М. Английские восклицания, которые отражают паузы хезитации, проблемы и способы их перевода на украинский язык.

В статье рассматриваются английские восклицания, которые отражают паузы хезитации; анализируются восклицания, для которых

заполнение пауз хезитации является единственной функцией; предлагаются три способа перевода английских восклицаний хезитации.

Ключевые слова: восклицания, паузы хезитации, перевод.

Dubko L., Panchenko M. English exclamations that reflect hesitation pauses, problems and means of their translation into Ukrainian.

The article examines English exclamations that reflect hesitation pauses; analyzes exclamations with the single function of pauses completion; suggests three ways of translating the English exclamations into Ukrainian.

Key words: exclamation, hesitation pauses, translation.

УДК [811.111'255.4]

Н. Ю. Стафєєва

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ АВТОРСЬКОЇ ЛЕКСИКИ
В ЖАНРІ ФЕНТЕЗИ НА МАТЕРІАЛІ
“ВОЛОДАР ПЕРСНІВ” ДЖ. Р. Р. ТОЛКІЄНА**

Жанр фентезі є відносно новою сферою наукового дослідження, але незважаючи на це він став центром наукового інтересу та досліджень багатьох вчених. Цей жанр був сформований на початку ХХ століття і базується на використанні міфологічних та казкових мотивів. Варто зазначити таких яскравих представників жанру фентезі, як Роберт Говард, Майкл Муркок, Джоан Ролінг. Окремо виділяється ім'я Дж. Р. Р.Толкієна, автора "Володаря перснів". Талановитого письменника вважають одним з найкращих майстрів фентезі. Його трилогія мала величезний вплив на розвиток жанру. Знавець фольклору та міфології, Толкієн творчо та надзвичайно плідно використовує власні знання. Безеквівалентна лексика є невід'ємною складовою стилю Дж.Р.Р.Толкієна. У його трилогії присутня велика кількість назв вигаданих міст, фантастичних істот та прізвищ.

Актуальність роботи зумовлена важливістю врахування труднощів перекладу безеквівалентної авторської лексики у жанрі фентезі для досягнення найповнішого результату при перекладі. Аналіз останніх досліджень вітчизняних науковців (А. В. Волошина, Л. М. Дяченко, Н.Ф. Зайченко, М. П. Кочерган та ін. [1, 2]) показав, що подана проблема розроблена відносно слабо і вимагає детального аналізу.

Мета роботи полягає у виявленні особливостей та способів перекладу безеквівалентної авторської лексики у жанрі фентезі.

Переклад англійських текстів у жанрі фентезі викликає певні труднощі, і це пов'язано не тільки з розумінням змісту оригіналу, але й з необхідністю пошуку лексичних відповідностей для англійських слів і словосполучень. Проблема полягає у тому, що у багатьох випадках еквіваленти для англійських слів серед російських чи українських лексичних одиниць відсутні. Іноді твір насичений авторськими неологізмами, які також можна віднести до безеквівалентної лексики, що не мають еквіваленту у мові оригіналу. Кожного разу перекладач має створювати власний варіант перекладу.

Безеквівалентна лексика, як невідомий елемент тексту у жанрі фентезі, відображає національно-культурну своєрідність мови на лексичному рівні, називає такі поняття та явища у сфері певної культури, які не властиві іншим. Спостереження доводять, що безеквівалентна лексика, як складова образності тексту створює емоційно-експресивний підтекст, пов'язаний з ідеоетнічним компонентом значення, висувається у смисловій ієрархії твору, виступає своєрідною функціонально-смисловою домінантою тексту. М.П. Кочерган вважає, що вона, як правило, становить не більше 6 –7% загальної кількості активно вживаних слів [3, с. 171 – 172]. Загалом її поява зумовлена життєдіяльністю певного лінгвокультурного колективу та екстралінгвальними факторами, які відбивають розбіжності між лінгвістично-понятійними кодами. А.В. Волошина вважає, що “кожен етнос у процесі своєї життєдіяльності “олюднює” навколишнє середовище та вносить у нього специфічні риси. З плином часу виникають етнічно значущі предмети-реалії. У лексиці вони фіксуються словами-реаліями” [1, с. 57].

Кількість безеквівалентної лексики у тексті залежить від авторського стилю, змісту самого твору, часу його створення та багатьох інших факторів. При визначенні явища безеквівалентності певної лексичної одиниці необхідно також зважати на своєрідність її вживання. Національно-культурний компонент семантичної структури окремої безеквівалентної лексеми є невід'ємною складовою змісту цілого тексту, тому визначальним фактором є також її частотність. Критеріями виокремлення такої лексики можуть бути: 1) семантичний (за яким враховується значення слів); 2) граматичний (показовий насамперед щодо одиниць, які мають певні формальні показники); 3) функціонально-стилістичний (безеквівалентна лексика може виконувати в тексті функції створення національного колориту, інтимізації тощо, у композиції поетичного тексту вона стає своєрідною смисловою домінантою (сильною позицією), впливає на зміст усього твору).

Існує декілька способів перекладу безеквівалентної авторської лексики у жанрі фентезі: транслітерація, транскрибування та підбір такого еквіваленту, що постає максимально наближеним до культури та реалій читача. Так, наприклад, у трактаті В.Муравьєва "Властелин Колец" постає героїчним літописом, максимально наближеним до

російського читача, що спостерігається у заміні толкіновського Середзем'я (Middle-earth) реаліями російської історії. Також А. Кистяковський, В. Мурав'єв використовують спосіб підбору адекватного еквіваленту при перекладі назв вигаданих міст, імен та прізвищ персонажів: Bree – Пригор'є; Bagginses – Торбинсы; Strider – Бродяжник; Watcher in the Wood – Глубинный Страж; Party Field – Праздничная Поляна; Days of Death – Голодные Годы; Hurin the Tall – Хьюрин Стройный [5]. Широке використання у перекладах Н. Григор'євої та В. Грушецького знайшли способи транслітерації та транскрибування: Araithorn – Арахорн; Luthien – Лучизнь; Barlog – Барлог; Deagol – Деагорл; Smeagol – Смеагорл; Gollum – Горлум; huorns – хьорны [5]. Усі зазначені способи перекладу займають почесне місце у роботах різних перекладачів.

Допускаємо, що така велика кількість перекладів одного твору пов'язана не стільки з художніми недоліками попередніх, скільки з бажанням перекладача донести до читача своє, більш правильне та точне розуміння задуму автора. Зміни, внесені перекладачами можна назвати послідовними. Вони узгоджуються з тим, як кожен перекладач оцінює трилогію Толкієна.

Таким чином, у ході нашого дослідження ми з'ясували, що існують три види перекладу безеквівалентної авторської лексики у жанрі фентезі: транслітерація, транскрибування та підбір такого еквіваленту, що постає максимально наближеним до культури та реалій читача. При перекладі безеквівалентної авторської лексики найчастіше використовується транслітерація або транскрибування, але при цьому не варто забувати і про третій спосіб перекладу, адже головною метою перекладача є донести задум автора і якомога більше адаптувати твір до читача.

У цій роботі ми виявили основні труднощі перекладу безеквівалентної авторської лексики, до яких слід віднести назви вигаданих міст, фантастичних істот та прізвищ.

Ця робота не вичерпує всіх аспектів перекладу безеквівалентної авторської лексики у жанрі фентезі. Подальшої уваги потребують дослідження методики та технологій перекладу безеквівалентної авторської лексики у цьому жанрі.

Література

1. Волошина А. Безеквівалентна лексика близькоспоріднених мов: проблема семантичної структури // Наукові записки. – Випуск XXVI. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. – С.56 – 64. **2. Кочерган М.П.** До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації // Проблеми зіставної семантики. Збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики 23-25 вересня 1999р./ Відп. ред. М.П.Кочерган. – К., 1999. – С. 42 – 45. **3. Кочерган М.П.** Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей

вищих закладів освіти. – К., 1999. – С.171 – 172. 4. **Стаття** про внесок Дж.Р. Р. Толкієна у жанр фентезі [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://zhurnal.lib.ru> 5. **“Властелин колец”** в зеркале русских переводов [Електронний ресурс] – Режим доступу www.kulichki.com/tolkien/arhiv/ugolok/semenova.shtml

Стафеева Н. Ю. Особенности перевода безэквивалентной авторской лексики у жанре фентези на материале „Властелин пернів” Дж. Р. Р. Толкієна.

У статті висвітлено способи перекладу безеквівалентної авторської лексики, проаналізовано труднощі, які виникають і мають бути враховані для якісного перекладу.

Ключові слова: безеквівалентна авторська лексика, транслітерація, транскрибування, труднощі перекладу безеквівалентної авторської лексики.

Стафеева Н. Ю. Особенности перевода безэквивалентной авторской лексики в жанре фентези на материале „Властелин колец” Дж. Р. Р. Толкієна

В статье освещены способы перевода безэквивалентной авторской лексики, проанализированы трудности, которые возникают и должны приниматься во внимание для качественного перевода.

Ключевые слова: безэквивалентная авторская лексика, транслитерация, транскрибирование, трудности перевода безэквивалентной авторской лексики.

Stafeyeva N. Y. The peculiarities of translation of culture-specific lexis of the author in fantasy genre based on “The Lord of the Rings” by J. R. R. Tolkien.

In the article kinds of translation of culture-specific lexis of the author, are light up; difficulties, which arise and should be took into consideration for qualitative translation.

Key words: culture-specific lexis of the author, transliteration, transcribing, the difficulties of translation of culture-specific lexis of the author.

УДК 811.161.2'255.4

Г. С. Тихоновська

**УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ
ПОБУТУ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ РОСІЙСЬКОЮ ТА
АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ**

У час державного й духовного відродження України, формування національної самосвідомості та утвердження національної думки її народу, назріла потреба комплексного підходу до розгляду мовного відображення історичних подій минулого в національно-культурному аспекті.

Розглядаючи цю тему, постає питання про можливість передати національну самобутність тексту оригіналу. Специфічність питання зумовлена тим, що саме художня література відображає в образах реальну дійсність, пов'язану із життям конкретного народу, мова якого і дає основу для втілення образів. Питання про національну забарвленість може підніматися і при перекладі суспільно-політичних текстів, але у повному обсязі це явище спостерігається на матеріалі саме художніх творів. Збереження національної своєрідності оригіналу, що вимагає функціонально вірного сприйняття та передачі цілого сполучення елементів, є дуже важким завданням як під час теоретичного аналізу, так і в практичному вирішенні цього питання.

Можливості розв'язання цього завдання залежать від ступеню конкретних фонових знань як у перекладача, так і у читачів. Разом із розширенням фонових знань можна певною мірою розширити й уявлення про національну специфічність того чи іншого оригіналу: по мірі того, як дійсність іншої країни стає більш знайомою, вона, наближаючись до читача, може втрачати деякою мірою свою специфічність [4, с. 22].

Практичним матеріалом до написання статті служать текст роману Олеся Гончара «Собор», його російськомовний переклад, виконаний Ізідією Новосельцевою, та англомовний переклад, виконаний Юрієм Ткачем та Леонідом Рудницьким.

Розглядаючи національну забарвленість твору, можемо говорити про художній образ у літературі як такий, що зумовлений його змістом, та тими мовними категоріями, які є його основою. Національна забарвленість це майже конкретна особливість літературного твору, яка може бути виражена більш чи менш яскраво. Частіше за все вона виявляється в образах, які змальовують побут та соціальні умови життя народу. Поряд із поняттям національного колориту завжди зустрічається поняття реалії.

Існує велика кількість понять, якими можна визначити термін «реалія». Так, реалія є елементом культури, під яким розуміють

«сукупність матеріальних та духовних цінностей суспільства, що історично склалася на основі національного базису» [5, с. 8-12].

У кожній мові є слова, що не вирізняються серед інших, але передати їх при перекладі досить непросто. Адже реалії в цілому та лексика із національно-історичним забарвленням зокрема являють собою специфічні слова або назви предметів у духовній та матеріальній культурі, що притаманні кокретному народу. Реалії називають предмети, поняття, типові особливості певного ареалу, матеріального життя, соціально-історичних особливостей деяких людей, нації, країни, племені, що являють есуть у своїй семантиці національний, місцевий та історичний колорит. Як правило, такі слова не мають точних відповідників в інших мовах [2].

У цій роботі ми пропонуємо розглянути побутові та ентографічні реалії. Ентографічні реалії – це слова, що характеризують повсякденне життя та культуру народів, їх духовну та матеріальну культуру, традиції, релігію, мистецтво, фольклор і т.д.

Виділяють багато способів передачі реалій, але ми розглянемо чотири найбільш розповсюджені. Переклади будемо розглядати з точки зору збереження національного колориту, що є фоново-конотативним елементом семантики та прагматики етнічних лексичних одиниць, який відображає особливості предметного та уявного світів певного етносу у конкретний період [2, с. 28]. Також, якщо у деяких перекладах національне забарвлення зберігатися не буде, будемо надавати власні варіанти перекладу.

Транслітерація або **транскрипція** (повна або часткова), безпосереднє використання власне слова, що позначає реалію, або його кореня у написанні літерами мови перекладу або у поєднанні з суфіксами мови перекладу. Цей спосіб перекладу широко використовується саме для перекладу реалій із національно-історичним забарвленням. Теоретично, немає такого слова, яке не можна було б перекласти на іншу мову, хоча б описово. Але транслітерація необхідна саме тоді, коли треба дотриматися лексичної стислості характеристики, аби зберегти звичність слова, яку воно мало у мові оригіналу, і разом з тим підкреслити специфічність предмету або поняття, що перекладається і не має відповідника у мові перекладу.

Дуже часто іншомовні слова переносяться у мову перекладу саме для того, щоб підсилити специфічність реалії. Коли слово, яке транслітерується, вживається або рідко, або вперше переноситься в текст перекладу, необхідно надавати і перекладацький коментар-пояснення, і відповідний контекст [3, с. 63].

*Зійшлися характерами **Іван та Вірунька**. – Сошлись характерами **Иван и Верунька**, ничего не скажешь. - **Ivan and Virunka** are perfectly matched – two souls living in harmony.*

У наведеному прикладі українське ім'я *Іван* не передається його загальноприйнятим англійським еквівалентом *John*, отже ми бачимо

явище збереження національного колориту. При перекладі зберегли навіть пестливий суфікс *-ньк-* у жіночому імені *Virunka*, який взагалі-то нічого не означає для англомовних читачів. Це є дуже складним питанням, і деякі перекладознавці вважають, що суб'єктивне ставлення до об'єкту слід передавати більш англійськими способами, тобто сказати, наприклад, *small Virynka*, де функціональне навантаження пестливого суфіксу передає прикметник *small*.

Ефективним способом передачі національно-історичного колориту при перекладі є **опис**. Описовий переклад, як правило, використовується паралельно з транскрипцією. Опис зазвичай подається у дужках після слова, перекладеного першим способом, але може існувати і незалежно. У перекладах з української мови використовується не так широко, як попередній.

Існує ще один спосіб, який є дуже близьким до опису, він має назву **перекладацький коментар**. Як правило, він виноситься за межі тексту і потрапляє у зноску на тій же сторінці, або додається у кінці тексту у якості примітки [3, с. 109-110].

Potemkian (укр. Потьомкін) — Prince Grigori Aleksandrovich Potemkin (1739-1791), Russian statesman and favorite of Catherine II. Known for building village sets along the Dnipro to deceive visiting foreign dignitaries.

kvass (укр. квас) — a beverage made from rye bread or flour and malt.

Ці слова є не просто власними іменами, вони називають людину та предмет, які займають значне місце в історії та побуті нації. Тому не достатньо просто перекласти їх транслітерацією, вони потребують ще й пояснення.

Також для передачі реалій використовується **функціональна заміна** – використання слова, що має близьке, хоча й не тотожне, значення. Застосування зазначеного способу в ряді випадків може викликати й місцеві асоціації. За своєю національною специфікою у деяких випадках дуже близькими є форми звернення, що існують у мові, до яких застосовуються й аналогічні способи перекладу. Наприклад, звернення “*sir*” та “*miss*” передавалися раніше у перекладі як “*добродій*” та “*добродійка*” відповідно, а в сучасних перекладах, як “*пан*” та “*пані*” або залишаються “*сер*” та “*місс*”. Втрата певної мовленнєвої специфіки при перекладі компенсується тим, що при більшій або меншій ступені наближеності, в контексті перекладу слово є абсолютно зрозумілим. Хоча, звичайно, слово, що має безпосередній зв'язок зі специфічними фактами з життя однієї країни, не може бути повноцінно використаним для передачі реального поняття із життя іншої країни [3, с. 106].

...Закортіло і Єльці бути там, у гурті з усіма, в теплій хаті з калювками. – Захотелось и Ельке быть там, в компании, в теплой хате с нарисованными по белому петухами... - Yelka wanted to be with them, to be with everyone in the warm, decorated house.

На юшку? – На юшку? - But was it only for the fish soup?

*Хата допотопна, вікна покосились, а віконниці, протє, новісінькі, голубі, так само й паркан від вулиці голубий, з червоними **вкраплинами-візерунками**. – Хата допотопная, окна покосились, а ставни, зато, новенькие, голубенькие, такие же как забор на улице голубой с **красным узором**. - **The house was old, sagging, while the window shutters were brand new, pale blue in color, as was the fence facing the street, *dappled with red designs***.*

Усі наведені приклади можна вважати більш менш адекватними еквівалентами. Безумовно, до читачів донесено специфіку національно-історичного колориту твору не повною мірою, але в цілому зміст від цього не змінився, і вся подана інформація є зрозумілою. Наприклад, слова *кальовки та хата* належать тільки до української мови і підібрати їм відповідник у іншій мові дуже складно, тому перекладачі використовували загальні поняття для позначення цих реалій.

Майже усюди перекладачі користувалися принципом нейтралізації. Тобто, стираючи національне забарвлення, надавали загальній семантиці тексту більш узагальненого, нейтрального характеру. На нашу думку у кількох випадках цього можна було б уникнути за допомогою описового перекладу. Наприклад, у таких реченнях:

*Хата допотопна, вікна покосились, а віконниці, протє, новісінькі, голубі, так само й паркан від вулиці голубий, з червоними **вкраплинами-візерунками**. - **Khata (Ukrainian peasant house) was old, sagging, while the window shutters were brand new, pale blue in color, as was the fence facing the street, *dappled with red designs***.*

Було запропоновано власний варіант перекладу, тому що робота виконана з точки зору збереження національного колориту, а саме транслітерація разом із описовим перекладом допомагають у цьому більше за інші види перекладу.

Гіпонімічний, або узагальнено-приблизний переклад, при якому слова мови оригіналу, що називають поняття виду, передаються словом мови перекладу, що називає поняття роду. Такий спосіб перекладу ще можуть називати конкретизацією, генералізацією, емфатизацією або нейтралізацією [3, с. 103].

*Горда поема степового **козацького зодчества**, вона щоразу хвилює тебе. - Гордая поэма степного **казацкого зодчества**, она всякий раз волнует тебя... - **A proud poet of Cossack steppe architecture**.*

*Леся повернулася після війни на рідну свою Зачіплянку з рясними медалями на **гімнастерці**. - Вернутать Леся в родную Зачеплянку осенью 1945 года в **гимнастерке**, увешанной медалями... - **She had returned to her native Zachiplanka after the war with abundant medals on her tunic**.*

У цих прикладах знов ніяк не відображається національно-історичний колорит, але це не є першочерговим завданням перекладача. Слово *зодчество*, яке є архаїзмом і дуже важливо для перекладу віддаленого у часі твору заміняється в англійській мові сучасним

architecture, тим самим позбавив речення історичного колориту. Наведемо власні варіанти перекладу:

Горда поема степового козацького зодчества, вона щоразу хвилює тебе. - A proud poem of Cossack steppe zodchestvo (an old word, meaning architecture).

Леся повернулася після війни на рідну свою Зачіплянку з рясними медалями на гімнастерці. - She had returned to her native Zachiplianka after the war with abundant medals on her soldier's blouse, що є словниковим еквівалентом, або gimnasterka (a shirt, that till 1969 was regarded as military uniform clothes).

У статті були зазначені чотири різні способи передачі слів-реалій, але, на наш погляд, для передачі національного забарвлення твору та образу, більш адекватними є транскрипція та транслітерація. Тому в інших випадках ми намагалися надавати власні варіанти перекладу. З іншого боку, не слід сприймати авторські варіанти перекладу буквально. У більшості випадків замість узагальненого перекладу або функціональної заміни, ми використовували описовий переклад або перекладацький коментар. Не можна не погодитися з тим, що це може обтяжувати текст і відволікати читача від самого читання.

Підсумовуючи, можна сказати, що матеріал для дослідження не вичерпано, а тема буде актуальною до тих пір, доки існують національні особливості у кожній окремої нації.

Література

1. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М., 1980. – 321 с. **2. Зорівчак Р. П.** Реалія і переклад / Зорівчак Р. П. – Л., 1989. – 189 с. **3. Казакова Т. А.** Теория и практика перевода / Казакова М. А. – М., 1980. – 287 с. **4. Маслова В. А.** Лингвокультурология / Маслова В. А. – М., 1984. – 201 с. **5. Шахова К. А.** Заметки о переводе слов-реалий. Теория і практика перекладу / К. А. Шахова, А. Г. Баканов. – К., 1979. – 155 с. **6. Олесь Гончар**, Собор. – Київ 1989. – 275 с. **7. Oles Honchar**, The Cathedral, translated by Yuri Tkach and Leonid Rudnytsky. - <http://www.utoronto.ca/elul/Main-Ukr.html>

Тихоновська Г.С. Українські реалії на позначення людини та її побуту і способи їх перекладу російською та англійською мовами.

Статтю присвячено розгляду найбільш поширених способів передачі реалій і національного колориту загалом. Теоретичні аспекти підтверджено конкретними прикладами з художнього тексту.

Ключові слова: реалія, національний колорит, транскрипція, транслітерація, опис, перекладацький коментар, функціональна заміна, гіпонімічний переклад.

Тихоновская А. С. Украинские реалии на обозначение человека и его быта и способы их перевода на русский и английский языки.

Статья посвящается рассмотрению наиболее распространенных способов передачи реалий и национального колорита в целом. Теоретические аспекты подтверждаются конкретными примерами из художественного текста.

Ключевые слова: реалия, национальный колорит, транскрипция, транслитерация, описание, переводческий комментарий, функциональная замена, гипонимический перевод.

Tyhonovska G. S. Ukrainian realities indicating a human being and his mode of life and ways of their translation into Russian and English.

In the article were explored the most widespread methods of realities translation in particular and national component reproduction as a whole. Theoretical aspects are confirmed with the specific examples from the text of belles-lettres style.

Key words: actual, national component, transcription, transliteration, description, translation comment, functional substitution, generalization.

УДК 811.111'255.2:3

Д. А. Челомбійко

**СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ
СУСПІЛЬНО – ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ**

Невід'ємною вимогою до перекладача є встановлення перекладацьких рішень, коли еквівалент слова, що необхідно перекласти, відсутній у мові перекладу.

У процесі перекладу реалій потрібно враховувати ступень невідомості позначуваного об'єкта, приділяти увагу контекстуальному перекладу, пам'ятати, що реалія може бути використана як стилістичний засіб. Дослідженнями реалій займалися такі відомі лінгвісти як Віноградов В.С., Комісаров В.Н., Голікова Ж.А., Швейцер А.Д., Зорівчак Р.П., Бурбак О.Ф. та багато інших.

Перша умова адекватного відтворення реалій – їх глибоке знання. Перекладаючи текст з іноземної мови, який відображає національно-культурні стереотипи людських відносин, звичаїв і подій, перекладачу необхідно використовувати ресурси знання рідної мови, уявляти, як були б названі рідною мовою ті чи інші явища, якщо б вони існували в житті його народу. Коли у перекладача є правильне уявлення про реалію та її контекстуальне використання, йому легше знайти адекватний відповідник цієї реалії в перекладі [1, с. 84].

Проблема перекладу реалій вважається однією з найголовніших та найскладніших у міжкультурному аспекті перекладу та дослідженнях національно- культурної специфіки мови і мовленнєвої діяльності [2, 485]. Якщо мовне і культурне розмаїття сьогодні визначене як багатство цивілізації, то саме переклад працює на його збереження. Переклад виступає як засіб захисту національних мов і культур, дачи імпульси для їхнього саморозвитку і водночас вберігаючи їх від надмірного іншомовного впливу.

Як відмічає Корунець І.В., встановлення перекладацького рішення залежить від чітко визначених факторів, як мовних, так і позамовних. До них належить перш за все семантична та структурна складність одиниць національно-зумовленого лексикона вихідної мови як сфери вживання реалій. Також переклад залежить від особистості перекладача і від мети перекладу [3, с. 158].

Реалія, як і кожне інше слово, може набути в контексті стилістичної функції, певної конотативної семантики, більш того – стати ключовим словом. Стилiстична амплiтуда реалiї надзвичайно широка. Справа ускладнюється ще й тим, що в тексті оригіналу реалія часто сприймається як щось звичне, органічне, рідне для читачів, мовою яких написаний текст. Звідси постає дилема при перекладі: або показати специфіку і екзотику, або зберегти звичність і втратити специфіку. Це протиріччя може здолати перекладач, який добре знає культуру і традиції мови оригіналу, відчуває зображувальні можливості вписаного в текст слова і водночас глибоко опанував рідну мову [1, с. 85].

У плані забезпечення міжкультурної комунікації творча діяльність перекладача має бути спрямована на збереження мовної норми рецептивної культури в перекладі та її гармонізацію з нормою оригіналу [4, с. 69].

Реалії можуть мати не лише пряме, а й декілька переносних значень. Наприклад, рубльовий, поряд із прямим значенням вартістю в один рубль, має два, а то й три переносних значення: недорогий (недорога річ), дріб'язковий (розум), низькооплачуваний (урок). Реалії цього типу послужили основою для утворення багатьох фразеологічних одиниць. Коли реалія вживається в переносному значенні, пряме значення майже не відчувається і перестає існувати. Це так відображається на яскравості колориту, що іноді перекладач розмірковує над вживанням даного слова як синоніма до прикметника, що визначає його якість [5, с. 30-31].

Наприклад, *писати аршинними літерами – писати „дуже великими” літерами.*

Вводячи в текст нову реалію, незнайому читачам, перекладач добре зробить, якщо в перший раз її вживання помітить наголос. Інакше може статися, що у читача на все життя залишиться в пам'яті неправильне слово. Ці рекомендації стосуються в першу чергу перекладачів, що перекладають мовами з вільним наголосом. Ця

„акцентологічна” сторона форми реалії важлива також для перекладу з близькоспоріднених мов, оскільки в свідомості звичайного читача лексична близькість одиниць ніби передбачає і фонетичну близькість. Потрапляючи в тексти засобів масової інформації, викривлені реалії масово поширюються і закріплюються настільки, що виправити їх вимову неможливо. Так, ввійшли, наприклад, в болгарську мову реалії „баба яга” (з наголосом на першому складі), „кікімора” (з наголосом на передостанньому складі), „трепак” і „гопак” (наголос на першому складі) [5, с. 28-29].

Транслітерація широко використовувалася перекладачами до кінця XIX століття. Для використання цього прийому перекладачу обов’язково було знати вимову англійського слова, він міг обмежитися його зоровим сприйняттям. Але в результаті транслітерації виявилось, що англійські назви вимовлялися зовсім по-іншому, ніж в рідній мові, а самі англійці не могли впізнати у Вільді свого письменника Уайльда [6, с. 24].

Також при роботі з реаліями перекладачу необхідно вирішити, як саме передати реалію: чи то за допомогою транскрипції, чи то перекладу. Вирішення питання про вибір між транскрипцією і перекладом залежить від самих мов, від їх граматичних і словотвірних особливостей, від культури мови і традиційного для них прийняття чи неприйняття реалій. Існують граматично зумовлені групи одиниць, які, як правило, не транскрибуються, а передаються іншими способами. Оскільки переважна кількість реалій – іменники, надзвичайно важко зустріти транскрибовані слова, що належать до інших частин мови. Це пояснюється тим, що утворені від реалій - іменників прикметники певною мірою втрачають колорит. Наприклад, реалія богатир. Богатирський має переносне значення, тому його перекладають словом сильний, могутній. Або ж субстантивованій іменник водяний, який ніколи не передається транскриптивно. Лаконічність при перекладі реалії також залежить значною мірою від мови перекладу. Засобами будь-якої розвиненої мови можна передати будь-яку реалію, але також повинна бути максимальна стислість. Її можна досягти при транскрибуванні, але вона також необхідна для будь-якого іншого перекладу і для засобу осмислення реалії, якщо однієї транскрипції мало. Тому не останню роль має тут можливість мови лаконічно виразити певне поняття: перекладаючи, англієць розраховує на односкладність і багатий словник, українець – на гнучкість граматики, префіксально-суфіксальний словотвір і вільний порядок слів. Інколи вибір прийому передачі залежить від суб’єктивного фактору. Перекладачі з рідної мови частіше транскрибують, ніж перекладачі на рідну мову [5, с. 110-114].

Перифраз стимулюється позамовними чинниками. Вони обов’язково передають оцінку тому, що вони називають, і ніколи не бувають звичайними лексичними паралелями до існуючих назв. Це передача значення реалії описовим методом [1, с. 111].

Гіперонімічне перейменування - досить поширений вид перекладу реалій, пов'язаний із засадними поняттями лексичних трансформацій, категоризацією денотату, визнанням ізоморфізму частини й цілого. При заповненні лексичної лакуни способом гіперонімічного перейменування відбувається вилучення певної інформації, втрачається культурологічна і лінгвокраїнознавча атрибуція реалій – це, по суті, дереалізація реалій, оскільки часто конкретне поняття передається лексемой надзвичайно широкої, розпливчатої референції. При такому виді перекладу стилістична роль реалій незначна. Подекуди перекладач вдається до гіперонімічного перейменування лише тому, що йде найлегшим шляхом, йому не хочеться відшукувати наявних у фондах мови-сприймача відповідника [1, с. 104-109].

При передачі експресивно-стилістичних характеристик суспільно-політичних текстів перекладач застосовує різні виразні засоби в мові перекладу. Такі притоми використовуються перекладачами при передачі значень і емотивних характеристик національно-забарвленої лексики. Знаходячи відповідні стилістичні рішення, перекладач має на меті досягнення певного комунікативного ефекту. Тепер виникає питання, чи закінчується після знаходження необхідних засобів виразу процес перекладу. Аналіз доводить, що ні. Коли перекладач має справу із складними текстами, він часто зіштовхується з такими проблемами, вирішити які в рамках власного лінгвістичного контексту буває неможливо. У цьому випадку потрібно звернутися до позаконтекстуальної інформації, до довідників, словників, енциклопедій. Така додаткова інформація дозволяє перекладачу уточнити його рішення [7, с. 14-15].

До суспільно-політичних реалій належать реалії, що позначають адміністративно-територіальний устрій, населені пункти та їх частини (аррондісман, штат, область, волость, аул, форум), органи та носії влади (Сенат, Сейм, Генеральна Асамблея, Дума), політичні організації, політичні та соціальні рухи, політичні діячі (торі, хіпі, лобіст, гайдуки), звання, ступені, титули, звертання, стани, касти (принц, князь, граф, магістр, доцент, барон) та імена історичних осіб (Натаніель Грін, Альберт Ейнштейн, Мартін Лютер Кінг) [5, с. 55-88].

При перекладі суспільно-політичних реалій використовують такі способи перекладу, як транскрипція, транслітерація, калькування, уподібнення, дескриптивний перифраз [6, с. 31].

Наприклад, при перекладі назви організації Woodrow Wilson International Center for Scholars застосовують метод калькування та транскрипцію – Міжнародний центр вчених Вудроу Уїлсон .

Потрібно приділяти увагу топонімічним реаліям. У разі необхідності топонімічні реалії поряд з транскриптивним / транслітеральним перекладом можуть супроводжуватися доповненнями і поясненнями. Наприклад: Washington, D.C – Вашингтон, округ Колумбія. Реалія baby boomers – похідна реалія від реалії Echo boom generation. Вона

перекладається методом дескриптивного перифраза – батьки дітей 80-х. Gen X Dads – батьки молодих людей 90-х років. Саме молодь 90-х прийнято називати Generation X. Це семантично вмотивоване поєднання, адже літера X вважається символом чогось незрозумілого і загадкового, яким завжди є молоде покоління для старшого. Тому при перекладі цієї реалії застосовуємо дескриптивний перифраз.

Є реалії, які традиційно транскрибуються, не зважаючи на те, що вони мають повноцінні відповідники в інших мовах. Наприклад, реалії назви адміністративно-територіальних одиниць округ, район, околія (болг.) в перекладі українською мовою, як правило, транскрибуються, а в перекладі іншими мовами (з іншим адміністративно-територіальним устроєм) існують найближчі відповідники залежно від контексту [3, с. 49].

Реалія White House перекладається за допомогою калькування, Congress перекладається транскриптивно, реалія Capitol Hill має переносне значення і позначає законодавчу владу США, тобто відбувається дескриптивний перифраз. Назви американських програм Social Security, Medicare and Medicaid перекладаються за допомогою методу уподібнення, тобто встановлення аналогів з українською мовою – програма соціального захисту, безкоштовної медичної допомоги і програма надання медичної допомоги.

Наприклад, при перекладі U.S. Naval Base використовуємо метод калькування – американська військово-морська база. Camp Delta перекладається за допомогою комбінованої реномінації – табір військових полонених Кемп Дельта, counterterrorism officials – за допомогою методу уподібнення – службовці з боротьби з тероризмом, 20th hijacker – запасний терорист, fifth terrorist – ще один терорист–калькуванням.

Однією з особливостей журнальної лексики є використання абревіатур, часом без пояснення з урахуванням їх відомості широкому загалу. Таке загальновідоме скорочення в Америці, як CARE (Cooperative for American Relief to Everyone), при перекладі може бути подане у вигляді скорочення повного варіанта перекладу, але в дужках сам повний варіант має бути обов'язково зазначений. Тобто CARE буде перекладатись як ОАБТ (Об'єднане Американське Благодійне Товариство).

Але перекладатися будуть не всі скорочення, через те, що деякі скорочення мають відповідник в мові перекладу і не потребують додаткового пояснення, наприклад AIDS – СНІД, необхідність розширювати текст перекладу за рахунок пояснення є зайвою. Так само буде робитись переклад реалії FBI – Federal Bureau of Investigation – ФБР – Федеральне бюро розслідування, додаткове пояснення можна не давати, адже це скорочення є відомим і його часто можна зустріти не лише в засобах масової інформації, але і в сучасній художній літературі та в кінофільмах.

Необхідно також стежити за відповідністю перекладу і офіційно визнаних варіантів назв суспільних та громадських організацій в українській мові. Наприклад, Department of Homeland Security - Міністерство внутрішньої безпеки. Назви організацій перекладаються переважно способом утворення нового слова або словосполучення на основі елементів, що вже існують в мові, тобто методом калькування. Тому реалія в даному випадку має офіційно-визнаний варіант перекладу.

Переклад реалій – багатосторонній процес.

По-перше, перекладаючи реалії ми маємо змогу вивчити історію, культуру, традиції, звичаї, менталітет і спосіб життя того народу, у мові якого існує та чи інша реалія. По-друге, реалії є надзвичайно цікавими з лінгвістичної точки зору, адже цей лексико-семантичний клас слів є таким, що розвивається швидше за інші, відображаючи найновітніші зміни в соціумі – користувачі мови.

Література

1. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад. На матеріалі англомовних перекладів української прози – Львів: Видавництво при Львівському державному університеті. 1989. – 216 с. **2. Чередниченко О.І.** Міжкультурні аспекти перекладу // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. – 485 с. **3. Korunets I.V.** Theory and practice of translation. – Vinnytsya: Nova Knyha Publishers, 2001. – 448p. **4. Гнатюк Н.Г.** Ономастичні реалії в міжкультурному аспекті перекладу англомовних текстів// Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових праць. / Відп. ред. Н.М. Корбозерова.– 2003 – Вип.9. **5. Влахов С. Флорин С.** Непереваемое в переводе. – М.: Высшая школа, 1986.- 416с. **6. Комиссаров В.Н. Рецкер Я.И. Тархов В.И.** Пособие по переводу с английского языка на русский. – М.:Изд-во. лит. на иностр. яз., 1960.- 175с. **7. Крупнов В.Н.** Пособие по социально – политической и официально – деловой лексике. – М.: Высшая школа, 1984. – 248с.

Челомбитько Д. А. Особливості перекладу суспільно-політичних реалій.

Стаття присвячена вивченню особливостей перекладу суспільно політичних реалій. Автор доходить висновку про те, що, інтерпретуючи суспільно-політичні реалії у їх цілісності, не можна обмежуватися суто мовними моментами.

Ключові слова: мовна реалія, міжкультурний аспект перекладу, транслітерація, перифраз, калькування.

Челомбитько Д. А. Особенности перевода общественно-политических реалий.

Статья посвящена изучению особенностей перевода общественно-политических реалий. Автор приходит к выводу о том, что, интерпретируя общественно-политические реалии в их целостности, нельзя ограничиваться сугубо языковыми моментами.

Ключевые слова: языковая реалья, межкультурный аспект перевода, транслитерация, перифраз, калькирование.

Chelombitko D. Peculiarities in the process of translation of the socio-political realia

The article deals with the analysis of peculiarities in the process of translation of socio-political realia. The author comes to the conclusion that the interpretation of socio-political realia in its integrity should not be limited to its linguistic features only.

Keywords: realia, cross-cultural aspect of translation, transliteration, periphrasis, loan translation.

УДК 811.111'25

А. Г. Чищева

**ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ФІЛЬМІВ:
АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Аудіовізуальний переклад є відносно новою сферою наукового дослідження у порівнянні з літературним та технічним перекладом, але незважаючи на це він вже став центром наукового інтересу та досліджень багатьох вчених. І це зрозуміло, бо кіноіндустрія займає важливе місце в нашому житті, а фільми стали частиною повсякдення. Використовуючи сучасні досягнення, ми маємо змогу дивитися фільми різних країн і різними мовами, тому актуальність дослідження аудіовізуального перекладу безсумнівна.

Для нашого дослідження ми вибрали жанр документального кіно не випадково, а тому, що аналізуючи публікації вчених, зазначених нижче та багатьох інших, ми прийшли до висновку, що багато уваги при дослідженні аудіовізуального перекладу приділяється художнім фільмам і це зрозуміло, бо однією з головних функцій кіноіндустрії є розважальна і художні фільми відповідають їй. Але ми хочемо нагадати, що у кіноіндустрії є ще й інформативна та повчальна функції і жанр документального кіно виконує саме ці функції окрім інших. Для перекладача важливо враховувати різницю, особливості та функції жанру документального фільму, щоб адекватно, достовірно, швидко та якісно зробити переклад.

Основним об'єктом перекладу документальних фільмів є, як правило, усне мовлення, монолог від третьої особи, але в документальному кіно можуть бути присутні і діалоги, і інтерв'ю вчених, та навіть фрагменти з інших фільмів, що і зумовлює специфіку перекладу цього жанру та привертає увагу дослідників.

Актуальність нашої роботи зумовлена, з одного боку, важливістю врахування труднощів перекладу документальних фільмів для

досягнення найповнішого результату, з іншого, – відсутністю вагомих наукових досліджень у цій галузі.

Мета роботи – висвітлити основні види аудіовізуального перекладу, виявити труднощі, які виникають при перекладі документальних фільмів.

У сучасній науці проблематикою аудіовізуального перекладу займалися такі іноземні науковці: Х. Диас Синтас (J. Diaz Cintas), І. Іварсон (I. Ivarsson), Г. Матамала (A. Matamala) та ін.; визначенням видів аудіовізуального перекладу займалися такі вітчизняні вчені, як А. П. Чужакин, И. С. Алексеева та ін. [4, с. 76 – 77; 5, с. 19 – 20]

Як вже зазначалося раніше, аудіовізуальний переклад незважаючи на те, що його існування починається з моменту виникнення кінематографу, до сьогодні не отримав достатнього наукового обґрунтування, як особливий вид перекладацької діяльності. Він має свої особливості та різновиди. Виділяють *чотири основні види аудіовізуального перекладу: дубляж, субтитри, синхронізація та закадровий переклад.*

Особливість аудіовізуального перекладу у випадку з *субтитрами* - це перш за все відсутність часу і простору. На роботу перекладача впливають обмежений простір для тексту субтитрів, час, відведений для вставки і видалення субтитрів і останнім, але не менш важливим, є формат субтитрів. Крім того, фахівець повинен брати до уваги середню швидкість читання глядачів.

Що стосується *дубляжу*, його особливістю є те, що він повинен бути природним і достовірним. Виконаний переклад має відповідати рухам губ актора, що говорить з екрану, наскільки це можливо, особливо, коли актора показують крупним планом. Зазвичай при такому перекладі співпрацюють декілька спеціалістів, один з них робить переклад, а інший переписує його для того, щоб як найбільш наблизити його до рухів губ актора на екрані.

Синхронізація. Як стверджують американські вчені І. Іварсон (I. Ivarsson) і М. Керролл (M. Carroll), спочатку основний принцип перекладу полягав в абсолютній синхронізації субтитрів з промовою. Субтитри з'являлись в той самий момент, коли починалося висловлювання і зникали у момент коли висловлювання закінчувалося. Але незабаром змінилися позиції, і ця практика була відкинута [1, с. 72].

Було прийнято, що слід дотримуватися тільки синхронізації субтитру з початком висловлювання. Однак, британський науковець Ф. Карамітроглоу (F. Karamitroglou) запевнює, що краще зробити затримку на чверть секунди, бо це приблизно і є той час, який потребує глядач, щоб помітити момент появи субтитрів і зосередити увагу в нижній частині екрана [2, с. 3].

З іншого боку, згідно з судженнями Ф. Карамітроглоу (F. Karamitroglou), субтитри повинні залишатися на екрані до кінця висловлювання та навіть затримуватися на екрані. Проте, затримка не повинна перевищувати двох секунд, тому що, коли субтитри

залишаються довше, у глядача створюється враження, що вони не відповідають тому, що було сказано [Там само, с. 4 – 5].

Що до синхронізації з кадрами та їх нарізкою, Ф. Карамітроглоу (F. Karamitroglou) вважає, що субтитри повинні зникати перед появою кадрів з іншою тематикою, а у випадку, якщо нарізка кадрів не є особливо значимою і не несе якої-небудь істотної зміни, субтитри можуть залишатися на екрані [Там само, с. 5].

Зазвичай для документальних фільмів робиться *закадровий переклад*, бо він є найбільш прийнятним та дешевим. При цьому перекладі справжній голос чути під перекладеним варіантом, який зазвичай, але не завжди, починається після прослуховування декількох секунд мови оригіналу і закінчується на кілька секунд раніше. Синхронізація руху губ актора з текстом не так важлива як синхронізація тексту з зображенням, це робиться для того, щоб створити деяку ілюзію достовірності. Ми також повинні розрізняти два типи робочих контекстів з якими мають справу перекладачі при закадровому перекладі. Деякі фахівці працюють на підготовці к виробництву, вони зазвичай працюють без сценарію і записують часові коди по ходу перекладу, інші працюють на завершальному етапі виробництва та перекладають вже готовий документальний фільм за сценарієм. Спеціалістам, які працюють без сценарію доводиться долати додаткові труднощі (розуміння оригінального продукту) при перекладі, та в даній роботі ми розглянемо і інші існуючі труднощі при різних видах перекладу саме документальних фільмів.

Характерною ознакою документальних фільмів є те, що вони мають справу з реальністю, але відокремлювання реальності від фікції не завжди вдається. Наприклад, коли актори тільки відтворюють реальні події, а не є їх учасниками, тому документальне кіно зазвичай пропонує суб'єктивне бачення. Існують загальні *труднощі при перекладі* документальних фільмів: з одного боку -- це *умови роботи*, з іншого -- *проблеми перекладу термінології, діалогів, інтерв'ю та кадрів з інших фільмів*.

Беручи до уваги *умови роботи*, ми прийшли до висновку, що той факт, що перекладачу необхідно зробити переклад за обмежений період часу не є специфічною характеристикою цього жанру кіно, але те, що переклад документального фільму зазвичай вимагає більше часу є істотним. Іноді перекладачу треба зробити переклад за екстремально короткий час, коли, наприклад, у документальному фільмі висвітлюються свіжі події.

Іншою серйозною проблемою, з якою зустрічається перекладач, є *відсутність сценарію*, або погана якість останнього за наявності. Документальні фільми насичені *термінологією та власними назвами*, тому сценарій є дуже вагомим фактором. Але як ми вже відзначили його наявність не гарантує його якість і на перекладача лягає відповідальність за помилки, авжеж, теоретично перекладач не несе відповідальність за

помилки в оригінальному сценарії, але у реальності, якщо перекладач не виправив їх, він може бути звинувачений у некомпетентності.

Документальні фільми розглядають різні предмети, що примушує фахівців шукати терміни та проводити дослідження у дуже специфічних сферах, тому перекладачі мають бути винахідливими, щоб за короткий час зібрати усю необхідну інформацію та зробити якісний переклад фільму.

Окрім труднощів з перекладом термінології, існують ще труднощі, які виникають через наявність *різних промовців* та *різних технік*, які використовуються. Іспанська вчена Г. Матамала (А. Matamala) виділяє *чотири складові частини*, які зазвичай існують у документальних фільмах, та які визначаються типами промовців, їхнім відношенням до адресату та ступенем спонтанності їх промови. *Перша* – це розповідь від третьої особи. Промовець зазвичай знаходиться за кадром, хоча деякі відомі промовці можуть з'являтися на екрані на початку та наприкінці фільму, та говорити від першої особи. Він звертається до загальної публіки та іноді адаптує промову вченого більш простим поясненням. *Друга* – це промови людей у яких береться інтерв'ю. Тут формальність промови та кількість термінів, які використовувалися, залежить від предмету про який йде мова та від самого промовця. Діалоги та спонтанні інтервенції є *третьою* складовою частиною, існуючою у документальних фільмах. Мова при діалогах неформальна тому, що співрозмовники не звертаються до загальної аудиторії, а розмовляють між собою і ця розмова може навіть містити просторіччя. Та *четвертою* складовою частиною документальних фільмів є кадри з інших фільмів, історичних, наукових програм. Для їх перекладу мають використовуватися різні засоби [3, с. 115].

Таким чином, у ході нашого дослідження ми з'ясували, що існують чотири види аудіовізуального перекладу: дубляж, субтитри, синхронізація та закадровий переклад. При перекладі документальних фільмів найчастіше використовується закадровий переклад, але і при цьому і при інших видах аудіовізуального перекладу, таких як дубляж, надання субтитрів та синхронізація, промова або текст промови має співпадати з візуальною інформацією на екрані, бо неважливо, що написано у сценарії, а важливо те, що чує та бачить глядач.

У цій роботі ми виявили основні труднощі аудіовізуального перекладу документальних фільмів, до яких слід віднести умови роботи, проблеми перекладу термінології, власних назв, діалогів, інтерв'ю та кадрів з інших фільмів, наявність різних технік та ін.

Ця робота не вичерпує всіх аспектів аудіовізуального перекладу. Подальшої уваги потребують дослідження методики та технологій аудіовізуального перекладу.

Література

1. Ivarsson J. Subtitling // J. Ivarsson, M. Carroll / Simrishamn: TransEdit, 1998. – 185 p. **2. Karamitroglou F.** A Proposed Set of Subtitling Standards in Europe / Translation Journal, 11 Dec 2005 – vol. 2. 2. – 12 c. **3. Diaz Cintas J.** New Trends in Audiovisual Translation // A. Matamala. Main Challenges in the Translation of Documentaries / Salisbury: Cromwell Press Group., 2009. – 270 p. **4. Чужакин А. П.** Мир перевода или вечный поиск взаимопонимания // А. П. Чужакин, П. Р. Палажченко / М., 1997. – 168 с. **5. Алексеева И. С.** Профессиональное обучение переводчика / СПб., 2000. – 178 с.

Чищева А. Г. Труднощі перекладу документальних фільмів: аудіовізуальний аспект.

У статті висвітлено види аудіовізуального перекладу, які використовуються при перекладі документальних фільмів; проаналізовано труднощі, які виникають і мають бути враховані для якісного перекладу зазначеного жанру фільмів.

Ключові слова: дубляж, субтитри, синхронізація, закадровий переклад, труднощі перекладу документальних фільмів.

Чищевая А. Г. Трудности перевода документальных фильмов: аудиовизуальный аспект.

В статье освещены виды аудиовизуального перевода, которые используются при переводе документальных фильмов; проанализированы трудности, которые возникают и должны учитываться для качественного перевода указанного жанра фильмов.

Ключевые слова: дубляж, субтитры, синхронизация, закадровый перевод, трудности перевода документальных фильмов.

Chishchevaya A. G. Difficulties in translating documentaries: audiovisual aspect.

In the article kinds of audiovisual translation, which are used during translating documentaries, are light up; difficulties, which arise and should be took into consideration for qualitative translation of mentioned movie genre, had been investigated.

Key words: dubbing, subtitling, synchronization, voice-over, difficulties in translating documentaries.

ЛІНГВІСТИКА

УДК 81'373.421

І. В. Баєва, Г. М. Курєнкова

ХИБНІ СИНОНІМИ ЯК СЛОВА З ІДЕНТИЧНИМ ПРЕДМЕТНИМ ЗНАЧЕННЯМ

Синоніми - це слова з однаковим або дуже близьким значенням. Більш розвинений рівень володіння англійською мовою неможливий без засвоєння багатозначності, синонімічності слів і фразеологічних зворотів. Справа у тому, що збагачення словникового запасу від мінімального (3000 слів), необхідного для висловлення думки, до розвиненого рівня (15-20 тисяч слів) передбачає знання слів-синонімів. І одиницею запам'ятовування є не окреме слово, а група слів-синонімів, що значно збагачує словниковий запас того, хто вивчає іноземні мови. Спочатку студенти знайомляться з синонімами пасивно, вивчають їх в іноземній мові, поступово в них з'являються вміння і навички процесу пізнання. Потім слова вже починають використовуватися в мові активно одне замість іншого. Людина, яка легко може назвати декілька синонімів до будь-якого слова, вирізняється виразністю, легкістю й точністю висловлення. Отже, студенти повинні перетворити словник синонімів на одну з найулюбленіших книжок. Таким чином збільшуючи словниковий обсяг і свій запас слів. В основі такого тренування пам'яті є принцип мимовільного запам'ятовування. Слова у групі підтримують одне одне; запам'ятовується не одне слово, а група слів-синонімів. Але треба бути уважними й обережними з синонімами, тому що існують близькі за значенням слова, але вони не є синонімами, і це - хибні синоніми.

Хибні синоніми - це категорія схожих слів, що називають не той самий клас, а різні класи синонімів. Можна виділити два основні різновиди хибних синонімів: 1) коли в окремих випадках (типу *vehicle* та *car*) слова взаємозаміняються; 2) коли слова (типу *accident* та *incident*) не можна взаємозамінити.

В англійській мові є певна кількість таких хибних синонімів, наприклад: *cure, heal, treat; discover, invent; each, every; convince, persuade; raise, rise, lift; remind, resemble; opportunity, possibility; notice, remark; worry, bother, trouble, disturb; revise, repeat; affair, matter, business; story, history; except, besides; refuse, give up; differ, distinguish; discover, reveal; suggest, offer; admit, confess; take, receive, accept, adopt; first, at first; altogether, at all; learn, find out, recognize, get to know; master, host(hostess), owner, landlord(landlady), housekeeper, housewife etc.*

Хибні синоніми типу *vehicle* та *car* іноді можуть замінювати один одного, але при цьому змінюється зміст: думка може бути висловлена менш точно. Якщо використовується більш спільний за значенням хибний

синонім, значить для того, хто висловлюється не мають значення ознаки, що диференціюють родові й видові поняття. Якщо ми маємо на увазі автомашину і говоримо 'vehicle', то у даному випадку для нас не мають значення ознаки, що відрізняють автомашину від будь-яких інших засобів пересування, які теж можна назвати 'vehicle'. Якщо говорять про художника і називають його 'painter', то повідомляють про нього менше, ніж коли використовують для його характеристики одне з наступних слів: portraitist, water-colourist, miniaturist, genre painter, landscapist, seascapist etc.

Використання більш спільного за значенням хибного синоніма не впливає на зміст, якщо предмет (річ називали у тексті раніше більш точним словом, і більш загальне слово за значенням використовується для того, щоб уникнути тавтології (повторення).

Заміна слова з більш вузьким значенням на слово з більш спільним значенням не приводить до логічної помилки, але заміна не завжди можлива (vehicle - це не тільки 'car', для валійців (південь Англії) це будь-який транспортний засіб).

При вивченні іноземної мови слід спочатку запам'ятати слово зі спільним значенням, тобто слово, що виражає родове поняття, а потім вчити слова з більш спеціальним значенням. Так, прикметники 'dark та light' слід вивчити раніше, ніж конкретні найменування темних та світлих відтінків: black, brown, beige, blue; найменування основних дій - 'move, fly, walk, look etc' - слід вчити раніше, ніж слова, що означають додаткову характеристику основних дій: glide, stagger, stare, gaze etc.

Другим різновидом хибних синонімів є слова типу 'famous та notorious'. Такі хибні синоніми виражають субпідрядні поняття (види одного і того ж роду) і ніколи не можуть замінити один одного, тому що у змісті їх значень є ознаки, що виключають один одного, за значенням не співпадають. Прикметники типу 'famous та notorious' зближаються тому, що обидва мають спільне значення 'відомий усім або багатьом' і у той же час вони різні, тому що значення 'відомості' різне: 'famous - той, хто має гарну репутацію, знаменитий; notorious - той, хто має погану славу, сумнозвісний'. Хибні синоніми можна знайти і в іменника: e.g., wages, salary, pay, fee. Усі ці слова означають 'платню' у грошовому еквіваленті за виконану роботу, але wages - це гроші, що виплачують робітникам; salary - службовцям; pay - гроші, що одержують військові; fee - гонорар, гроші, що одержують лікарі, вчителі, юристи; royalties - це гроші, що одержують композитори, письменники, драматурги, відсоток після того, як реалізується книга, пісня, п'єса; stipends - гроші, що одержують священники, студенти; fees - ще означає платню за навчання (entrance fee, tuition, examination fee) або як членський внесок (membership fee, enrolment fee); fare - платня за проїзд у автобусі, трамваї, тролейбусі, таксі тощо. Іншим прикладом можуть бути дієслова 'resign та retire', що означають припинити роботу, покинути піст, що займали. Однак, за ознаками вони різні і не можуть замінювати один одне у реченні: resign - покинути піст, щоб зайняти інший; retire - піти на пенсію, зовсім не працювати.

Таким чином, різниця між хибними синонімами призводить до дезінформації або зміни інформації. Несанкціоноване використання хибних синонімів такого типу призводить до помилок. При взаємній заміні таких слів виникає незрозумілість інформації (The wages were aroused замість The wages were raised), або зовсім змінюється зміст (He gave up his job замість He refused his job). Як ми бачимо із прикладів, хибні синоніми відрізняються за обсягом значень, що порівнюються. Різницю між хибними синонімами завжди можна пояснити. Наприклад, ми говоримо The drought affected the crop, але не The drought influenced the crop, де йдеться про логіку значень дієслів 'influence та affect' (affect - вплив з негативним ефектом). Звичні словосполучення: ancient history, ancient sculpture, ancient literature, antique shop, antique vase, antique furniture вживаються не тільки за традицією, але й у сучасному значенні прикметників ancient та antique; ancient - той, що існував у давні часи, давнину, але відсутній зараз; antique - давно створений, але зберігся до наших часів.

На відміну від емоційно нетотожних синонімів, різницю між якими пояснюють поза контекстом, хибні синоніми називають не той самий, а різні класи речей. Значення хибних синонімів розходяться за обсягом, а емоційно нетотожних синонімів - за змістом.

Для встановлення характеру семантичних відношень між словами у кожному окремому випадку треба ретельно аналізувати усі вживання і значення слів, що основані на мовному матеріалі. Труднощі, що полягають у вивченні синонімів і хибних синонімів в тому, що вони є водночас і паронімами, тобто мають схоже значення і схожу форму (слова типу raise, rise, arouse; crash, crush; lay, lie; present, represent), а також синоніми і хибні синоніми, що в українській мові багатозначні (e.g., tell, say - говорити; expose, reveal - розкривати; prosecute, persecute - переслідувати; court, trial - суд; shade, shadow - тінь).

Тих, хто вивчає іноземні мови, може чекати ще таке стилістичне явище як пароніми. Вони можуть бути пов'язані етимологічно, а також слова, що випадково зблизилися за формою. Наприклад, seize та cease; conscience та consciousness; career та cartier; corps та corpse. У практичному плані зустрічаються особливі труднощі у диференціації паронімів, що семантично спільні і водночас є синонімами або хибними синонімами, тобто диференціація паронімів типу human та humane; lay та lie; lawyer та lower; personal та personnel. Диференціацію деяких паронімів важко зробити через те, що вони схожі за формою, але мають при перекладі інше значення. Ми маємо на увазі пароніми типу policy та politics (політика); physics та physique (фізика); material та materiel (матеріал).

Отже, треба бути дуже уважним, щоб відчувати усі відтінки слова, знати до якого саме стилю відноситься слово, знати стилістичний ряд синонімів, в основі якого знаходиться стилістично нейтральне слово. В цей ряд можуть входити слова, що належать до різних шарів лексики і

надають додаткові змістовні відтінки. Як приклад можна взяти рядок від нейтрального слова дім (house): building, construction, crib, hogan, tepee etc.

Уважно треба ставитись і до омонімів, де розрізняють омоніми-слова, омоніми-форми (омофони), омонімічні афікси тощо. У омонімів співпадає форма, але нетотожний зміст. Наприклад, є парадигматичні адекватні омоніми bow [bau] - уклін і bow -лук (зброя); fast - швидкий і fast - міцний; парадигматичні неадекватні омоніми: to lie - брехати (lied, lied, lying) і to lie - лежати (lay, lain, lying); to tear [tea] - розривати (tore, torn, tearing) і a tear [tia] - сльоза. Парадигматичні адекватні омоніми завжди тотожні граматично. Парадигматичні неадекватні омоніми можуть бути як категоріально однаковими, так і категоріально різними словами. Омонімічні форми різних слів називаються омоформами: a red rose та the sun rose; to give up hope та to hope for the best etc.

Через зовнішню схожість різних мовних одиниць перекладачу треба бути особливо уважним при перекладі. Перекладач повинен добре знати усі типи омонімічних структур і вміти їх диференціювати (e.g., pale - блідий та rail - відро, цеберка; to bark - лаяти та bark - кора etc).

За характером омоніми розділяються на:

1) графічно однакові (омографи):

'desert - пустеля, de'sert - покинути; Polish - польський, polish - глянець; lead [li:d] - керувати, lead [led] - свинець;

2) фонетично однакові (омофони):

hair - волосся, hare - заєць; peace - мир, piесе - шматок; cite - цитувати, site - місце та sight - зір, видовище, вид; flour - борошно, flower - квітка; meat - м'ясо, meet - зустрічати; week - тиждень, weak - слабкий;

3) омографи-омофони, що графічно і фонетично однакові:

bear- 1)ведмідь, 2)носити, 3)терпіти;

club - 1)клуб, 2)біга, дубинка, ключка;

fair- 1)чесний, 2)файний, гарний, 3)ярмарок;

row - 1)рядок, 2)гребти etc.

Отже, критерієм написання статті є стереотипні помилки, що роблять студенти при використанні конструкцій, створених за мовними моделями. Уникати помилок такого типу повинні й ті, хто вивчає англійську мову як іноземну. Мовленнєва практика вимагає постійного тренування через граматичні й лексичні вправи, аудіювання, читання оригінальної літератури, телебачення носіїв мови, спілкування англійською мовою в інтернеті. Таким чином, ті, хто вивчають англійську мову повинні бути готовими уникати не тільки труднощі англійської мови, але й ті, що виникають через розходження у лексико-граматичному складі обох мов (рідної та іноземної).

Література

1. Arbekova T.I. Correct English for Everyday Use. Moscow. Vysshaya Shkola, 1990. - 222 p. **2. Longman.** Dictionary of Contemporary English (The living dictionary). New Edition, Pearson Ed. Ltd. England, 2005. -

1950 p. **3. M. Swan.** Practical English Usage. Moscow. Vysshaya Shkola, 1984. - 658 p. **4. Акуленко В.В.** Англо-русский и русско-английский словарь «ложных друзей переводчика». – М., 2000. – 774. **5. Литвинов П.П.** Словарь наиболее употребительных синонимов английского языка. – М. : Яхонт, 2001. – 528 с.

Баєва І.В., Куренкова Г.М. Хибні синоніми як слова з ідентичним предметним значенням

Стаття має за мету розкрити труднощі для вивчаючих англійську мову на прикладі хибних синонімів, омонімів, омофонів, омографів, омографів-омонімів, паронімів, що може стати причиною стереотипних помилок їх англійської.

Ключові слова: синоніми, омоніми, омофони, омографи, пароніми, хибні синоніми, хибні омоніми, мовлення.

Баева И.В., Куренкова Г.Н. Ложные синонимы как слова с идентичным предметным значением

Статья ставит своей целью раскрыть трудности для изучающих английский на примере ложных синонимов, омонимов, омофонов, омографов, омографов-омофонов, паронимов, что может стать причиной стереотипных ошибок в их английской речи.

Ключевые слова: синонимы, омонимы, омофоны, омографы, паронимы, ложные синонимы, ложные омонимы, речь.

Bayeva I.V., Kurenkova H.M. The difference in synonyms usage as the words with identical objective meaning

The article considers the problems of false synonyms usage as well as homonyms, homophones, homographs, homograph-homophones, paronyms and the way to avoid the confusion and mistakes when the students use them in their speech.

Key words: synonyms, homonyms, homophones, homographs, homograph-homophones, paronyms, false synonyms, false homonyms, speech.

УДК 811.111'42:796

А. В. Бузовський, О. Л. Лугінець

СПОРТИВНИЙ ДИСКУРС ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У СУЧАСНОМУ МОВНОМУ ПРОСТОРИ

Спорт - це популярне, складне, поліфункціональне, багатозначне і суперечливе соціальне явище, що займає досить важливе місце в суспільному житті. Спорт - не що інше, як особливий вид комунікації, що виник як реалізація складного комплексу потреб - біологічних, духовних, рекреативних, інформаційних і ін.

Вивченню спорту присвячені роботи багатьох філософів, соціологів, психологів та лінгвістів. Серед них Й. Хейзинга, У. Эко, А. Бернард, Л.І. Лубишева, Р.А. Пілоян, І.Є. Дубчак, В.І. Карасик.

Ціль статті полягає в дослідженні того, що собою представляє спортивний дискурс як лінгвосеміотична система, та який його зв'язок з потребами суспільства.

Дослідження спілкування в спорті, його учасників, хронотопа, цінностей і концептів, цілей і стратегій дозволяють виділити спортивний дискурс як вид інституціонального та визначити його ядро та периферію. Спортивний дискурс - вид комунікації між учасниками в ядерній або периферійній ситуації спортивного змагання.

На периферії спортивний дискурс реалізується в мовних жанрах, що виникають у місцях зіткнення спортивного і якого-небудь іншого дискурсу. Позначимо деякі з них: в області накладення спортивного та педагогічного - тренування, пробний тренувальний старт, гра або виступ, збори спортсменів і тренерів і ряд інших жанрів, що визначаються особливостями підготовки спортсменів в одного або іншого тренера; спортивного та медичного - лікування та надання медикаментозної підтримки спортсменам; спортивного і ділового - контракт між тренером або спортсменом і адміністративними органами, фінансовий звіт за рік, місяць, збір і т.д., документи, що підтверджують проведення змагань, що уточнюють строки змагань, участь у змаганнях того або іншого спортсмена або команди, грошові винагороди; спортивного і рекламного - контракт спортсмена з якою-небудь фірмою, причому такою, що не обов'язково спеціалізується на спорті; спортивного і юридичного - різного роду договори, угоди й контракти тощо [4, с. 18]. Серед перерахованих вище жанрів можна виділити усні та письмові. Відзначимо ще ряд інших: спортивні календарі (які вказують на всі наявні змагання в сезоні), плани та звіти тренерів, щоденники спортсменів, списки світових і континентальних рейтингів спортсменів, різного роду спортивні оголошення, що розвішують під час змагань, спортивні сайти в Інтернеті.

У соціолінгвістиці розрізняють агентів і клієнтів у різних типах дискурсу. В. Карасик відзначає, що агент відіграє активну роль в інституціональному спілкуванні, а клієнт змушений звертатися до агентів і виступає як представник суспільства в цілому стосовно представників інституту [4, с. 13]. Клієнтами в даному типі дискурсу є люди, що звертаються до інституту спорту з метою одержання будь-яких вигід, наприклад, політики, вчені, медики, рекламодавці, педагоги, батьки молодих спортсменів, самі починаючі спортсмени, аматори спорту і т.д.

Учасники (агенти) спортивного дискурсу представляють собою групи з розгалуженою спеціалізацією та системою ієрархії її членів. Розгалуженою спеціалізацією основної групи учасників (спортсмен-тренер-суддя) є наявність великої кількості різних видів спорту (легка атлетика, що включає спринтерський і стаєрський біг; різні види

стрибків: потрійний, у довжину, із шестом; гімнастика: художня і спортивна; хокей: на льоду, на траві). Спеціалізація представлена зимовими та літніми видами спорту, об'єктивними і суб'єктивними, особистими та командними. Кожний вид спорту вимагає ретельної підготовки із застосуванням особливих тактик, напрацювання певних навичок і доведення до досконалості елементів виступу, гри, дистанції й т.д. У мовному відношенні всі етапи підготовки, дробові її частини, елементи виступу та тактики поведіння, представлені багатою й різноманітною лексикою, термінологією (вузькою та спеціальною), фразеологічними зворотами, широко застосовуються стилістичні прийоми (алюзія, синекдоха, гіпербола, метафора). Кожен з видів спорту використовує лексику властиву лише йому, але, можна також спостерігати явище часткового злиття спеціальної лексики у схожих видах спорту. Водночас, слід зауважити, що далеко не завжди спільне для декількох видів спорту слово має одне й те саме значення.

Проілюструємо вищевикладене. У баскетболі слово *'back'* використовується як дієслово зі значенням: *'to guard an opponent by playing behind him (between the guarded player and the basket)'*, у футболі це ж слово є іменником, який означає: *'one who plays in the offensive or defensive backfield'*, а в американському футболі – *'a defender, a primary defensive player on the back line'*. Слово *'alley'* застосовується в різних видах спорту зі значеннями: у бейсболі – *'the area of the out field between the players in the center field and left field or center field and right field'*; у боулінгу – *'a bowling lane, a building that contains bowling lanes'*; у футболі – *'a gap between players in the offensive line through which a defensive player attempts to rush into the offensive backfield'*; у тенісі – *'either of the two 4-1/2-footwide areas on the sides of the singles court which are used to make the court wider for doubles play and which are out of bounds in singles play'*.

Із прикладів бачимо, що одне і теж слово може набувати різних значень залежно від специфіки виду спорту і має частково схожі значення в схожих видах спорту (футбол і американський футбол). Слова, що відносяться до загальнодоступної лексики, у спортивному дискурсі, знаходять свої термінологічні значення шляхом метафоричного переосмислення, при цьому вони перестають бути загальнодоступними, а, відтак, стають вузькоспеціальними. Мова спортсменів, тренерів і суддів наповнена спортивною термінологією, що полегшує та прискорює розуміння в межах одного виду спорту серед знавців мови спорту.

Особливістю спортивного дискурсу є те, що в ситуації, коли ролі його учасників можуть бути визначені візуально, немає необхідності вступати в комунікацію з тим або іншим учасником для того, щоб зрозуміти, яку роль він несе. У спорті учасників відрізняють один від одного під час змагання за допомогою спеціальних маркерів, у якості яких виступає одяг.

Спортивний дискурс - багатоплановий і багаторівневий комунікативний конструкт, що відбиває комунікативні наміри суб'єктів спорту - спортсменів, тренерів, суддів змагань, адміністраторів спорту, уболівальників як реальних (глядачів спортивних змагань у реальних умовах спортивної події), так і віртуальних (телеглядачів і радіослухачів, що одержують візуальну й аудіальну інформацію про спортивну подію за допомогою телебачення й радіо), а також спортивних коментаторів, що деталізують для уболівальників інформацію про спортивну подію.

Спортивний дискурс характеризується цілою системою конститутивних ознак, у центрі яких розташовується інституціональність як базова конститутивна ознака, що відбиває зв'язок спорту із соціальними інститутами. Спортивне дискурсорозгортання відбувається між учасниками спортивного процесу або події, тобто комунікантами – суб'єктами спорту, які проявляють себе як групи мовних особистостей, які по-різному вербалізують свої комунікативні наміри [2, с. 3].

Серед причин, які роблять вивчення спортивного дискурсу важливим наведемо такі:

1. Значущість спортивної комунікації, яка полягає у тому, що спорт – це не тільки „голи, рейтинги, секунди”, але й величезна сфера людської діяльності, яка включає соціально-економічні, суспільно-політичні та фінансові проблеми.

2. Опосередкованість навіть „чистих” видів спортивного дискурсу засобами масової інформації. Дискурс мас-медіа на межі ХХ-ХХІ ст. є основним каналом здійснення спортивної комунікації, у зв'язку з чим правомірно казати про тенденції до зрощення спортивного дискурсу з дискурсом мас-медіа.

3. Наявність зв'язку між вивченням спортивного дискурсу із статусом дискурсивної лінгвістики й дискусійністю багатьох її категорій (інституціональність дискурсу, базові концепти, інтенціональні типи, жанровий простір дискурсу). Міждисциплінарний підхід до вивчення дискурсу перебуває у фокусі інтересів вітчизняної лінгвістики у зв'язку з інтегративною тенденцією її розвитку і антропологічністю парадигми дослідження інституціональних дискурсів: на перший план виходять не внутрішньосистемні мовні відносини, а характеристики мовної особистості як носія відповідної культури і статутно-рольових відносин.

Насамперед, уточнимо такі базові поняття, як “дискурс” та “інституціональний дискурс”. У дослідженнях, які стосуються спортивного дискурсу докладно обговорено різні аспекти та підходи до розуміння дискурсу в ряді суміжних понять „мова - текст – мова”. Тому в даній статті приймається широке визначення дискурсу як усього, що говорить й пишеться (мовна діяльність і мовний матеріал одночасно). Таке трактування дискурсу не суперечить прийнятому більшістю дослідників метафоричному розумінню дискурсу як „мови, зануреної в життя”. Узагальнюючий характер поняття “дискурс” знімає всяку обмеженість ознаками „монологічний – діалогічний, усний – письмовий,

риторично або ідеологічно наповнений – розмовно-мовний дискурс” [1, с.96]. Варто сказати, що подібне трактування дискурсу в психології й філософії вже стало нормою.

Аналіз дискурсу як метод, науковий принцип і самостійна дисципліна - міждисциплінарна галузь знання, що включає соціально-культурні й когнітивно-психологічні аспекти мовного спілкування. Феномен мовного спілкування і є об’єктом лінгвістичного аналізу в широкому смислі.

Поняття “інституціональний дискурс” виділяється в рамках соціально-прагматичного підходу до дискурсу. У центрі уваги при такому підході виявляються типи мовних особистостей, що діють у рамках певних обставин і умов спілкування.

На основі критерію характеристики учасників спілкування відокремимо 4 типи дискурсів, які ми розташували за ступенем зменшення особистісної орієнтації та, навпаки, збільшення соціальної (статусної) орієнтації мовного спілкування:

- побутовий, особистісно-орієнтований дискурс, історично первинний (розмовний дискурс);
- художній дискурс (до цієї категорії можна віднести також філософські і психологічні інтроспекції);
- ситуативно-рольовий статусно-орієнтувальний дискурс (вербальне поведінка відповідно до очікувань людей за визначеними моделями);
- інституціональний статусно-орієнтований дискурс; він „зводиться” до зразків вербальної поведінки сформованої в суспільстві стосовно до закріплених сфер спілкування або до соціальних інститутів.

Під соціальними інститутами прийнято розуміти „будь-який вид закріплених дій або нормативних комплексів, що характеризуються соціальними правилами й ритуалізованими рамками функціонування”. Спілкування в цих інститутах і сферах є складовою частиною їх організації; у кожній сфері існують спеціальні види спілкування, що використовують свої системи професійно орієнтованих знаків, іншими словами, є спеціальні тексти, що містять спеціальну лексику, фразеологію, пареміологію й термінологію (сфери спеціальної мови або підмови).

Соціальним інститутам відповідає список інституціональних типів дискурсу: політичний, педагогічний, юридичний, релігійний, спортивний, масово-інформаційний і ін. Ці типи виділені з „відомою часткою умовності”, а список носить відкритий і історично мінливий характер. Проблема політичного, педагогічного, релігійного, наукового, масово-інформаційного дискурсу присвячено багато статей, ряд кандидатських дисертацій. Спорт і фізкультурно-спортивна сфера фактично не досліджені в плані дискурсивної соціолінгвістики.

Спортивний дискурс і масово-інформаційний дискурс (дискурс мас-медіа) у якості зрощеного зі спортивним виступають як особливі предмети дослідження.

Особистісно-орієнтований дискурс є відмінним від інституціонального також за багатьма структурними і соціально-прагматичними параметрами.

Спортивна комунікація існує у трьох різних комунікативних сферах:

- 1) самому спортивному змаганні у реальному хронотопі, яке відбувається „тут і зараз”. Активними учасниками в цьому разі виступають самі спортсмени, при чому комунікативні ролі адресанта та адресата злиті в ігрове амплуа для кожного учасника.
- 2) письмовій комунікації у сферах науки, освіти, сфері організації спорту. Доведено, що віднесення текстів таких письмових дискурсів до розряду спортивного є досить умовним. Доцільніше було б віднести їх до інших інституціональних дискурсів – наукового, педагогічного, ділового, на підставі того, що вони повністю вкладаються у рамки всіх характеристик відповідних дискурсів.
- 3) Усні та письмові спортивні дискурси, які транслюються по каналах мас-медіа, і тому включають риси двох інституціональних дискурсів – спортивного та масово-інформаційного [1, с. 135].

Таким чином, можемо зробити висновок, що спортивний дискурс являє собою багатоплановий і багаторівневий комунікативний конструкт, що відбиває комунікативні наміри суб'єктів спорту - спортсменів, тренерів, суддів змагань, адміністраторів спорту, уболівальників як реальних, так і віртуальних, а також спортивних коментаторів, що деталізують для вболівальників інформацію про спортивну подію.

Перспективним напрямком подальших розвідок в області даної проблематики є вивчення зв'язку між спортивним та масово-інформаційним дискурсом, а також дослідження ролі перекладача у спортивному дискурсі. Найбільш наочними виглядають приклади розбіжності у перекладах одних і тих самих спортивних коментарів різними перекладачами.

Література

1. Григорьева В.С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты: Монография. - Тамбов: Издательство ТГТУ, 2007.
2. Зильберт А.Б. Спортивный дискурс: базовые понятия и категории; исследовательские задачи // Язык, сознание, коммуникация. - М., 2001. - Вып. 17.
3. Зильберт А.Б. Спортивный дискурс: точки пересечения с другими дискурсами: Проблемы интертекстуальности // Язык, сознание, коммуникация. - М., 2001. - Вып. 19.
4. Карасик В.И. О типах дискурса // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. – Волгоград, 2000.

Бузовський А.В., Лугінець О.Л. Спортивний дискурс та його значення у сучасному мовному просторі

У статті розглядаються проблеми перекладу спортивної лексики. Аналізується зв'язок перекладу спортивного дискурсу з потребами суспільства. Спортивний дискурс порівнюється з іншими типами дискурсу та вивчається його зв'язок з ними.

Ключові слова: агенти та клієнти дискурсу, інституціональний дискурс, комунікація, мовні жанри, соціолінгвістика, спортивний дискурс.

Бузовский А.В., Лугинец А.Л. Спортивный дискурс и его значение в современном языковом пространстве

В статье рассматриваются проблемы перевода спортивной лексики. Анализируется связь перевода спортивного дискурса с потребностями общества. Спортивный дискурс сравнивается с другими типами дискурса и изучается его связь с ними.

Ключевые слова: агенты и клиенты дискурса, институциональный дискурс, коммуникация, социолингвистика, спортивный дискурс, языковые жанры.

Buzovsky A.V., Lyginets A.L. Sports discourse and its importance in modern linguistic space

The article deals with the analysis of the problems that exist in translation of sports vocabulary. The author analyses the connection between the translation of sports discourse and the needs of society. He also observes how sports discourse is correlating with other types of discourses while trying to identify the main points of connection between them.

Key words: communication, institutional discourse, language genres, sports discourse.

УДК 811:008

І. П. Зайцева, О. О. Катречко

МОВА ЯК КУЛЬТУРНИЙ КОД НАЦІЇ

На початку ХХІ століття проблема взаємодії мовних, когнітивних і культурних чинників у комунікації та номінації все більше цікавить науковців різних галузей. Особливу роль серед цих галузей відіграють етнолінгвістика, лінгвокультурологія та перекладознавство, які вивчають мову як феномен культури, інтерпретують сукупність культурних цінностей, досліджують особливе бачення світу крізь призму національного менталітету, а також здійснюють опис мовних картин світу за допомогою відповідного термінологічного апарату, а також

аналізують способи адекватного перекладу, утому числі й спираючись на розуміння мови як носія культурного коду нації.

Мова є невід'ємною частиною пізнання та розуміння дійсності, оскільки значна частина інформації про світ потрапляє до людини завдяки комунікативній та когнітивній функціям мови. Крім того, мова є потужним ретранслятором культурно значущої інформації наступним поколінням. «*Мова* забезпечує вічність культури. Вона пов'язує культуру етносу в один безперервний процес від минулого через сучасне до майбутнього. Щоміцніші позиції займає мова у суспільстві, то надійніші перспективи культури...» [3, с. 142].

Ці факти зумовили в кінці ХХ – на початку ХХІ століття інтенсифікацію лінгвістичних досліджень мови як культурного коду нації, а не лише як інструменту комунікації та осмислення навколишнього світу. Проблема взаємозв'язку та взаємовідношення мови, мислення та національної культури набула особливої актуальності в теоретичних працях з мовознавства та перекладознавства у зв'язку з поширенням антропоцентричного підходу. Фундаментальні основи цього підходу були закладені філософами, логіками, антропологами, мовознавцями та перекладознавцями у попередні століття. Однак у сучасній лінгвістиці точкою відліку лінгвофілософських, лінгвокогнітивних та етнокультурних досліджень вважаються спостереження В. фон Гумбольдта та Й. Г. Гердера, які знайшли відображення у працях Г. Вежбицької, М. Гайдеггера, Ю. М. Лотмана, О. О. Потебні, Е. Сепіра, Ю. С. Степанова, Б. Уорфа, та багатьох інших науковців [2; 4; 6].

Актуальність даної статті полягає у порівняльному аналізі відмінностей англійської, російської та української мов, зумовлених своєрідністю культур.

У даній статті автор має на меті дослідити взаємовплив впливу мови та культури. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

- визначити поняття мови в аспекті дослідження культури народу;
- встановити взаємозв'язок та ступінь взаємовпливу мови та культури;
- проаналізувати відмінності мовних одиниць, що зумовлені своєрідністю культури на прикладі української, англійської та російської мов.

Е. Сепір зазначав: «Не можу я визнати і справжньої причинної залежності між культурою і мовою. Культуру можна визначити як те, *що* суспільство робить і думає. Мова є те, *як* думають. Важко визначити, яких особливих причинних залежностей між відібраним інвентарем досвіду (культура як ціннісний вибір суспільства) і тим особливим прийомом, за допомогою якого суспільство виражає різний свій досвід, можна очікувати [...]. Зрозуміло, що зміст мови нерозривно пов'язаний з культурою [...]. Мова у своїй лексиці більш-менш точно відображає культуру, якої не обслуговує; цілком справедливим є і те, що історія

мови й історія культури розвиваються паралельно» [8, с. 61–62]. Отже, впевнено можна стверджувати лише те, що культура визначає план змісту знакової системи мови. У семантиці мови відображаються загальні, універсальні компоненти загальнолюдської культури і своєрідність культури конкретного народу.

Відмінності мов, зумовлені своєрідністю культури, зводяться до відмінностей мови та культури:

1) *так до першої групи відносимо* безеквівалентну лексику, до якої належать слова, що позначають специфічні явища культури і не мають однослівного перекладу на іншу мову. При перекладі вони передаються описово або запозичуються. Запозичені безеквівалентні слова називають *екзотизмами* у культурології та *реаліями* у перекладознавстві. Так, слова *mile, mister, lady, 10 Downing Street* пов'язані з англійською матеріальною і духовною культурою; *McDonalds, hamburger, Big Apple* – з американською; *тройка, квас, колхоз, Дума* – з російською. До української безеквівалентної лексики відносять такі слова, як *запорожець, Січ, галушки, кутя, ряжанка*. Як правило, безеквівалентна лексика в кожній мові становить не більше 6–7% від загальної кількості активно вживаних слів, а фразеологія майже вся є ідіоматичною;

2) *до складу другої групи входять* слова, що можуть мати різні конотації (емоційні й оцінні відтінки), а також різні асоціативні зв'язки. Так слово *ambitious* має позитивний відтінок в англійській мові. Але його відповідники в українській – *амбітний*, та в російській – *амбициозный*, несуть негативну конотацію, що стає зрозумілим з тлумачення цих слів: в українській мові – 1) *честолюбний*; 2) *той, що прагне (бажає) чогось, властолюбний*; 3) *претензійний*; 4) *гордовитий, зухвалий, пихатий*; у російській – *обладающий обостренным самолюбием, чрезмерным самомнением*.

Найбільші розбіжності слова-відповідники в різних мовах мають у семантичних асоціаціях, при цьому специфічні семантичні асоціації властиві не тільки лексиці, у значенні якої наявний національно-культурний компонент, а й звичайним нейтральним загальноновживаним словам на означення речей і понять, поширених в усіх культурах.

Семантичний ореол слова не фіксується в лексикографічних працях, однак він значною мірою зумовлює реальне функціонування слову в певному соціумі. Цей ореол зумовлений всією історією слова, його етносоціальним і етнокультурним контекстом. Як зазначає Л. Мкртчян, «слово тисячами невидимих ниток пов'язане з літературними й культурними традиціями мови оригіналу. Слово живе в контексті даного речення, абзацу, твору, в контексті всієї творчості даного автора і ширше – в контексті всієї літератури, а, можливо, і даної цивілізації» [9, с. 156].

Наведені факти свідчать про те, що ґрунтовне оволодіння мовою неможливе без засвоєння культури народу – носія мови, і тому адекватний переклад потребує значних фонових знань перекладача.

З точки зору лінгвістичної науки доцільно розглянути і відмінності, спричинені *типологічними особливостями літературних мов*. Культурою зумовлена форма літературної мови, її зв'язок з народно-розмовною мовою. Очевидним є вплив культури на стилістичну диференціацію мовних засобів (історія писемності, літератури, школи, народного світогляду, різних суспільних ідеологічних течій тощо). Цей вплив не так помітний, як у лексичній системі, він прихований, але має значно глибший характер. Наприклад, досить виразною є відмінність української та російської мов у стилістичній маркованості спільних за походженням слів. Оскільки на російську літературну мову значний вплив мала старослов'янська мова, а українська літературна мова сформувалася на народній основі, то відповідно в російській мові словами високого стилю є старослов'янізми, а в українській – одне із синонімічних народних слів. Старослов'янізми, яких в українській мові дуже мало, часто використовуються як засіб комічного, насмішки тощо. Наприклад: *ліпота, глас, мста, скверна, град*.

Також, власне *процес спілкування в різних культурах* є своєрідним. Мовний етикет, тобто мовна поведінка в певних ситуаціях, у різних культурах різна. Йдеться про правила мовного спілкування дітей з батьками, чоловіка з дружиною, господаря і гостя тощо. Так, англійським та американським мовними етикетами передбачається, що в магазині чи будь-якій іншій установі першим вітається господар, а в українській та російській культурах – навпаки. Оголошуючи по радіо про прибуття чи відправлення поїзда, літака тощо, диктор у кінці оголошення дякує, що зовсім не властиве, наприклад, слов'янській культурі. Різними є моделі мовленнєвої поведінки гостя і господаря в північноамериканських індіанців і китайців. У корейській та японській мовах існують, зокрема, категорії поваги з особливими граматичними, словотвірними та лексичними показниками. Навіть у таких близькоспоріднених мовах, як українська і російська, є відмінності у мовному етикеті. Здавна, скажімо, в Україні діти зверталися до батьків тільки на *Ви*, а в третій особі, коли йшлося про батьків чи старших поважаних людей, вживали форму множини (*батько пішли, вони [мама] казали*).

Суперечливим є і процес розвитку суспільних відносин. Зростання ролі суб'єктів цих відносин, людини, особистості зумовлює необхідність пошуку оптимальних шляхів функціонування, збагачення духовного життя суспільства. Особливо важливого значення у наш час набуває теоретико-філософське дослідження цієї проблеми. Об'єктивними причинами, що актуалізують важливість проблем духовного життя суспільства, розробку нових, нетрадиційних підходів до шляхів їхнього вирішення є всебічне відродження національного в культурі, духовності, його зближення з загальнолюдським на основі зростаючої інтеграції життя народів; гостра необхідність становлення нової якості духовності людей, їхнього менталітету, культури, мислення, свідомості; утвердження ефективних шляхів формування, виховання духовності,

культури, свідомості людей, які б найповніше реалізовували духовний потенціал особистості; переосмислення класичних парадигм розвитку духовного життя суспільства [8].

Головне завдання, яке стоїть перед суспільством у сфері духовного життя, полягає в тому, щоб створити умови для найповнішого освоєння людиною багатогранного потенціалу як української, так і світової духовності й культури. Надзвичайно важливим також є створення умов для всебічної самореалізації духовно-культурного потенціалу, сутнісних сил людини, свого власного духовного світобачення і світосприйняття.

Отже, вплив культури позначається на своєрідності лексико-фразеологічних засобів, на особливостях нормативно-стилістичної системи, мовленнєвого етикету та передачі культурного компоненту при перекладі.

Дехто з мовознавців вважає, що діапазон впливу культури на мову є значно ширшим. Так, зокрема, М. А. Кондратов стверджує, що з культурним розвитком пов'язане «багатство функцій мови і сфер її використання, взаємовідношення між літературною мовою і діалектами, стилістичне розшарування мови, наявність великої кількості абстрактних та інтернаціональних слів, особливі структурні типи речень» [5, с. 26].

Якщо вплив культури на мову є очевидним, то вплив мови на культуру не піддається звичайному спостереженню. Ця проблема була порушена В. фон Гумбольдтом, а за ним Е. Сепіром та Б. Уорфом, але їхню гіпотезу лінгвальної відносності остаточно ще ніхто не довів. Висловлювали й інші цікаві думки, наприклад, про те, що певними типами культури зумовлені деякі мовні структури [8]. Однак це не теорії, а лише гіпотези.

Кожна мова має свій культурний та національний потенціал. Рідною мовою належить вважати мову нації, мову предків, яка пов'язує людину з її народом, з попередніми поколіннями, їх духовними надбаннями. Існує неписане правило, що назва народу та його мови мають той самий корінь. Рівень розвитку рідної мови відображає рівень духовного розвитку нації. Словник – це те, що нація знає про світ, а вираження цього у мові за допомогою різних правил – це те, як вона про цей світ говорить.

Мова є не тільки засобом спілкування, а й природним резервуаром інформації про світ, насамперед про свій народ. Суспільство завжди дбає про те, щоб його члени користувалися мовою не лише спонтанно, не тільки як даним від природи даром, а свідомо, як знаряддям найактивнішого розкриття своєї особистості, як громадянина, патріота своє країни.

Сьогодні культура і мова виявилися об'єднаними в царині духовних вартостей кожної людини і всього суспільства. Мовна культура – це надійна опора у вираженні незалежності – думки, розвиненості людських почуттів, у вихованні діяльного, справжнього патріотизму.

Культура мови передбачає вироблення етичних норм міжнародного спілкування, які характеризують загальну культуру будь-якої нації.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М., 1998. – 292 с. **2. Дейк Т. А. ван.** Язык. Познание. Коммуникация / Дейк Т. А. ван. – М., 1989. – 330 с. **3. Іванишин В.** Мова і нація / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький – Дрогобич, 1994. **4. Карасик В. И.** Язык социального статуса / Карасик В. И. – М., 1992. – 220 с. **5. Латышева Л. К.** Разноязычные тексты как объект отождествления в переводе // Текст и перевод / Латышева Л. К. – М., 1988. – 56 с. **6. Життя етносу: соціокультурні нариси / Б. Попов, В. Ігнатов, М. Степіко та ін.** – К., 1997. – 312 с. **7. Репин Б. И.** Национально-специфические слова-реалии как особая часть лексики в переводимом произведении. //Сб. Теоретические и практические вопросы преподавания иностр. яз / Репин Б. И. – М., 1970. – С. 87–98. **8. Стернин И. А.** Методика исследования структуры концепта // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное издание / Под ред. И.А. Стернина / Стернин И. А. – Воронеж: Воронежский гос. ун-т, 2001. – С. 58-65. **9. Тер-Минасова С. Г.** Язык и межкультурная коммуникация / Тер-Минасова С. Г. – М., 2000. – 356 с.

Зайцева І.П., Катречко О.О. Мова як культурний код нації

У статті було визначено поняття мови культурному аспекті, встановлено зв'язок мови та культури, було виявлено та проаналізовано відмінності мов, зумовлені своєрідністю культури народу. Через ці відмінності кожна мова має свій культурний та національний потенціал і є культурним кодом нації.

Ключові слова: мова, мовні відмінності, культура, культурний код.

Зайцева И.П., Катречко О.А. Язык это культурный код нации

В статье было дано определение понятию язык, установлена связь языка и культуры, были найдены и проанализированы отличия языков, которые обуславливаются своеобразием культуры народа. Поэтому у каждого языка есть свой культурный и национальный потенциал, который является культурным кодом нации.

Ключевые слова: язык, языковые отличия, культура, код культуры.

Zaytseva I.P., Katrechko O. Language as a cultural code of the nation

The article was defined the notion of language, came across a relation between language and culture, were identified and analyzed the differences of languages due to culture originality. Because of these differences, each language is a cultural code of the nation and has its own cultural and national capacity.

Key words: language, differences of languages, culture, cultural code.

УДК 811.133.1

В.М. Коваленко

**ИМПЛИЦИТНАЯ СЕМАНТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА ТЕКСТА
(на материале немецкого языка)**

Лингвистическая текстология, в центре которой находятся исследования речевого произведения как инструмента человеческой деятельности в определенном экстралингвистическом контексте, позволяет объяснить многие языковые явления, которые длительное время не находили своего решения. В этой связи особо актуальным становится изучение структуры и значения семантических категорий текста, что и составляет цель рассмотрения этой статьи. История вопроса о понятийных категориях охватывает множество подходов и направлений исследований, а также представителей разных школ и методов: В. Фон Гумбольдт, Г. Пауль, О. Есперсен, Ф. Брюно, С. Д. Кацнельсон, Л. В. Щерба, Г. Гийом и др.

Имплицитные связи, имеющие семантический характер, предполагают смысловое единство текст и определяют его способность функционировать в качестве целостного коммуникативного образования. Текстовый смысл – это интеграция конкретных значений [1, с. 87], он не сводим к сумме составляющих его отдельных элементов. Специфика самого процесса формирования смысла коммуникативной единицы, представляющего собой не арифметическое складывание значений ее компонентов, а их сложное взаимодействие в процессе актуализации, выступает тем лингвистическим фактором, который предполагает наличие имплицитных связей в тексте.

Смысловое содержание текста соотносится с внеязыковой ситуацией и тем самым является отражением действительности. "Ситуация есть отрезок, часть отражаемой в языке действительности" [2, с. 359]. При языковой интерпретации важным является разграничение двух аспектов: "универсально-понятийного и конкретно-языкового" [3, с. 111]. Универсально-понятийный аспект предполагает рассмотрение ситуации как типовой, инвариантной. Конкретно-языковой аспект ситуации предполагает языковую реализацию типовых ситуаций. Данное разграничение сопоставимо с дифференциацией понятийных и семантических полей, а также находит свое выражение в процессе текстовой объективации типовых ситуаций посредством существительных немецкого языка с суффиксами *-ung* и *-tion*.

Указанные номинативные единицы, наряду с другими языковыми средствами, участвуют в репрезентации типовых ситуаций действия, состояния, характеристики и т.д., которые включают те или иные тексты. Совокупность производных суффиксального типа, объединяющаяся в словообразовательные поля (микрополя),

репрезентует часть ситуации и представляют собой информационный блок. Информационный блок является частью той общей текстовой информации, которая отображает языковую ситуацию. Количество и состав информационных блоков текста зависит от широты его семантического содержания. Известно, что тексты разных функциональных стилей "отличаются не только своей поверхностной структурой, но и глубинной, т.е. содержательно-семантическими характеристиками, что выражается в первую очередь в наличии и компоновке информационных блоков.

Информационный блок по своему семантическому содержанию отражает принцип взаимосвязей и взаимодействий конститuentов словообразовательного поля (микрoполя). Словообразовательное поле как системное явление языка с функциональной точки зрения, т.е. в тексте, реализует информационный блок и поэтому количество словообразовательных полей (микрoполей) в рамках корпуса производных на *-ung* и *-tion* соответствует такому же количеству информационных блоков.

Имплицитные текстовые связи с учетом полевой организации языковых единиц формируются на уровне полей и микрoполей при наличии комплекса общих сем у производных. Процесс взаимодействия семантических компонентов, входящих в структуру значения существительных, отражает скрытые, имплицитные связи в тексте. Для установления текстовых корреляций производных и их участия в смыслообразовании текста релевантными оказываются семы категориального характера [4, с. 21], т.е. те, которые присущи определенному разряду словообразовательных единиц. Разрядовыми семантическими компонентами выступают семы, характеризующие структуру значения производных одной модели, одного варианта или субварианта модели.

Вычленение семантических компонентов суффиксальных существительных осуществляется методом компонентного анализа.

Имплицитная структура текста, включающая формирование межфразовых связей, отражает семные отношения между элементами текста. Производные существительные с суффиксами *-ung* и *-tion* образуют имплицитные межфразовые связи (МФС) на основе общих семантических компонентов. Совокупность номинативных единиц суффиксального типа, объединенная рядом общих сем, участвует в репрезентации определенного информационного блока. Информационный блок представляет собой сегмент текстового содержания, репрезентированный словообразовательным полем (микрoполем). Все информационные блоки одного текста связаны между собой в рамках категории когезии и интегративности, образуя смысловую структуру текста. Основной функцией информационных блоков является обеспечение содержательной целостности текста посредством их смыслового взаимодействия и взаимопереплетения.

Фрагмент научного текста Barthele H. Zur Rhetorik in der Sowjetunion // Sprachpflege. – 1983. – Н.Э. – S.129-132, в котором описывается роль риторики как науки в ряду других общественных явлений страны, представлен производными двух словообразовательных полей – действия и результата, формирующими, соответственно, два информационных блока – динамичности и статичности, являющихся носителями основного содержания фрагмента и участвующих в создании смысловой модели целого текста.

Словообразовательной поле результата действия объединяет производные, относящиеся к микрополю понятия (Tradition, Leistung, Richtung, Neuerung, Erfahrung, Bedeutung, Situation, Verbindung), лица (Bevölkerung) и предмета (Veröffentlichung).

Все указанные номинативные единицы как конstituенты одного поля взаимосвязаны на основе комплекса общих сем. Связь осуществляется двояко: связь каждого конstituента с каждым другим, а также связь каждого конstituента с единством всех входящих в данное поле конstituентов. Лингвистическим фактором, обуславливающим данную связь, является набор следующих сем: "опредмеченность", "результат", "женский род", "абстрактность", "статичность", "понятие", "лицо", "предмет". Общими для всех перечисленных существительных являются первые пять семантических компонентов, три последних – дифференцирующими.

Сема "опредмеченность" объединяет производные и предопределяет их принадлежность к одной и той же части речи – имени существительному. Частеречная характеристика исследуемых слов в тексте указывает на единство понятийной отнесенности этих производных, что и является выражением связей между фразами и внутри фразы. Определенность мы понимаем в широком смысле, – не как обозначение конкретного предмета или вещи, а как выражение понятия о предметности. Предметными могут быть и действия, и состояния, и качество, и сам предмет. Различия между этими словами осознаются в первую очередь в лексическом плане, а общими здесь выступает понятие определенности, создающее в текстовом массиве план определенно выражения понятий о различных сторонах человеческой деятельности и окружающего мира. Слова функционально объединены в тексте по значению предметности. Ономастологическая категория определенности особым образом реализуется в текстах научной литературы. Существует распространенная точка зрения – отдавать преимущество в научной терминологии имени существительному, т.к. именно оно обладает свойствами представлять все разновидности специальных понятий. Признается тот факт, что категория имени существительного с ее широкими семантическими возможностями способна исчерпать основной состав терминологических наименований [5, с. 3]. Принимая во внимание данное положение, можно считать закономерным явлением достаточно высокую степень

реализации категории опредмеченности в текстах научного характера, что проявляется в сравнительно высокой частотности употребления имен существительных.

Второй признак – общность грамматического рода – также является грамматическим инвариантным фактором, обуславливающим связь между производными данного типа. Принадлежность существительных на *-ung*, *-tion* к женскому роду маркирована суффиксами. Наличие в структуре слова одного из суффиксов сигнализирует о том, что все остальные слова, оформленные этим суффиксом, также относятся к существительным женского рода. В текстовом поле лексические единицы с общим суффиксом вступают между собой в связи по признаку общего рода.

Третьим признаком грамматического порядка, определяющим связность исследуемых текстовых элементов на имплицитном уровне, выступает сема "абстрактность". Она обуславливает принадлежность данных существительных с суффиксами *-ung* и *-tion* к классу абстрактных слов. Категория абстрактности, объективируемая суффиксальными производными, создает в текстовом массиве особую сферу абстрактности, которая может дополняться существительными других словообразовательных моделей. Отвлеченный характер семантики повторяющихся номинативных единиц отражает тенденцию научного текста к обобщенному выражению сущности обозначаемых им понятий и явлений, к логичности и объективности изложения.

Четвертым связующим признаком существительных является сема "статичность", которая отличает данное микрополе производных от всех микрополей динамического характера. Она определяет бытийность, экзистенциональность группы производных и предполагает черты характеристики того объекта/субъекта, который обладает бытием.

Пятый общий для всех конstituентов поля семантическим признаком выступает сема "результат". Ее присутствие в семантической структуре имен существительных поля результата свидетельствует о ранее происходившем действии, обусловившем появление результата в виде продукта действия (*Erfahrung*, *Leistung*, *Komposition*), явления (*Situation*), свойства (*Funktion*).

Семы "понятие", "лицо", "предмет" являются основными дифференцирующими признаками, с помощью которых разграничиваются микрополя в рамках поля результата действия. Их особый статус в семантической структуре конstituентов названного поля обеспечивается местом в иерархической системе семного состава исследуемых существительных. Эти признаки выступают более конкретными по отношению к вышеуказанным пяти признакам, описанным в порядке убывания их обобщенности.

Комплекс общих семантических компонентов свидетельствует о близкой словообразовательной категориальной значимости исследуемых существительных, которая является предпосылкой создания, с одной

стороны, текстовых связей между производными, а с другой – формирования информационных микроблоков; экзистенциональности (на базе производных микрополя понятия), лица и предмета (на основе одноименных микрополей).

Таким образом, имплицитные межфразовые связи текста возникают на базе общих семантических компонентов, входящих в семную структуру повторяющихся суффиксальных производных. При этом релевантными являются семантические компоненты категориального характера, т.е. те, которые определяют объем семантического содержания словообразовательной модели и входят в состав всех дериватов, образованных по данной модели (варианту или субварианту).

Переплетаясь и взаимодействуя друг с другом, информационные блоки обеспечивают одно из основных свойств текста – его целостность. Достигается она при наличии связности между отдельными элементами, единицами и "смыслами" текста.

Литература

- 1. Бондарко А. В.** Функциональная грамматика. – Л., 1984. –
- 2. Васильев Л. М.** Типы значений и их структурных компонентов // Теоретические проблемы семантики и ее отражение в одноязычных словарях. – Кишинев, 1982. – С. 74-81.
- 3. Гак В. Г.** Высказывание и ситуация // Проблемы структурной лингвистики. – 1972. – М., 1973. – С. 349-372.
- 4. Кубрякова Е. С.** Текст и его понимание // Русский текст. – 1994. – № 2. – С. 18-27.
- 5. Мороховский А. Н.** и др. Стилистика английского языка. – К., 1984. – 248 с.

Коваленко В. М. Імплицитна семантична структура тексту.

Стаття присвячена дослідженню семантичної структури тексту. Визначені основні семантичні компоненти смислової структури тексту.

Ключові слова: семантична структура, семантичні компоненти.

Коваленко В. М. Имплицитная семантическая структура текста

Статья посвящена исследованию семантической структуры текста. Определены основные семантические компоненты смысловой структуры текста.

Ключевые слова: семантическая структура, семантические компоненты.

Kovalenko V. M. Implicite Semantic Structure of the Text

The article is dedicated to the research of the semantical structure of a specialized text. The basic semantic components of meaning structure are defined.

Keywords: implicite, semantic structure, semantic components.

УДК 811.133.1

С. П. Коваленко

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ ТЕКСТОВИХ КОНЦЕПТІВ У СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ МЕМУАРНИХ РОМАНАХ

Сучасний етап розвитку лінгвістичної думки свідчить про те, що до сфери інтересів лінгвопоетики потрапило дослідження лінгвоприроди словесної творчості, зокрема прикордонної з літературознавчою поетикою галузі оповідальної організації, тропів та стилістичних фігур художнього твору. Це пояснюється тим, що “в процесі лінгвопоетичного аналізу різнорівневі мовні засоби закономірно розглядаються як виразники художньої ідеї твору, його естетики” [1, с. 9-10].

Специфіка мемуарного жанру свідчить про його близькість в естетичному плані до художнього твору, особливо коли йдеться про твір автора-мемуариста високої мовленнєвої культури.

В даній статті об'єктом нашого дослідження є текстові концепти як структуруючі та текстотвірні елементи загальної перспективи мемуарного тексту. Концептуально-поетичний простір художніх текстів продовжує перебувати в центрі уваги численних вітчизняних та зарубіжних науковців [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13]. Перспективація текстового змісту уможлиблюється завдяки низці лінгвостилістичних прийомів, зокрема особливому аранжуванню текстових концептів, що робить дане дослідження актуальним в світлі сучасних вимог лінгвопоетики.

Робота має на меті дослідження варіативних характеристик однорівневих і різнорівневих текстових концептів та стилістичних наслідків подібної стратифікації. Динаміка розгортання текстового змісту завдяки варіативності стратифікаційних концептуальних елементів і складає предмет даного дослідження. Найбільш помітно подібна динаміка проявляється в мемуарних романах Симони де Бовуар “*Tout compte fait*”, “*La force des choses*”, Жана Даніеля “*Le temps qui reste*” та Жака Робера “*Les stars de mes nuits*” [14; 15; 16; 17].

Жанрова багатогранність та змістовна насиченість мемуарних текстів проявляються в щільності різноманітних текстових концептів та в інтенсивності їх перемишування.

Текстовий концепт ми розуміємо, слідом за О. М. Кагановською, як “кодоване мовленнєво-розумове утворення змістового плану, яке зумовлене багатосмисловою напруженістю художнього [і мемуарного зокрема – *К.С.*] тексту, характеризується надкатегоріальністю й імплікує сукупність ознакових рис художнього [мемуарного] твору” [7, с. 15].

У кожного мемуариста текстовий простір містить комплекси як обов'язкових мемуарних концептів, так і специфічних, продиктованих індивідуальними авторськими настановами.

Системна організація концептів мемуарних текстів багато в чому нагадує організацію художніх текстів, а в деяких аспектах і переважає її. Близькість досліджуваного мемуарного тексту до художнього жанру впливає з індивідуально-авторських здібностей таких видатних мемуаристів, як С. де Бовуар, Ж. Даніель та Ж. Робер, що володіють високим рівнем мовленнєвої культури і як письменники чи журналісти викладають побачене й почуте згідно вимог художнього слова. Різниця полягає в документальній основі спогадів, що привносить додатковий комплекс концептів (ФАКТ, ІСТИНА, ПАМ'ЯТЬ, МЕМУАРИ, МЕМУАРИСТ тощо).

Розглянемо систему концептів, без яких мемуарний жанр видається неможливим, або вкрай збіднілим. Отже, виходячи з постулату, що мемуари відтворюють час та події в ньому, слід виділити дані художньо-мемуарні текстові концепти в першу чергу.

В межах концептуального простору мемуарних текстів чергування різноманітних концептів виявляється не тільки звичним явищем, але й обов'язковим елементом концептуальної організації як лінгвостилістичного засобу впливу на читача. Варіативність різнорівневих концептів притаманна, очевидно, текстам будь-якого жанру, проте в мемуарах необхідність її застосування продиктована документальним чинником: описувана реальність має предстати перед читачем як беззаперечний факт, а позиція автора щодо останнього – найпереконливішою серед різноманіття інших думок.

Варіювання в даному відрізку різнорівневих концептуальних елементів нагадує своєрідний “броунівський рух”. Проте, при більш детальному розгляді досліджуваної схеми розгортання концептів, вимальовується певна система розміщення даних елементів з усіма ігровими ознаками. А гра, як відомо, має свій смисл – логіку побудови чи розгортання і мету – досягнення комунікативного успіху.

Окрім відзначеної вже нами варіативності концептів, у відрізку присутні і концептуальні накопичення однорідних елементів, що надають часовій перспективі мемуарів стрибкоподібної форми викладення. Уповільнюючи у часовому відношенні розгортання текстових концептів в місцях концентрації двох, трьох і навіть чотирьох однорідних концептів, мемуаристи різко прискорюють текстовий рух, інтенсивно перемижуючи цілий ряд різнорідних, різнорівневих концептуальних складових.

Потужною складовою будь-якого мемуарного тексту є концепт ЛЮДИНА. Питання семантико-структурної організації концепту ЛЮДИНА все ще чекає свого вирішення, оскільки є надто об'ємним і багатограним для рамок одного дослідження. До того ж увесь концептуальний світ прямо чи опосередковано пов'язаний з даним фундаментальним концептом.

Вивчаючи роль, місце та значущість концепту ЛЮДИНА в мемуарних текстах, ми дійшли висновку, що, окрім спільних для всього

текстового світу ознакових рис даного концепту, вимальовуються і специфічні, власне мемуарні характеристики. Перш за все, це стосується самих авторів-мемуаристів. В якості концептів слід розглядати також і їхні імена, які набули концептуального рівня завдяки своїй життєвій діяльності: письменницькій творчості, журналістській чи суспільній роботі тощо. Так, концепт БОВУАР асоціативно викликає концепти ПИСЬМЕННИЦЯ, ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТКА, МЕМУАРИСТКА, ФЕМІНІСТКА, ДРУЖИНА САРТРА; ДАНІЕЛЬ – ЖУРНАЛІСТ, ПИСЬМЕННИК; РОБЕР – ПИСЬМЕННИК, СЦЕНАРИСТ.

На мегаконцептуальному рівні слід також відзначити категоріальний концепт ПРОСТІР, який виконує поруч з концептом ЧАС головну текстотвірну функцію у будь-якого автора-мемуариста. ПОДІЇ, що відбуваються в певний ЧАС в мемуарному тексті, завжди просторово чітко локалізовані. Просторова локалізація здійснюється на двох мезоконцептуальних рівнях: МІСЦЕ і НАПРЯМОК.

Головною текстотвірною та перспективотвірною категорією мемуарного тексту виступає категоріальний концепт ЧАС, навколо якого і на основі якого будується мемуарне оповідання.

В проаналізованих текстах привертає до себе увагу також і такий факт: у деяких мовленнєвих ситуаціях концептуальне визначення того чи іншого слова або виразу є неоднозначним, тобто сам контекст впливає на його віртуально-сміслову детермінацію. Саме тому ми стикаємося з ситуаціями, коли одне і те ж слово може належати до різних концептуальних просторів або поєднувати в собі різні концептуальні аспекти. Так відбувається в прикладах: вираз [*un homme*] *d'une soixantaine d'années* містить в собі одночасно макроконцепти ТРИВАЛІСТЬ – *années* та УМОВНО-МЕТРИЧНИЙ ЧАС – вік людини; у виразі *à Bratislava* поєднані мегаконцепт ПРОСТІР та макроконцепт ВЛАСНА НАЗВА.

Отже, смислова акцентуація на тій чи іншій категоріальній ознаці залежить від поліконцептуальних характеристик слова / виразу та від перспективотвірних інтенцій самого мемуариста.

Автори досягають своєї мети – вплинути на читача – за допомогою інтенсивного перемежовування різнорідних текстових концептів, що надає додаткової динаміки розгортанню текстового змісту мемуарів.

Література

- 1. Бабенко Л. Г.** Язык русской прозы эпохи постмодернизма: динамика лингвопоэтической нормы: автореф. дис. ... д-ра. филол. наук. – Санкт-Петербург, 2008. – 45 с.
- 2. Бабенко Л. Г.** Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа. – М.; Екатеринбург: Академический Проект: Деловая книга, 2004. – 400 с.
- 3. Белсхова Л. І.** Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... д-ра філол. наук. – К., 2002. – 476 с.
- 4. Белозерова Ю. С.** Когнітивно-дискурсивна концептуалізація часу в

сучасній німецькій мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Запоріжжя, 2005. – 22 с. **5. Воробьева О. П.** Вирджиния Вульф в аспекте языковой личности: когнитивный этюд // Язык и транснациональные проблемы: I международная научная конференция, 22–24 апреля 2004 г.: тезисы докл. – М.; Тамбов, 2004. – Т. II. – С. 50–55. **6. Дорош О. О.** Лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти авторського жіночого мовлення в романах Маргеріт Дюрас: дис. ... канд. філол. наук. – К., 2006. – 206 с. **7. Кагановська О. М.** Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики ХХ століття): дис. ... д-ра філол. наук. – К., 2003. – 502 с. **8. Каратєєва Г. М.** Текстовий концепт ПОДРОЖ у французькій постмодерністській прозі (на матеріалі творів Ле Клезіо): дис. ... канд. філол. наук. – К., 2008. – 298 с. **9. Маріна О. С.** Контрастивні тропи і фігури в американській поезії модернізму: лінгвокогнітивний аспект: Дис. ... канд. філол. наук. – К., 2004. – 204 с. **10. Приходько А. М.** Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с. **11. Співак С. М.** Власна назва в композиційно-смісловій структурі віршованих текстів американської поезії: комунікативно-когнітивний підхід: дис. ... канд. філол. наук. – К., 2004. – 197 с. **12. Степанов Ю. С.** Концепты. Тонкая плёнка цивилизации. – М.: Языки славянских культур, 2007. – 248 с. **13. Ющенко М. П.** Концептуалізація простору у французькій мові: дис. ... канд. філол. наук. – К., 2007. – 195 с. **14. Beauvoir S. de.** Tout compte fait. – Editions Gallimard, 1986. – 637 с. **15. Beauvoir S. de.** La force des choses. – Editions Gallimard, 1986. I – 381 p., II – 511 p. **16. Daniel J.** Le temps qui reste. – Editions Stock, 1973. – 319 p. **17. Robert J.** Les stars de mes nuits. – Editions du Rocher, 1991. – 168 p.

Коваленко С.П. Лінгвостилістичне втілення текстових концептів у сучасних французьких мемуарних романах

В статті розглядаються варіативні характеристики текстових концептів в мемуарних романах сучасних французьких авторів.

Ключові слова: текстові концепти, варіативність, час.

Коваленко С.П. Лингвостилистическое воплощение текстовых концептов в современных французских мемуарных романах

В статье рассматриваются вариативные характеристики текстовых концептов в мемуарных романах современных французских авторов.

Ключевые слова: текстовые концепты, вариативность, время.

Kovalenko S.P. Lingvo-stylistic realization of the concept in modern French memoirs novels

The article deals with variative characteristics of the concepts in the memoir novels of the modern French authors.

Keywords: text concepts, variability, time.

УДК 8 11.112.2.81'373.7

Г. О. Тищенко

**ВЗАЄМОДІЯ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ТРИВАЛОСТІ
ЕМОТИВНОСТІ
У ВНУТРІШНЬОМУ КОНТЕКСТІ
ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

Серед напрямків, що активно розробляються у фразеології, особлива увага приділяється останнім часом дослідженню емотивності фразеологічних одиниць (ФО). Проблема емотивності знайшла своє відображення у роботах сучасних філологів (Л.А. Калімуліна, Г.М. Кузенко, Я.В. Гнезділова), що спираються на дослідження таких відомих вчених як В.І. Шаховський, В.М. Телія, О.М. Вольф. Об'єктом наукового вивчення стають також кількісні та якісні показники емотивності: оцінність, емотивний тон, інтенсивність та тривалість (М.В. Гамзюк, М.З. Гурко, Л.П. Аніпкіна). Об'єктом нашого дослідження теж є тривалість емотивності ФО. В цьому сенсі тема даної статті є актуальною.

Тривалість емотивності ФО німецької мови виражається різноманітними лексичними, морфологічними та синтаксичними засобами у складі ФО. У лінгвістиці загальноновизнаною є роль контексту у актуалізації значень мовних одиниць. ФО притаманний постійний контекст [1, с. 5], який диференціюється як внутрішній, на рівні якого відбувається конкретизація, модифікація та розширення значень компонентів ФО. Як зазначає Є.К. Молчанова, лінгвісти не одноразово висловлювали думку про те, що значення можуть не тільки складуватись, а й вступати у взаємодію, що породжує зовсім інший зміст [2, с. 51]. Засоби вираження тривалості емотивності ФО теж певним чином комбінуються та доповнюють значення один одного. Таким чином, завданням даної статті є детальний аналіз характеру взаємодії лексичних та граматичних засобів вираження тривалості емотивності у внутрішньому контексті ФО, а також визначення ролі компонентів ФО при зіткненні у її складі засобів, що виражають та обмежують тривалість.

Взаємодія лексичних та граматичних засобів вираження тривалості представлена комбінацією наступних засобів:

- дієслівний компонент ФО + часова форма: *jmds. Herz schlägt höher* „хтось знаходиться у стані радісного збудження“;

- дієслівний компонент ФО + часова форма + лексичний показник тривалості: *Jetzt ist der Ofen aus!* „Тепер все, досить!“;
- дієслівний компонент ФО + субстантивованій інфінітив (CI) + часова форма: *die Kugel kommt ins Rollen* „процес починається, зрушення починаються“;
- дієслівний компонент ФО + партицип I: *auf schwankenden Füßen stehen* „не мати міцного підґрунтя, стояти нетвердо на ногах“;
- дієслівний компонент ФО + партицип I + часова форма: *Es herrscht gähnende Leere* „Тут нікого і нічого немає, тут зовсім порожньо“;
- дієслівний компонент ФО + партицип II: *mit jmdm. auf gespanntem Fuß stehen* „мати напружені відносини з кимось“;
- дієслівний компонент ФО + іменник у множині: *Opern erzählen* „багатомовно розповідати дурниці“.

Розглянемо комбінацію зазначених засобів більш детально. Взаємодія між семантикою дієслова та семантикою часової форми характеризується як збігом, так і „зіткненням“ аспектуального значення дієслова і часової форми [3, с. 8]. Слід також відмітити, що не всі часові форми є формами фіксації ФО, у німецькій мові – це в основному презенс, іноді футурум та перфект, напр.: *jmdn. sticht der Hafer* „хтось з жиру казиться“, *Dir wird das Lachen noch vergehen!* „в тебе теж будуть проблеми в подібній ситуації“, *jmdn. hat Gott im Zorn erschaffen* „хтось настільки потворний, що викликає відразу“.

Збіг семантики дієслівного компонента та значення презенса, як форми фіксації ФО спостерігається у наступних фразеологізмах: *jmdm. lacht das Herz im Leib[e]* „хтось дуже радіє“, *jmdm. bläst der Wind ins Gesicht* „хтось стикається з труднощами“, *die Kugel rollt* „процес триває“ і т.д. У зазначених ФО відбувається синтез дуративної семантики дієслова та значення часової форми, що викликає уявлення про тривалий емотивний стан, який складається зі значення дієслів, що є компонентами цих ФО та інклюзивного значення презенса, що крім семи тривалості імплікує також сему „співпадіння з моментом мовлення“.

До складу ФО можуть входити також певні лексичні показники тривалості (прислівники, числівники, іменники та прикметники), що конкретизують значення інших засобів вираження тривалості емотивності. Так, лексичний показник тривалості *noch* у ФО *da fließt noch viel Wasser den Berg [den Rein / die Elbe / die Spree o.Ä.] hinunter* „це буде ще довго тривати“ конкретизує значення дієслівного компонента і часової форми, вказуючи на незавершеність дії на момент мовлення та імплікуючи можливість закінчення цієї дії у майбутньому.

Лексичні одиниці *jetzt*, *da* та *das* у складі ФО *Jetzt ist der Ofen aus!* „Тепер все, досить“, *Das ist [doch] der Gipfel!* „Це нечувано, яке неподобство!“, *Da liegt ja der Haken!* „В тому то і проблема!“ незважаючи на дуративну семантику дієслів *sein*, *liegen*, що є компонентами цих ФО, та значення тривалості, що притаманне презенсу,

обмежують тривалість емотивності моментом мовлення, виражаючи відповідно часову та просторову обмеженість.

Взаємодія між семантикою дієслова та семантикою часової форми відображається також у комбінації перфективного дієслова у складі ФО та значення презенса. Під впливом семи тривалості, що притаманна презенсу, у таких ФО, як напр.: *jmdm. steigt/ kommt die Galle hoch* „когось охоплює лють“, *jmdn. packt das kalte Grausen* „когось охоплює жах“ актуалізується інхоативне значення дієслова перфективного способу дії (СД). Мутативні дієслова у комбінації з презенсом виражають тривалий перехід у інший стан: *jmdm. rutscht, fällt das Herz in die Hose[n]* „хтось лякається“. У ФО *jmdm. langt es* „у когось терпець добігає кінця“, *jmdm. reißt die Geduld* „хтось втрачає терпець“ під впливом семантики презенса реалізується конклюдивне значення їх дієслівного компонента.

Роль семантики часової форми добре простежується при порівнянні варіантів ФО, формами фіксації яких є презенс та перфект, з перфективним дієсловом у їх складі: *der Groschen fällt bei jmdm. pfennigweise* „до когось розуміння справи приходиться повільно“ (1) > *bei jmdm. ist der Groschen gefallen* „хтось нарешті зрозумів, до когось нарешті дійшло“ (2). У ФО (1) виражається тривалий перехід з одного стану в інший (нерозуміння – розуміння). У ФО (2) актуалізується результативне значення перфективного дієслова *fallen*. Так само перфект обмежує тривалість емотивності тих ФО, до складу яких входить дуративне дієслово. Таким чином, привертає до себе увагу той факт, що при взаємодії у внутрішньому контексті ФО семантики часової форми та її дієслівного компонента домінуючою виявляється семантика часової форми.

Взаємодія семантики дієслівного компонента, часової форми та СІ спостерігається у таких ФО, як напр.: *da gibt es Hauen und Stechen* „тут панує розлад“, *die Kugel kommt ins Rollen* „процес починається, зрушення починаються“ та ін.. У складі ФО *da gibt es Hauen und Stechen* значення презенса та СІ доповнюють один одного, а прислівник *da* вносить вказівку на просторове обмеження. Коли у складі ФО комбінуються перфективне дієслово, часова форма, що має значення тривалості, та СІ, зазвичай домінує семантика часової форми. Так, у ФО *jmdm. vergeht das Lachen* „хтось припиняє сміятися, стає серйозним або сумним“, презенс зумовлює появу конклюдивного значення перфективного дієслова *vergehen*, у ФО *die Kugel kommt ins Rollen* під впливом презенса актуалізується інхоативне значення дієслова *kommen*. Так само у ФО зі значенням погрози *Dir wird das Lachen noch vergehen!* „В тебе теж будуть проблеми!“ домінує значення тривалості футурума I.

Взаємодію семантики дієслівного компонента та партиципу I можна простежити на прикладі ФО *nach dem rettenden Strohalm greifen* „використати останній шанс для виходу із скрутного становища“, *auf schwankenden Füßen stehen* „стояти нетвердо на ногах“, *auf glühenden Kohlen sitzen* „бути неспокійним“ та ін.. Дві останні ФО з дуративним

дієслівним компонентом демонструють збіг семантики дієслівного компоненту та партиципу I. У ФО *nach dem rettenden Strohalm greifen* при поєднанні перфективного дієслова та партиципу I у її складі домінує семантика дієслівного компоненту перфективного СД, що обмежує тривалість емотивності.

У ФО *Es herrscht gähnende Leere* „Тут нікого і нічого немає, тут зовсім порожньо“ значення тривалості виражається не тільки дієслівним компонентом дуративного СД, а й формою фіксації цієї ФО – презенсом. Партицип I виступає у ролі інтенсифікатора значення даної ФО.

Взаємодія партиципу II та семантики дієслівного компоненту ФО проявляється у домінуванні семантики дієслова. У ФО *eine, ein paar geschmiert kriegen* „отримати ляпаса“, *sich geschlagen geben* „визнати себе переможеним“, що мають у своєму складі перфективні дієслова, ця взаємодія характеризується збігом семантики партиципу II та дієслова. Перфективне дієслово та партицип II обмежують тривалість емотивності цих ФО. У таких ФО, як *mit jmdm. auf gespanntem Fuß stehen* „мати напружені відносини з кимось“, *wie eingeschlafene Füße schmecken* „бути несмачним, прісним“, партицип II не обмежує тривалості емотивності, що виражається дуративними дієсловами у їх складі. У компаративних ФО, де партицип II входить до складу порівняння, він інтенсифікує значення висловлювання, напр.: *wie ein begossener Pudel dastehen* „бути дуже засмученим та розчарованим“.

Ще одним прикладом взаємодії лексичних та граматичних засобів вираження тривалості емотивності є поєднання у ФО семантики часової форми та іменника у множині. Значення тривалості приписується іменнику у множині через можливість сигналізувати про множинність дій над суб'єктом і таким чином про ітеративність. У фразеології ж іменник у множині визнається в першу чергу засобом вираження категорії інтенсивності [4, с. 14]. У багатьох ФО іменник у множині є саме інтенсифікатором висловлювання, особливо якщо одночасно існує варіант ФО з іменником у однині: *jmdm. auf den Fuß/ die Füße treten* „сильно дорікати комусь“, *jmdm. ein Ohr/die Ohren abreden* „набриднути через балачки“. Тривалість зазначених ФО виражається дуративними дієсловами у їх складі та обмежується перфективними. Так, у наступних ФО з соматичним компонентом *weiche Knie haben* „боятися“, *sich in den Haaren liegen* „сильно сваритися“ тривалість детермінується дуративними дієсловами *haben, liegen*, а множина іменника не впливає на вираження тривалості.

Отже, взаємодія лексичних та граматичних засобів вираження тривалості емотивності у внутрішньому контексті ФО характеризується з одного боку збігом семантики, при якому зазначені засоби доповнюють значення один одного. З іншого, при комбінуванні у складі ФО засобів, що виражають та обмежують тривалість емотивності, виявляється певний домінуючий компонент, який і детермінує значення всієї ФО. У предикативних ФО спостерігається тенденція до домінування семантики

граматичних засобів (часової форми), у непередикативних – лексичних засобів (семантики дієслівного компонента).

Слід також зазначити, що розглядаючи взаємодію засобів вираження тривалості емотивності ФО, є доцільним також враховувати вплив зовнішнього контексту ФО, що, на нашу думку, може бути предметом подальших досліджень у цій галузі.

Література

1. Кунин А.В. Фразеологические единицы и контекст / А.В. Кунин // Иностранные языки в школе. – 1971. – №5. – С. 2-15. **2. Молчанова Е.К.** Значение глагольных распространителей и семантическое содержание вида глагола / Е.К. Молчанова // Вестник МГУ, сер. 9. Филология. – 1982. – №1. – С. 51-59. **3. Домбровская Р.А.** Взаимодействие временной и видовой семантики в системе немецкого глагола: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Домбровская Раиса Андреевна. – Минск, 1974. – 28 с. **4. Гурко М.З.** Категорія інтенсивності в сучасній німецькій фразеології (на матеріалі фразеологічних одиниць тематичної групи «інтелектуальні здібності людини»): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови“ / Гурко Манана Зібіловна. – Запоріжжя, 2006. – 20 с.

Тищенко Г.О. Взаємодія засобів вираження тривалості емотивності у внутрішньому контексті фразеологічних одиниць німецької мови

В статті розглядається взаємодія лексичних та граматичних засобів вираження тривалості емотивності фразеологічних одиниць, а також аналізуються випадки, коли у складі фразеологізму комбінуються засоби вираження тривалості та засоби, що обмежують її.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, емотивність, тривалість емотивності

Тищенко А.А. Взаимодействие средств выражения продолжительности эмотивности во внутреннем контексте фразеологических единиц немецкого языка

В статье рассматривается взаимодействие лексических и грамматических средств выражения продолжительности эмотивности фразеологических единиц, а также анализируются случаи комбинирования в составе фразеологизма средств выражения продолжительности и средств, которые ограничивают ее.

Ключевые слова: фразеологическая единица, эмотивность, продолжительность эмотивности

Tyshchenko A. Interaction of means of expression of emotivity duration in the internal context of German phraseological units

In this article is considered the interaction of lexical and grammatical means of expression of the emotivity duration. The cases of integration of means of duration expression and means of duration restriction inside of the phraseological unit are also analyzed.

Key words: phraseological unit, emotivity, emotivity duration

УДК 81'373.23+811.112.2+801.673.3

Н. В. Усова

ОППОЗИТИВНОСТЬ КАК ФАКТОР ОРГАНИЗАЦИИ ПОЭТОНИМОСФЕРЫ

Исследование проприальных единиц, включённых в пространство художественного произведения, предполагает понимание двойственной сущности феномена имени. Замечательно сказал В. Топоров: «имя — импульс культуры, поскольку оно вводит человека в знаковый космос, но оно и результат ее, поскольку его смыслы возрастают в пространстве культуры, ею держатся и ею же контролируются (именно эти особенности делают имя одним из важнейших индикаторов типа культуры)» [1]. Важным методологическим принципом современных исследований в области литературной ономастики является рассмотрение свойств поэтонимии сквозь призму фундаментальных онтологических антиномий и ценностных категорий человеческого бытия, которые имеют семантические влияния на имена собственные. Применение этого принципа позволило сформулировать положение об оппозитивности как структурообразующем семантико-стилистическом факторе организации поэтонимосферы. В условиях семиотического подхода к изучению поэтонимии он является необходимым, так как позволяет представить исследуемый материал в системе оппозиций, «конституирующих элементы ономастикона и одновременно конструирующих систему отношений между ними в языковой картине мира, определенной культуре, конкретном художественном произведении» [2, с. 93]. Для обозначения характера заполнения собственными именами хронотопа литературного произведения В.М. Калинкиным было предложено терминологическое словосочетание «*решение поэтонимосферы*». Это понятие включает в себя, с одной стороны, «итог» творческих усилий автора, а с другой – лингвопоэтический результат соединения культурно-языковой и эстетической информации, аккумулированной в онимах, со свойствами литературного произведения как художественной целостности [2, с. 97]. Данная статья имеет целью представление лингвопоэтического анализа особенностей *решения поэтонимосферы* стихотворного произведения Г. Гейне «Der arme Peter» [3, с. 62-64]. Функционирование системы онимов как структурного единства в рамках

литературного произведения как целостности исследуется нами с применением принципа оппозитивности в качестве основного методологического принципа.

Стихотворение Г. Гейне «Der arme Peter» построено по композиционному типу развернутого сопоставления образов, диалектически взаимодействующих. При ближайшем рассмотрении здесь можно проследить целый ряд против- и сопоставлений, в основе которых просматриваются оппозиции, отображающие ценностные ориентиры личности в реальном онимном пространстве языка и культуры. Основу поэтонимосферы стихотворения составляют антропонимы *Hans*, *Peter* и *Grete*, занимающие определённое место в онимном пространстве языка. Антропонимическая форма *Hans* является гипокористикой онима *Johannes* (*Hannes* - *Hans*), а также имеет свои уменьшительно-ласкательные варианты *Hänsel*, *Hänschen*. Это имя вполне закономерно может быть отнесено к типу т.н. “семантически обогащённых” собственных имен, таких, в основе созначений которых лежат фрагменты связанной с ними энциклопедической информации [4, с. 55]. Нами уже отмечалось наличие у этого антропонима значения усреднённости, типичности, способность вызывать у носителей языка определённые ассоциации, которые настолько устойчивы и социально значимы для языкового коллектива, что становятся своеобразными символами [5, с. 55]. Вероятно, эти качества антропоним, как краткая форма имени *Johannes*, приобрёл, будучи длительное время самым распространённым немецким мужским именем [6, с. 302]. Частое употребление ряда наиболее популярных имён, к числу которых принадлежат введённые в текст рассматриваемого стихотворения *Hans*, *Peter* и *Grete*, привело к утрате ими главной ономастической функции идентификации единичности именованного объекта. Использование их в категориальном значении ‘мужчина’, ‘женщина’, ‘человек’, своего рода апелляция, по мнению некоторых учёных, стало причиной их фразеологической активности [6, с. 60]. Кроме семантического сдвига в сторону апелляции эти имена характеризует наличие семы ‘человек из народа, крестьянин’, что было отмечено уже в словаре братьев Гримм как дополнительное значение [7].

Все эти особенности проприальных единиц, безусловно, сыграли свою роль в конструировании художественного пространства произведения, в первую очередь в стилизации его под народную крестьянскую песню, в типизации изображаемых сцен. Семантика поэтонимов в контексте стихотворения балансирует на грани оним-апеллятив, поскольку степень обобщённости значения приближает их к апеллятивной лексике. Объекты сопоставления представлены уже в первой строфе: *Der Hans und die Grete / tanzen herum, / Und jauchzen vor lauter Freude. / Der Peter steht so still und stumm, / Und ist so blaß wie Kreide.* // [3, с. 62]. Семантический контраст основных мужских образов основан на противопоставлении их по признаку несчастный –

счастливым, что составляет основу коллизии. В пространстве художественного произведения внутри классического 'любовного треугольника' выстраиваются такие оппозиции: *Hans – Grete* (парень – девушка, жених – невеста); *Hans – Peter* (избранник – отвергнутый, счастливый – несчастный, радостный – печальный); *Peter – Grete* (отвергнутый влюблённый – чужая невеста). Кроме того, в антитетических отношениях находятся, с одной стороны, 'бедный Петер' (*der arme Peter*), а с другой – Ганс и Грета (*Der Hans und die Grete*): несчастный одиночка – счастливая пара (*Der Hans und die Grete / sind Bräut'gam und Braut*). Контраст подчёркивается описанием внешности: будничное платье Петера – праздничный свадебный наряд молодожёнов; бурное веселье танцующей пары – тихое страдание безнадежно влюблённого. Сферу антропонимной пары дополняют апеллятивы *Bräut'gam und Braut, Hochzeitsgeschmeide, Freude, blitzen, jauchzen*. Антропоним *Peter* дополняется лексикой, усиливающей контраст противопоставления: *still und stumm; blaß wie Kreide, der arme, Werkeltagskleide, ein Weh, die Nagel kaut, schaut betrübet*. Образ счастливых молодожёнов, обозначенный антропонимной парой *Hans* и *Grete*, дополняется интралингвальными коннотациями поэтонимов, возникающими на базе фольклорных реминисценций (см. пословицы *Jeder Hans findet seine Grete; Hans ist seiner Grete wert*). Как известно, имена персонажей народных сказок вызывают в сознании членов одного лингвокультурного сообщества устойчивые, предсказуемые ассоциации и представления [8, с. 13]. Именная пара *Hans* и *Grete* связывается в сознании любого немца с образами детей из сказки братьев Гримм «Hänsel und Gretel» (деминутивы от *Hans* и *Grete*), которые попали к ведьме, а затем удачно спаслись от нее. Можно сказать, что эти имена являются символическими обозначениями сущности их носителей, история которых хорошо известна для большинства членов социума, а сами персонажи являются любимыми с детства героями. В тексте стихотворения эти именованья выступают уже в качестве интертекстуальных коннотонимов, которые несут важные фоновые знания, определяя семантику и поэтику описываемых структур.

Структурно-семиотическое развёртывание оппозитивных отношений отражается в композиционной, ритмико-интонационной и звуковой организации текста. Уже в заглавии антропоэтоним *Peter* подан вместе с эпитетом *der arme* (бедный), что играет важную роль для дальнейшего восприятия звуковой и содержательной стороны произведения читателем, настроенным на определенный эмоциональный лад. Этот настрой поддерживает начальная строфа, которая воспринимается как зачин ("первые строки бессознательно воспринимаются как зачин" [9, с. 174]) и сочетает в себе логическое и эмоциональное начало. Первая и вторая строфа стихотворения начинаются собственными именами счастливой пары *der Hans* и *die Grete* в первом стихе, который задает размер всем последующим.

Сочетание *der arme Peter* употреблено в третьем стихе этих строф, то есть содержащие поэтонимы стихи связаны между собой перекрестной рифмой. При этом созвучия поэтонимов *Grete* и *Peter* (одинаковость ударного гласного и почти полное совпадение заударных частей) и соотношенное их расположение образуют внутреннюю рифму. Соположение и сходство звучания эксплицируют внутреннюю связь образов. Антропоэтоним *Hans* употреблен исключительно в сочетании с антропоэтонимом *Grete*, в одной и той же последовательности, что придает значение нерасторжимой связи между именуемыми персонажами, принадлежности референтов друг другу. В то же время имя *Hans* противопоставляется двум другим по фонетическому качеству (краткий открытый гласный *a*, краткость и отрывистость звучания односложного состава, преобладание глухих согласных). В последующем тексте стихотворения, целиком посвящённом страданиям Петера, поэтонимы *Peter* и *Grete* употреблены поочередно через строфу (в то время как имя *Hans* больше не употребляется), и определяют качество созвучий в рифмах соответствующих стихов. Фонетическое сходство, основанное на одинаковости ударного гласного *e* и следующего за ним сочетания *te* и метрическая связанность 'по вертикали' дополняются созвучиями рифм, а также „распыленными“ по контексту звуковыми повторами. Особенности встроены звукобукв антропоэтонимов *Grete* – *Peter* в ритмико-интонационную структуру стиховых рядов, в организованную систему рифм, звуковых повторов и контрастов составляют основу композиции стихотворения.

Поэтонимосфера стихотворения строится на оппозитивных отношениях: 1) *Hans* – *Grete* – семантическое единство жениха и невесты, семейной пары, синтактико-синтагматическая связанность 'по горизонтали', дополняющиеся интралингвальными коннотациями, возникающими на базе фольклорных реминисценций; 2) *Peter* – *Grete* – фонетическое сходство, метрическая связанность, рифменные созвучия диссонируют с семантикой несоединимости, несовместимости персонажей; 3) *Hans* – *Peter* – семантическая противопоставленность на основе соперничества, поддерживаемая фонетическими и фонотактическими свойствами поэтонимов (односложность – двусложность, контраст гласных и согласных по дистриктивным признакам); 4) *Hans* + *Grete* – *Peter* – контраст по признакам двое – один, счастливые – несчастный. Предложенное решение поэтонимосферы играет определяющую роль в структурно-семантическом формировании художественного пространства. Применение принципа оппозитивности представляется перспективным в методологии ономастических исследований художественных произведений, поскольку позволяет с высокой степенью достоверности исследовать структуру поэтонимосферы и устанавливать корреляции между собственными именами, объектами художественной реальности и поэтонимами.

Литература и примечания

1. **Топоров В.** Имя как фактор культуры / В. Топоров / [03.01.2010]. Доступен с: <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/topor/name.php>
2. **Калинкин В.М.** К вопросу об оппозициях в поэтонимосфере художественного произведения / В.М. Калинкин // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии. Научно-методический сборник. – К 80-летию профессора О.Е. Ольшанского. – Ч. I. / Отв. ред. В.А. Глущенко. – Славянск: СГПИ, 2001. – С.93-97.
3. **Heine Н.** Buch der Lieder / Н. Heine. – Aufbau-Verlag Berlin und Weimar, 1983. – 375 s.
4. **Отин Е.С.** Коннотативные онимы и их производные в историко-этимологическом словаре русского языка / Е.С. Отин // Вопросы языкознания. – 2003. – №2. – С. 55-72.
5. **Стряпан А.Н., Усова Н.В.** Оним в языковой и культурной традиции / Н.В. Усова // Современные иностранные языки: проблемы функционирования и преподавания: материалы Международной научно-практической конференции, 12-13 ноября 2008 г., г. Мозырь/ редкол.: В.Н.Сергей (отв. ред.) [и др.]: под общ. ред. В.В. Валетова.- Мозырь: УО МГПУ им. И.П. Шамякина, 2008. – С.74-76.
6. **Ganzer D.** Deutsche Phraseologismen mit Personennamen: Lexikografischer Befund und textueller Gebrauch / Dinara Ganzer / Studien zur Germanistik. – Band 25. – Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2008.: „Als Kurzform von *Johannes (Hannes)* war *Hans* früher, namentlich vom 14. bis zum 17. Jahrhundert, der verbreitetste aller deutschen Vornamen“. – S.302.
7. **Deutsches Wörterbuch** von Jacob und Wilhelm Grimm. 16 Bde. [in 32 Teilbänden]. Eine Online-Version: www.dwb.uni-trier.de
8. **Блинова Ю.А.** Прецедентные имена в немецком газетном дискурсе / Ю.А. Блинова / Автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.04 / Самарский государственный педагогический университет – Самара, 2007. – 22 с.
9. **Холшевников В.Е.** Стихovedение и поэзия / В.Е. Холшевников. – Л.: Изд-во Лен. ун-та, 1991. – 256 с.

Усова Н.В. Опозитивність як чинник організації поетонімосфери

Стаття містить лінгвістичний аналіз особливостей рішення поетонімосфери художнього твору як цілісності. Функціонування системи онімів як структурної єдності подано в системі опозицій.

Ключові слова: антропоетонім, семантика, поетонімосфера.

Усова Н.В. Опозитивность как фактор организации поэтонимосферы

Статья содержит лингвистический анализ особенностей решения поэтонимосферы художественного произведения как целостности. Функционирование системы онимов как структурного единства представлено в системе опозиций.

Ключевые слова: антропоэтоним, семантика, поэтонимосфера

Usova N.V. Antithesis contraposition as a factor of poetonymosphere structure

The article contains the linguistic analysis of features of poetonymosphere determination in the literary work as an integrity. Onym system functioning as structural unity is presented in system of oppositions.

Key words: anthroponym, semantics, poetonymosphere

УДК 811.111'373:004

А. В. Чигирёва, О. Г. Бледнова

СЕТЕВОЕ ИМЯ В АНГЛИЙСКОЙ АНТРОПОНИМИИ

Антропонимы занимают особое место в составе лексики любого языка, в том числе и английского. Специфика антропонимической лексики давно привлекает внимание исследователей. В ходе ономастического поиска исследователи занимаются следующими проблемами антропонимической лексики: изучают антропонимикон отдельных географических местностей (Г.В. Бачинская, С.Л. Брайченко, Ю.Б. Бабий, Ф.Х. Гильфанова и др.), проводят историко-лингвистический, контрастно-социолексикологический, функциональный и структурно-семантический анализ личных имен и фамилий (М.З. Валиева, И.С. Гасимова, В.В. Дьяченко, З.М. Хуснуллина, Г.С. Хазиева и др.), рассматривают словообразовательную номинацию на базе антропонимов в разных языках (И.М. Шокина, З.К. Корелюк, О.О. Тимошкина). Изучение вопросов литературной ономастики, в частности функционирования антропонимов в художественном тексте, отражено в работах Е.П. Багировой, Т.А. Бондаренко, Л.П. Петровой, Г.Р. Патенко, А.Х. Мирхайдаровой и др. В последнее время наблюдается расширение антропонимического поля за счет привлечения к анализу других видов антропонимической лексики, в частности прозвищ, псевдонимов, сетевых имен (или никнеймов). Если основные антропонимические единицы ономастики (имена, отчества, фамилии) [1, с. 173] уже давно являются объектом внимания ученых, они собираются, описываются и исследуются в различных аспектах, то сетевые имена, представляя большой пласт неофициальных именованных в сети Интернет, недостаточно изучены в лингвистическом плане.

Лингвистический поиск в сети Интернет ведут такие исследователи, как В. Беккер, М.Б. Игнатъев, Д.В. Иванов, Л.Ф. Компанцева, М.В. Розин, А.В. Ходоренко и др. Отдельной темой стало изучение имен в чатах, виртуальных играх и электронных конференциях. Так, Т.М. Захарова на материале немецкоязычных чатов исследует влияние на выбор имени таких факторов, как возраст аудитории, тип чата. Коммуникативная цель, стоящая непосредственно перед ее

участниками, также принимается во внимание. Л.Ф. Компанцева проводит гендерные исследования русскоязычного Интернета. В работе М. Яффе рассматривается использование псевдонимов с целью уменьшения гендерных различий при виртуальном общении. А.В. Ходоренко рассматривает именование участников Интернет-коммуникации, которое используется на русскоязычных сайтах, форумах и чатах, дает функционально-семантическую характеристику данных конструкций. Что же касается англоязычных именовании в сети Интернет, то они еще не стали объектом специального исследования, отсутствует их комплексное лингвистическое описание.

Объектом для исследования послужили сетевые имена в современном английском языке. Предметом исследования является понятие сетевого имени как особого разряда антропонимов, виды сетевых имен, наиболее продуктивные и часто употребляемые типы их образования.

Цель работы – определить понятие сетевого имени и предложить классификацию наиболее продуктивных типов образования сетевых имен Интернет-пользователей английских чатов. Реализация данной цели предусматривает решение следующих задач: определить понятие сетевого имени как особого разряда антропонимов, выделить их наиболее продуктивные типы.

Сетевое имя (англ. *nickname* ‘кличка, прозвище’) — особый вид антропонимов, принятый пользователем Интернета для организации работы в сети и участия в Интернет-коммуникации (в форуме, чате, блоге) [2], например: *Sam, sky, Butterfly, Rotterdam, badDuck, Dominator, Satiini, DIDI3, FoV, nOnAme* и др.

Сетевое имя входит в разряд антропонимов и служит для выделения именуемого объекта среди других объектов, для его индивидуализации и идентификации [4]. В то же время сетевое имя отличается от других антропонимов, являясь единицей с ограниченной сферой употребления, выполняющей специфические функции и представляющей собой результат исключительно искусственного, целенаправленного самонаречения.

Несмотря на то, что сетевые имена разнообразны, и, на первый взгляд, не поддаются объяснению и пониманию, они все же подчиняются законам классификации, которые разработаны псевдонимикой (наукой о ложных, вымышленных именах) [3, с. 8].

Принцип классификации сетевых имен, прежде всего, определяется способом их образования. С этой точки зрения можно различать два вида сетевых имен: связанные с истинными именами, т.е. естественно возникшие и не связанные с ними, т.е. искусственно возникшие [3, с. 9]. В естественно возникших сетевых именах прослеживается истинное имя Интернет-пользователя, например: *Bradley, KellyRiss, Sam* и др. Искусственно возникшие сетевые имена характеризуются большим разнообразием. Их необходимо различать по

функціональному значенню: одні характеризують Інтернет-пользователя с той или иной стороны; другие представляют его не таким, какой он есть на самом деле (имя-маска); третьи обеспечивают инкогнито пользователю Интернета [3, с. 9].

В основе образования сетевых имен чаще всего лежат антропонимы, как фамилии, так и имена, например: *DanielRoss*, *Vanessalui*, *Mark Horton* и др.

Возможны также и другие варианты сетевых имен: Интернет-пользователь может указать только имя (*Bob*, *Mary*, *Sarah*) или только фамилию (*Smith*, *Braun*, *Parker*). Популярным в образовании сетевых имен является использование слов-обращений *Mr*, *Mrs* и *Miss*, например: *Mr Smith*, *Miss May*, *Miss Black* и др.

В последнее время в образовании сетевых имен стало популярным использование символов разного характера, которые могут либо заменять звуковые и буквенные сочетания, либо дополнять их, например: *M@ry*, *@nn@*, *Gordonof&*, *susenfilm★*, *A ton*.

Сетевые имена могут также образовываться от ласкательных имен, например: *Honey*, *Baby*, *Dear*. Характерной чертой данных сетевых имен является использование любого слова или имени в уменьшительно-ласкательной форме, что придает имени оценочный оттенок. Такие имена могут иметь нестандартное написание: *LoveLy*, *SuZy*, *KiTTy* и др.

Сетевое имя может быть и фан-именем, например: *HARRY POTTER*, *bUgsbUnny*, *KenShin*, *NeO*, *SUPERman* и др.

Отнести то или иное сетевое имя к типу «фан - имя» не составляет особых трудностей, если имя сетевого пользователя взято на основе известного всему обществу объекта реальности, как например, литературного произведения, художественного фильма, компьютерной игры. Единственное условие для распознавания такого имени – наличие фоновых знаний, т.е. это имя должно быть известно другим пользователям сети Интернет.

В основе создания целого ряда сетевых имен могут лежать нарицательные имена. Как известно, нарицательное имя соотносит именуемый предмет с классом и имеет не только основную коннотацию (связь с понятием), а также добавочные коннотации (определенные характеристики, свойственные имядателю, например, абстрактные понятия, вещественные предметы, материальные и собирательные характеристики) [1, с. 113]. Если именуемый нарицательным именем объект становится определенным для пользователя сети Интернет, то наблюдается переход имени нарицательного в имя собственное, в данном случае в сетевое имя [1, с. 113-114], как например: *Man*, *Love*, *water* и др.

Сетевые имена могут представлять собой аббревиатуру, образованную посредством сокращения настоящего имени и фамилии, а также имен нарицательных и словосочетаний, например, англ. *Syc* (*Su Youchao*), *ChuckyMan* (*Charles Manson*), *FoV* (*for victory*) и др.

Наблюдаются также случаи образования сетевого имени от местоимения (личного, притяжательного, вопросительного, возвратного, указательного, отрицательного, неопределенного и др.): *nobody*, *anyBODY*, *me*, *myself*, *your* и др.

Особый интерес вызывают сетевые имена, в структуре которых присутствуют цифровые обозначения. Сетевое имя, образованное от антропонима или нарицательного имени, может быть зашифровано посредством замены букв цифрами, например *6666* (*moon*). Вариантом данного сетевого имени может служить использование рядом с именем собственным или нарицательным цифрового обозначения, близкого по каким-либо причинам носителю данного имени (дата рождения, номер телефона, рост, вес и другие характеристики): *Sarah90_60_90*, *Alex1979*, *guru3000*, *music2010*, *4eyes*, *joker79*, *victory777* и др.

Сетевые имена представляют интерес для психолингвистики с точки зрения изучения причин сокрытия настоящего имени и мотивации выбора нового. Исследования Университета психологии и развития личности показали, что пользователи, выбравшие в качестве сетевого имени свое настоящее имя, на самом деле являются личностями с «большой буквы» и при этом осознающими собственную значимость. Пользователи, которые используют ласкательные имена для общения в сети Интернет, могут быть ранимыми личностями, эмоциональными, сентиментальными, с меланхолическим темпераментом, для которых личное общение дается с огромным трудом - виной тому часто является неуверенность в собственных силах, застенчивость. Если человек пользуется фан – именем своего кумира, то такие пользователи пытаются стать похожими на них. Причиной выбора того или иного героя является определенное внешнее или психологическое сходство, а также отождествление себя с героем. Следует также помнить, что мы выбираем имена тех, кого бы хотели видеть вместо себя, т.е. тех, кем не являемся на самом деле. За счет выбора фан - имени человек может компенсировать собственное несовершенство, поэтому сетевое имя *SUPERman* вовсе не означает, что его носитель наделен положительными качествами характера, которые присущи герою известного художественного фильма.

Таким образом, сетевое имя – особый вид антропонимов, используемый в сети Интернет и служащий для выделения именуемого объекта среди других объектов. Сетевое имя является единицей с ограниченной сферой употребления, оно представляет собой результат исключительно искусственного, целенаправленного самонаречения. Для образования сетевого имени Интернет-пользователь берет за основу настоящее имя и фамилию, ласкательное имя, фан-имя, нарицательные имена разных типов, аббревиатуры, местоимения, цифровые обозначения. Специфической особенностью сетевых имен является нарушение орфографии, а также использование символов разного характера. Изучение сетевых имен, представляющих большой пласт

антропонимической лексики, является весьма актуальным на современном этапе развития коммуникации, где все больше усиливается роль Интернета.

Литература

1. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного / Отв. ред. А.А. Реформатский. / Александра Васильевна Суперанская. - Изд. 3-е, испр. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 368 с. **2. Электронная энциклопедия.** Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/> **3. Петрова О.В.** Особливості номінації в псевдонімії німецької та української мов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Ольга Вікторівна Петрова. – Донецьк, 2005. – 20 с. **4. Подольская Н.В.** Словарь русской ономастической терминологии / Наталия Владимировна Подольская. – М.: Наука, 1978. – 192 с. **5. Языкознание.** Большой энциклопедический словарь./Под ред.В.Н. Ярцевой. – 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 688 с. **6. Ходоренко Г.В.** Найменування осіб у російськомовній Інтернет-комунікації: структурний і семантичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Російська мова» / Ганна Вікторівна Ходоренко. – Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.

Чигірєва А.В., Бледнова О.Г. Сітьове ім'я в англійській антропонімії.

В статті дається поняття сітьовому імені в англійській антропонімії, виділяються продуктивні типи створення таких імен.

Ключові слова: сітьове ім'я, антропонімія, Інтернет-комунікація.

Чигирёва А.В., Бледнова О.Г. Сетевое имя в английской антропонимии.

В статье дается понятие сетевому имени в английской антропонимии, выделяются наиболее продуктивные типы их образования.

Ключевые слова: сетевое имя, антропонимия, Интернет-коммуникация.

Chigirova A.V., Blednova O.G. Nickname in the English language.

The article considers the notion of the nickname in the English anthroponomy, besides the most productive ways of their formation have been given.

Key words: nickname, anthroponomy, Internet communication.

УДК 811.112.2. 81' 37

Л.С. Шевандина

ОЦЕНОЧНЫЙ КОМПОНЕНТ СМЫСЛОВОЙ СТРУКТУРЫ НЕМЕЦКОЯЗЫЧНЫХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ДИАЛОГОВ

Внеязыковой феномен оценки является предметом исследований с давних времен. Проблема оценки исследовалась в логике, философии, психологии, литературоведении, а также в лингвистических дисциплинах: стилистике, лексикологии, синтаксисе как зарубежными так и отечественными учеными (Г.Х. Вригт, А.А. Ивин, Е.М. Вольф, Н.Д. Арутюнова, Т.А. Космеда, Е.Л. Бессонова). В каждой из указанных дисциплин оценка рассматривалась в соответствующих категориях, по отношению к высшей коммуникативной единице, тексту, оценка оказалась недостаточно изученной. Сложность этого феномена вызывает стремление прояснить природу оценки в тексте, в частности, в текстах литературных диалогов.

Литературный диалог – явление многоплановое. Его исследуют как аналог устной разговорной речи [4, 150;6]. Литературный диалог анализируется как цепочки последовательностей речевых действий, развертывающихся в соответствии с коммуникативным намерением автора, рассматривается прагматическое соотношение нескольких реплик, речевое и неречевое поведение персонажей в рамках коммуникативной установки, заданной автором [5, 5]. Речевая партия персонажа – особенно при условии ограниченности непосредственного текстового материала – создает достаточно определенное представление о характере персонажа, его взаимоотношений с другими действующими лицами [2, 106]. Диалог – один из собственно словесных аспектов художественной литературы – способ оценочного освещения внесловесной действительности писателя «неотвратимо притягивает мысль, мысль не отрешенная от переживания и оценки» [2, 14].

Актуальность определяется неисследованностью оценочного компонента смысловой структуры немецкоязычных литературных диалогов.

Теоретической основой статьи являются положения современной стилистики и лингвистики текста, разработанные такими лингвистами как И.Р. Гальперин, В.А. Кухаренко, К.А. Долинин, З.Я. Тураева и др.

Научная новизна заключается в том, что в статье прослеживается специфика оценочного компонента смысловой структуры немецкоязычных литературных диалогов, предпринята попытка определения релевантных признаков оценочности немецкоязычных литературных диалогов. Целью статьи является анализ языковых

средств, составляющих оценочный компонент смысловой структуры литературного диалога в зависимости от жанровой разновидности текста.

В банальном диалоге открывают драматическое, в повседневности – скрытые конфликты; специфическая организация диалоговых текстов со смещением логических и/или эмоциональных аспектов проявляет имплицитную оценочность.

Один из дифференциальных признаков диалога - его участники видят, по крайней мере, слышат друг друга. Психологическая проза, сосредоточенная на изображении внутреннего мира человека, направленная на «текущее», «настоящее», обращается постоянно к этической и эстетической оценке, проявляющихся нередко в неожиданных средствах [3, 141].

Если психологизм связан с воссозданием неповторимых моментов в жизни персонажа – он предстает перед нами смятенным, растерянным человеком, которому «жизнь, чудовищная сводня, выкинула недобрый жребий» и автор с доверием относится к читательской способности самостоятельного нравственного суждения, то невнимание писателя к «диалектике души», к «сознанию, изучающему себя» предполагает необходимость его подсказки в квалификации оценки последующего диалога персонажей:

Diese Stunde stand unter keinem guten Stern. Schon am Eingang kam es zu einem kleinen Zusammenstoß.

- Bitte nach dir! sagt Ude höfflich und öffnete dem Vater die Tür.
- Nanu! Staunte dieser. Sonst bis du doch immer so Vorgelaufen, daß ich dir nachgelaufen bin.
- Herr Zahnkrantz hat uns gesagt, wir sollen das alter Schätzen und ihm immer den Vertritt lassen.
- Das sagte? So eine Unverschämtheit, mir mein Alter vorzuwerfen. Dem Herren kannst den sagen, daß ich erst 45 bin und daß ich ganz ungemütlich werden kann [9, 6].

«Unverschämtheit», «ungemütlich werden» - вполне самодостаточные единицы с оценочной коннотацией, однако автор предпочитает предвосхитить аксеологический аспект беседы отца с сыном – и делает это непритязательно, буднично; авторский текст как бы обволакивает высказывания персонажей становится организующим текст началом. Этот сплав создает ироническую насмешливость, она – выражение жизненных сил и энергии, а не разлада человека с самим собой. Ирония – это внутренний парадокс – нередко рассматривается исследователями как один из самых распространенных в XX в. оценочных элементов стиля /Н.П. Потоцкая/, как своеобразный способ мировосприятия автора /Ч. Гликсберг/. Как и в бытовых диалогах, оценка проявляется в эмоционально-оценочной лексике и фразеологии, синтаксических структурах, активности междометий и пр.:

- Vati, lieber Vati, ich habe eine Bitte, nur eine ganz kleine Bitte ... Wir brauchen für die Stunde in Biologie eine Küchenschabe. Sie muß aber lebend sein ...

- Was? Woher soll ich denn so etwas nehmen? Da wirst du wenig Glück haben.

- Aber Vatilein, du hast doch selbst gesagt, Frau Liebeskind ist eine schmutzige Schlampe ... [10, 8].

Спиралевидная форма структурирования диалога (с эффектом концентрации оценочной лексики и синтаксических единиц с эмоционально-оценочным колоритом) реализуется по схеме: начальный компонент плюс семантически зависимые от него варианты концовок.

- *Du bist unerträglich. das hier ist ja kein Leben..Bestimmt ist keine Frau so unglücklich wie ich..*

- *Jetzt ist's aber genug! Wenn hier jemand unerträglich ist, dann bist du es. Und außerdem bist du streitsüchtig wie ein türkischer Marktweib!*

...

- *Was? Was sagst du da, du Grobian?* [11, 8].

Диалог заканчивается взаимным оскорблением, что является следствием активности обоих персонажей, эмоционально-заостренного отношения друг к другу, их оценивающей позиции. Собственно «предмет» диалога отодвигается на задний план, становится нерелевантным. Оценку действиям, словам своего vis-a-vis персонаж может выразить молчанием:

- *Mutti, rief er. Das Loch tut mir schon weh. Du mußt es stopfen.*

- *Ach, sagte die Mutter. Aber ich habe keine Zeit ...*

- *Dann gib mir doch neue Strümpfe!*

- *Es sind keine da. Ich habe keine Zeit, deine Strümpfe zu waschen.*

Vorwurfsvoll zog sich Heinz den Strumpf an und ging nun mit einer nackten Zehe in sein Zimmer. [10, 8].

Поскольку коммуникативно значимое молчание полифункционально [1; 7], коннотации оценочности, презрения, неодобрения проявляются авторской речью либо реакцией персонажа на наступившее молчание.

Выбор языковых средств парадигматического и синтагматического уровня в выражении оценки зависит от многочисленных факторов, не в последнюю очередь от характера персонажа, его пола, возраста, психического склада, темперамента, интеллекта, эрудиции, социальной принадлежности и пр. Анализ диалога в контексте вышеназванных параметров позволяет снять множественность возможностей интерпретации диалогового повествования в рамках стилеобразующих факторов художественного текста, в частности, художественного метода.

Главный персонаж многочисленных рассказов Отто Хейзера Оттокар – школьник, устами которого ведется повествование. Вернер

Швицке говорит о нем: «*Ottokar verzert die Wirklichkeit nicht, er verdeutlicht sie durch ironische Überspitzungen, macht sie transparent ... Die meist heitere Gelassenheit, die Selbstironie Ottokars, seine unbedingte Ehrlichkeit ermuntern den Leser zur Selbsteinschätzung*» [8, 8]. Эмоционально-оценочный компонент, присущий объективно слову, в устах ребенка, не совсем владеющего правилами его употребления, изменяет свою экспрессию – усиливает или нейтрализует её: *berufsmäßige Schwarzfahrerin; diszipliniert herumtollen*. Однозначно оценочно окказионализмы типа *Untugendbold* как противопоставление *Tugendbold*. в материальном воплощении участвуют также единицы парадигматического уровня.

В заключении подчеркнем, литературный диалог не самостоятелен по своей сути, он соотносится с характером повествования (эпически, сценически), со способами его включения в повествовательный поток («голые реплики» - «*Blankdialog*» и с вводным авторским текстом); он подчинен единой текстовой структуре, формам материализации литературного направления. В текстах малых эпических форм с доминирующей диалогизацией изображения оценочность носит имплицитный характер как следствие техники *Kahlschlag*, позволяющей углубить и модифицировать эмоциональность без увеличения протяженности текста. В психологической прозе с вариабельной перспективой повествования фрагменты действительности, пропущенные через «я» субъекта речи, также создают имплицитную оценочность литературного диалога, являющийся производной его взаимодействия с аутодиалогом «Я-Я». Специфику оценочности литературного диалога определяет также авторский комментарий, содержащий ключ к пониманию характера экстралингвистической реальности.

В рамках предложенной статьи представляется перспективным в дальнейшем исследовании семантических особенностей оценочных средств всех уровней языковой системы, функционирующих в немецкоязычных литературных диалогах, выявление специфики оценочности диалога в драме как другой разновидности литературного диалога.

Литература

1. Богданов В.В. Молчание как нулевой акт и его роль в вербальной коммуникации // Языковое общение и его единицы. – Калинин, 1986. – С.12-18. **2. Грехнев В.А.** Словесный образ и литературное произведение. – Н. Новгород, 1997. **3.** Жанровое разнообразие современной прозы Запада / Под ред. Д.В. Затонского. – К.: Наук. думка, 1989. **4. Кухаренко В.А.** Интерпретация художественного текста. – М.: Просвещение, 1988. **5. Лагутин В.И.** Проблемы анализа художественного диалога (к прагмалингвистической теории драмы). – Кишнев: Штиница, 1991. **6. Михайлов Л.М.** Грамматика немецкой

диалогической речи. – М.: Высш. шк., 1986. 7. **Stredje A.** Brechen wir dies ratselhaftes Schweigen // Sprache und Pragmatik. - Stockholm, 1983. - S. 7-31. 8. Theorie der Kurzgeschichte / Herausgegeben von H.-Ch. Graf von Nuyhauss. - Stuttgart, 1992. 9. **Domma O.** Schuler Ottokar. - Berlin, 1982. 10. **Reinig Ch.** Fische: Kurzgeschichten. - Stuttgart, 1993. 11. **Strauss B.** Die Widmung: Eine Erzählung. - München, 1993.

Шевандіна Л.С. Оцінний компонент змістовної структури німецькомовних літературних діалогів

У статті аналізується оцінний компонент змістової структури німецькомовних літературних діалогів. Підкреслюється особливість літературного діалогу, досліджуються мовні засоби оцінності.

Ключові слова: оцінність, змістова структура, літературний діалог.

Шевандина Л.С. Оценочный компонент смысловой структуры немецкоязычных литературных диалогов

В статье анализируется оценочный компонент смысловой структуры немецкоязычных литературных диалогов. Подчеркивается особенность литературного диалога, исследуются языковые средства оценочности.

Ключевые слова: оценочность, смысловая структура, литературный диалог.

Shevandina L.S. The components of the German literary dialogue semantic structure evaluation

The components of the German literary dialogue semantic structure evaluation are analyzed in this article. Specificity of the literary dialogue is pointed out as a multiform phenomenon. Presenting the evaluation in German-speaking literary dialogues.

Keywords: evaluation, semantic structure, literary dialogue.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

УДК 373.5.016:811

O. G. Kalinina

**TEACHING MIXED-ABILITY CLASSES:
LOOKING ON THE BRIGHT SIDE**

Most, if not all, language classes contain students of mixed abilities. This happens for a number of reasons, but mainly because of different learning styles, different learning speeds, variations in motivation and, very frequently, as a result of logistic decisions. Very often the teacher is faced with a class with two or more distinct levels of ability and has to tackle the problem of how to meet the needs of everyone in the class [1].

The literature on teaching heterogeneous (mixed ability) classes is sparse and provides little guidance for teachers, especially for secondary English teachers. For the most part, the research is general and crosses curricular areas. R.S. Weinstein show what is involved in getting teachers to raise their expectations for the achievement of traditionally low-achieving students. E. Cohen and R. Lotan conducted extensive research on the sociology of the heterogeneous classroom and argue for what they call "complex instruction." As part of complex instruction, E. Cohen calls for a "multipleability curricula", which she describes as including "curriculum materials that reflect a wider range of human intellectual activity" and which "make it possible for different students to be seen as competent in different classroom activities". B. C. Rubin complicates E. Cohen and R. Lotan's findings for English and social studies teachers. In her study of students in detracked English and social studies classes that use E. Cohen's cooperative groups and complex instruction, B. C. Rubin found that higher achieving students often undermined cooperative learning groups that were set up to accommodate students at a range of achievement levels [2, p. 5-6].

Jim Rose looks at mixed ability teaching from a fresh angle, viewing the mixture of skills and abilities as a positive factor and suggesting some appropriate teaching approaches.

He suggests a different way of viewing mixed ability: 'The learners have different linguistic abilities but for different reasons. They have a range of non-linguistic skills so everyone has something special to offer to the class. I have to help them all to progress together, and they have to learn how to value each other's skills. It is an inclusive classroom.' [3, p. 3]

Here are some advantages of heterogeneous classes:

1. Such classes provide a much richer pool of human resources than do smaller or less mixed classes. The individuals have between them far more life experience and knowledge, more varied opinions, more interests and ideas

- all of which can be used in classroom interaction.

2. There is educational value in the actual contact between very different kinds of people: co-students get to know each other's values, personalities and perhaps cultures, and thereby increase their own knowledge and awareness of others, as well as tolerance and understanding.

3. The fact that the teacher is very much less able to attend to every individual in the class means that in order for the class to function well the students themselves must help by teaching each other and working together: peer-teaching and collaboration are likely to be fairly common, fostering an atmosphere of cooperation.

4. These classes can be seen as very much more challenging and interesting to teach, and provide greater opportunity for creativity, innovation and general professional development [4, p. 305].

To deal with heterogeneous classes we need to look at the reasons of students' diversity. Why are some students 'worse' than others? It is very easy to label a student as 'good' or 'bad' and then expect them to match the label ever after, but there are a number of reasons why learners may be better or worse at English. Many of the reasons are temporary and can be overcome.

- They have a different starting point. Perhaps they learnt or did not learn English at primary school or kindergarten.

- They have had a very poor teacher.

- They have missed out on an important stage of learning but have good skills in a different area.

- They have been labelled as 'bad at English' and now they believe it, so why bother? They are bored and demoralised.

- They are less mature than other students or lack confidence to get involved.

So, in fact, there are good reasons why a less able student may, potentially, be a good language learner. It is this realisation that has undermined the old idea of streaming where, once labelled, a student got stuck [3, p. 4].

Teaching multilevel classes doesn't mean preparing multiple lesson plans each day, rather, it's a question of providing multiple options within the same lesson plan. The overall goals for the lesson are the same for the whole group; it's the path learners take to achieve those goals that differs. The following are some practical strategies for adapting lessons to multilevel classes.

1) *Allowing for learner choice and use open-ended tasks that don't have a definite end.*

Open-ended tasks are learning tasks which don't have single predetermined 'right' answers, but a potentially unlimited number of acceptable responses [4, p. 309]. Classroom activities that have one set outcome can be frustrating for learners who are unable, for whatever reason, to complete the task in the allotted time frame. One way to avoid this is to

provide learners with a choice of items to complete within a given time frame, allowing for variation from one student to the next [5, p. 195].

Open-ended cues provide opportunities for response at various levels. The more advanced learners can make up more sophisticated and longer answers, the less advanced can listen to other learners' responses and use them as models before volunteering simpler ideas of their own [4, p. 309].

2) *Assigning different tasks to different ability-level students.*

Through the years teachers have shown concern over this strategy. They are right to some extent because no one wants to be in the 'low' group. Betsy Parrish believes that learners appreciate the effort put into creating specific tasks for different groups. They are in class to learn English, not to worry about what another group is up to. It does take more time to plan multiple tasks but one could consider developing materials cooperatively with other teachers [5, p. 195].

3) *Using 'compulsory + optional' strategy.*

It means that the class is given material or a task and told that a certain minimal component of it has to be learnt or done by everyone, the rest only by some. The basic attainment requested should be accessible to all, including the slowest; but provision should be made for more, or more advanced, work by those for whom it is appropriate. Thus, everyone should be able to succeed; but the amount actually done to achieve this success will vary from individual to individual. This strategy can be applied to the syllabus, practice activities and tests [4, p. 310].

4) *Using different versions of the same dialogue or text.*

Many textbooks have dialogues designed to present opportunities to practice language; teachers and learners can also create dialogues collaboratively. The following variations demonstrate what a teacher could do with one dialogue for learners with varying ability levels.

Version A: Scripted dialogue

Version B: Semiscripted dialogue

Version C : Students create their own dialogue based on visual cues

Version D: Discourse chain

Worker

Report accident

Explain what happened

Explain how it happened

Supervisor

Find out what happened

Find out how it happened

Find out if it is bad

5) *Using role-plays with very complex to minimal roles; use picture prompts with no words.*

Role-plays can be used successfully with learners at all levels provided that the directions and role descriptions are understandable to students. In a multilevel class, there may be students for whom written role descriptions are too complex and incomprehensible. An alternative to role-plays with prescribed roles is to provide a picture of a scene and allow students to choose who they want to be and what they want to say [5, p. 199-200].

6) *Using pair and group work*

In large multilevel classes pair and group work play an important part since, first of all, they maximize student participation and provide many opportunities for speaking and student initiation. Secondly, group work offers the security of a smaller group of students where each individual is not so starkly on public display, vulnerable to what the student may perceive as criticism and rejection. Finally, group work is a step toward individualizing instruction. Small groups can help students with varying abilities to accomplish separate goals. The teacher can recognize and capitalize upon other individual differences (age, cultural heritage, field of study, cognitive style, to name a few) by careful selection of small groups and by administering different tasks to different groups [6, p. 358].

It may seem contradictory to suggest grouping stronger students together and also suggest grouping weak with strong. However, depending on the task and the class dynamics there are usually opportunities for both types of grouping.

While one group is working on a piece of language study, the other group might be reading a story or doing a more advanced grammar exercise. Later, while the better group or groups are discussing a topic, the weaker group or groups might be doing a parallel writing exercise, or sitting round a tape recorder listening to a tape. In schools where there are self-study facilities (a study centre), the teacher can send one group of students off to work there in order to concentrate on another.

In groups combining strong and weak students a strategy of peer help and teaching is adopted. Stronger students can work with weaker ones in pairs or groups, explaining things, or providing good models of language performance in speaking and writing. However, putting strong and weak students together has to be done with great sensitivity so that students don't get alienated by their over-knowledgeable peers or oppressed by their obligatory teaching role [7, p. 127].

All things considered, we can conclude that raising teachers' expectations for the achievement of traditionally low-achieving students is of primary importance in mixed ability classes. Once teachers change their views of their students, they begin to offer more substantive educational opportunities, in particular providing students previously labeled "low-achieving" with an academically demanding curriculum. Students in "high expectations" classrooms develop more positive attitudes toward school and achieve more than students in classrooms taught by teachers with low expectations [8, p. 64].

And, last but not least, it was found that students challenge themselves when: (a) they feel supported and safe within the classroom community, and (b) they have an opportunity to engage in activities that allow a range of ways for them to "latch on." [2, p. 28]

Literature

- 1. Bowen, T.** Classroom management: teaching mixed-ability classes. – <http://www.onestopenglish.com/section.asp?catid=59438&docid=146453> **2. Freedman, S.W., Delp, V.** Students “latch on”: rethinking applications of Vygotskian and Bakhtinian theories for teaching and learning in an untracked English class. – American educational research association. – San Francisco. – April, 2006. – P. 28. **3. Rose, J.** Mixed ability: an ‘inclusive’ classroom// English Teaching Professional. – <http://www.englishonline.org.cn/files/u1/Mixed-Ability-Adaptation.pdf> – P. 3-5. **4. Ur, P.** A Course in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 347 p. **5. Parrish, B.** Teaching adult ESL: a practical introduction. – NY, McGraw Hill, 2004. – 319 p. **6. Brown, H.D.** Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy. – Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall Regents, 1994. – 416 p. **7. Harmer, J.** How to teach English: An introduction to the practice of English language teaching. – Pearson Education Limited, 2001. – 198 p. **8. Freedman, S.W., Delp, V.** Teaching English in untracked classroom// Research in the teaching of English. – August 2005. – Volume 40 (№1). – P. 64-65.

Калініна О.Г. Переваги навчання груп з різним рівнем володіння мовою

У наступній статті автор розглядає проблему навчання груп з різним рівнем володіння мовою, вважаючи різномірність класів скоріше перевагою, ніж недоліком. Робляться спроби визначити причини різномірності класів і знайти шляхи реалізації потенціалу кожного учня. Крім того, автор наголошує на важливості очікування більш високих результатів від невстигаючих учнів з боку вчителя та забезпечення їх учбовою програмою, яка вимагатиме від них зусиль.

Ключові слова: класи з різним рівнем володіння мовою, завдання, що передбачає декілька вірних варіантів, робота у групах, невстигаючий учень, співпраця.

Калинина Е.Г. Преимущества обучения групп с разным уровнем владения языком

В данной статье автор рассматривает проблему обучения групп с разным уровнем владения языком, считая разнородность классов преимуществом, а не недостатком. Делаются попытки определить причины разнородности классов и найти способы реализации потенциала каждого учащегося. Кроме того, автор подчеркивает важность ожидания более высоких результатов от отстающих учащихся со стороны учителя и обеспечение их учебной программой, требующей от них усилий.

Ключевые слова: классы с разным уровнем владения языком, задание, предусматривающее несколько верных вариантов, групповая работа, отстающий учащийся, сотрудничество.

Kalinina O.G. Teaching Mixed-Ability Classes Looking on the Bright Side

In the article the author studies the problem of teaching mixed ability classes, considering it more an advantage than a drawback. Some attempts are made to ascertain the reasons of the classes diversity and to find the ways of fulfilling every student's potential. Moreover, the author stresses the importance of raising teacher's expectations for the achievement of traditionally low-achieving students, providing them with an academically demanding curriculum.

Key words: heterogeneous (mixed ability) classes, open-ended task, group work, low-achieving student, collaboration.

УДК[378.147:811.112.2]:371.68

Н. И. Реутов

**О МЕТОДИЧЕСКИХ ПРИНЦИПАХ ОБУЧЕНИЯ ВТОРОМУ
ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗАХ УКРАИНЫ
(К ПРОЕКТУ ПРОГРАММЫ ПО НЕМЕЦКОМУ ЯЗЫКУ
КАК ВТОРОЙ СПЕЦИАЛЬНОСТИ)**

Постановка проблемы в общем виде и её связь с важными научными и практическими задачами. Потребность в специалистах, которые владеют двумя и более иностранными языками, сегодня является очевидной, поэтому овладение немецким языком (НЯ) как вторым иностранным на факультетах иностранных языков университетов и вузов иностранных языков (ИЯ) Украины становится всё более распространённым. Имеющиеся в украинских вузах учебные программы, учебники и пособия по НЯ как второму иностранному отражают значительный практический опыт преподавателей украинских вузов в этой сфере, который всё же требует переосмысления в свете общеевропейских образовательных стандартов. Особенно это касается определения общеметодических и дидактических подходов к овладению ИЯ в условиях многоязыкового обучения, а также разработки специальных методических принципов обучения НЯ как второму иностранному на факультетах английского языка.

Общий анализ последних исследований и публикаций по проблеме обучения ИЯ как второй специальности (И.Л. Бим, Б.А. Лapidус, Г.В. Колшанский, А.А. Леонтев, И.А. Жучкова, М.В. Барышников) и проблемам обучения различным аспектам (лексике, грамматике, фонетике) и видам речевой деятельности на НЯ как втором иностранном (на базе английского языка) (Р.П. Гизей, Н.И. Реутов, Н.С. Форкун, В.А. Горина, Л.Н. Гевелинг, Н.В. Елухина, А.М. Есютина, В.И. Киселёва) показал, что в них недостаточно исследуются проблемы

различных подходов к обучению ИЯ на базе английского. Особенно это касается определения и описания содержания методических принципов обучения второму иностранному языку (немецкому) и их модификаций в контексте Рекомендаций Совета Европы по языковому образованию.

Целью данной статьи является определение и описание методических принципов обучения ИЯ как второй специальности, которые должны лечь в основу учебной программы, учебников и пособий по ИЯ для вузов Украины.

Изложение основного материала исследования. При разработке проблем методики обучения ИЯ всегда исходили из понятия «общего метода», который определялся как обобщенная модель (Бим И.Л.) реализации объединённых некоей доминирующей идеей принципов обучения ИЯ, сформулированных в определённый исторический период применительно к конкретным социально обусловленным целям и условиям обучения, и показывающая, в каком направлении и как надо идти для достижения этих целей.

Действующий у нас на Украине коммуникативный деятельностно-ориентированный подход или общий метод обучения во многом совпадает с рекомендациями Совета Европы по языковому образованию. Рекомендации Совета Европы можно рассматривать как общее генеральное направление, как целостную стратегию обучения ИЯ в наш исторический период.

Иерархию основных методических категорий можно представить схематически следующим образом:

Схема 1

Указанные на схеме 1 принципы:

- 1) коммуникативно-деятельностный, 2) полилингвизма,
- 3) контрастивно-сопоставительный, 4) профессиональной направленности тесно взаимосвязаны и в программе следует определить и описать требования, которые вытекают из этих принципов.

1. Коммуникативно-деятельностный принцип предусматривает организацию активной творческой деятельности студентов, а именно: постоянное обращение к языку как средству общения, использование как коллективных, так и индивидуальных форм работы, внимание к проблемным ситуациям, которые отражают интересы студентов, и к творческим видам заданий [1;2]

Содержание этого принципа схематично можно изобразить следующим образом:

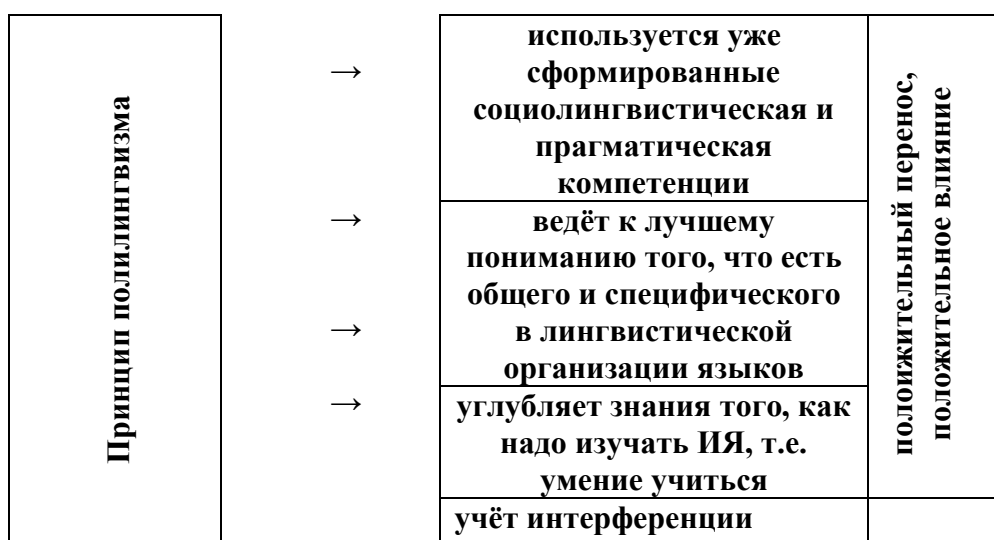
Схема 2

Коммуникативно- деятельностный принцип	→	мотивированность		
	→	индивидуальность		
	→	речемыслительная активность		
	→	сотрудничество	+	интеракти вность
	→	контактность	+	
	→	ситуативность	+	
	→	информативность	+	
	→	новизна	+	
	→	эвристичность [3;с. 40]		
	→	функциональность (контекстуальность)		
	→	целенаправленность		

2. Принцип полилингвизма. Процесс обучения второму ИЯ осуществляется на фоне искусственного субординативного трилингвизма [4;с. 120]. Методически целесообразно осуществлять опору на знания, навыки и умения студентов первом ИЯ и на родной язык. Особенность обучения ИЯ как второму иностранному на факультетах английского языка (АЯ) заключается в том, что на основе родственного АЯ имеются большие возможности для положительного переноса при формировании фонетических, грамматических и лексических навыков. Однако, в ИЯ больше различий чем совпадений, и здесь влияние выработанных языковых навыков в АЯ вызывает отрицательное действие (интерференцию) на формирование новых навыков в ИЯ.

Содержание принципа полилингвизма схематично можно изобразить следующим образом:

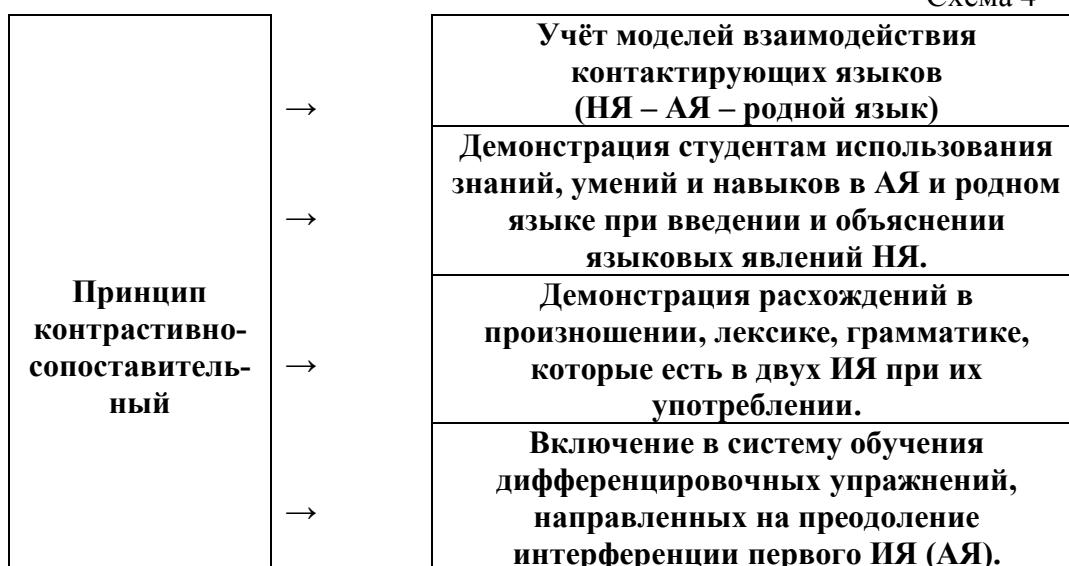
Схема 3

3. Контрастивно-сопоставительный принцип. Опора на этот принцип в процессе овладения НЯ как вторым иностранным даёт возможность не только выявить расхождения между языками, но и осуществлять поиск похожих языковых явлений. Реализовать этот принцип на практике позволяют такие методические приёмы, как сопоставление и противопоставление, позволяющие повысить интеллектуальную активность студентов [5;с. 18].

Содержание контрастивно-сопоставительного принципа:

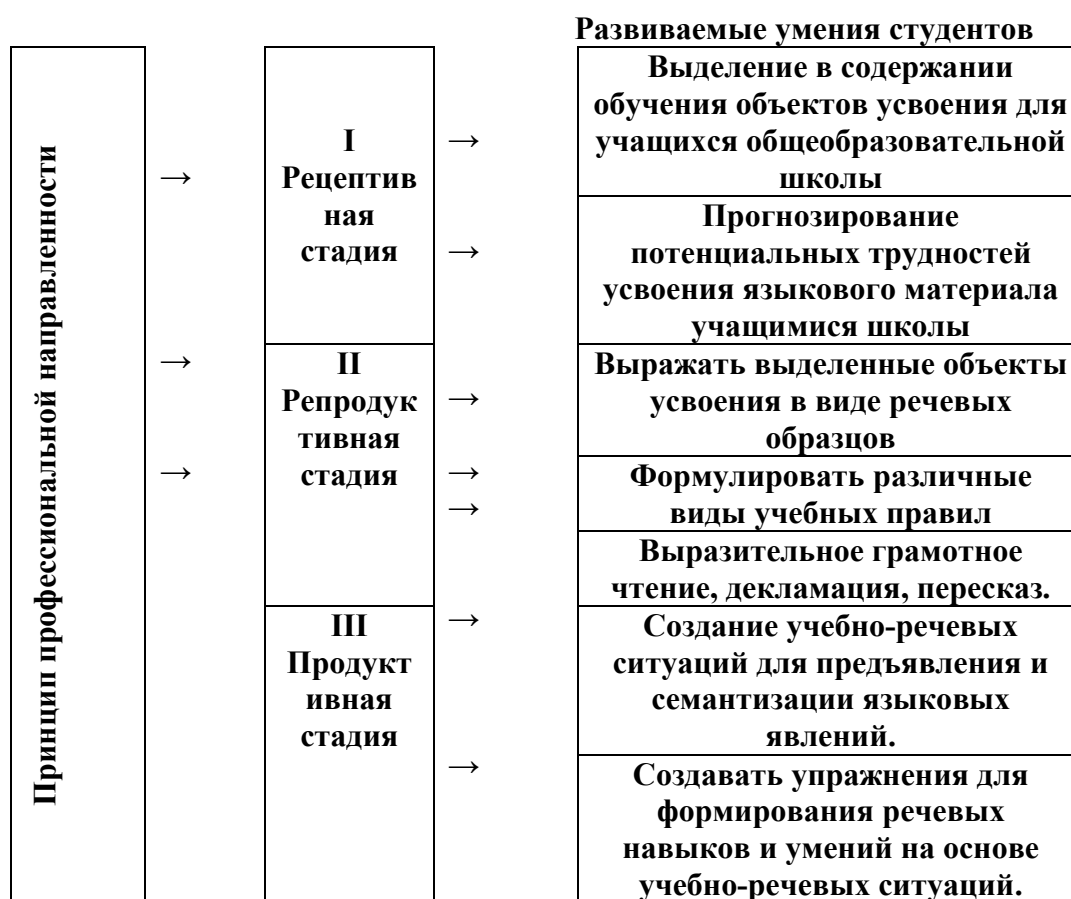
Схема 4

4. Принцип профессиональной направленности предполагает учет будущей профессии и профессиональных интересов студента. Этот принцип реализуется в подборе материала для занятий- тем и ситуаций, текстов, заданий, которые ориентированы на профессию. Профессиональная компетенция охватывает знания и умения, которые дают возможность студентам, будущим учителям или переводчикам, эффективно решать свои профессиональные задачи.

Схема стадий и содержания профессионально направленного принципа

Схема 5

Выводы из проведённого исследования и перспективы дальнейшего научного поиска. Таким образом, рассмотренные методические принципы являются важной предпосылкой успешности и результативности процесса обучения немецкому языку как второму иностранному, поскольку отражают его специфику и особенности. Предлагаемые принципы должны служить основой содержания, структуры и методических приемов процессеобучения второму иностранному языку. Представляется, что в дальнейшем следует разрабатывать пути осуществления требований указанных принципов

для формирования и развития как общих, так и коммуникативно-речевых компетенций. Составителям программ и учебников по второму иностранному языку необходимо учитывать разработанные нами принципы.

Литература

1. Барышников Н.В. Методика обучения второму иностранному языку в школе. - М.: Просвещение, 2003. - 159 с. **2. Бим И.Л.** Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского): Учебное пособие. - Обнинск: Титул, 2001.-48 с. **3. Бим И.Л.** Некоторые особенности обучения немецкому языку как второму иностранному на базе английского // Иностр. языки в школе. - 2007.-№2. -С. 5-8. **4. Лapidус Б.А.** Обучение второму иностранному языку как специальности: Учебное пособие. - М.: Высшая школа, 1980. - 173 с. **5. Реутов Н.И.** Методика обучения языковому материалу немецкого языка как второго иностранного на базе английского на начальном этапе (в аспекте говорения): Дис ... канд. пед. наук, К, 1986. - 222 с.

Реутов М.І. Про методичні принципи навчання другої іноземної мови у вузах України (до проекту Програми з німецької мови як другої спеціальності).

У статті обґрунтовуються принципи, які повинні лягти в основу навчання німецької мови як другої спеціальності у вузах України.

Ключові слова: методичні принципи, комунікативно-діяльнісний підхід, полілінгвізм, контрастивно-зіставний підхід, професійна спрямованість.

Реутов Н.И. О методических принципах обучения второму иностранному языку в вузах Украины (к проекту Программы по немецкому языку как второй специальности)

В статье обосновываются методические принципы, которые должны лечь в основу обучения немецкому языку как второй специальности в вузах Украины.

Ключевые слова: методические принципы, коммуникативно-деятельностный подход, полилингвизм, контрастивно-сопоставительный, профессиональная направленность.

Reutov N.I. About the teaching principles of German language as the second foreign language at higher educational establishments of Ukraine

The article deals with the methodological principles, that are considered to be the basis of teaching German as the second foreign language at higher educational establishments of Ukraine.

Key words: methodological principles, communicative-active approach, polylinguism, contrasting-comparison principle, professional orientation.

ЛІТЕРАТУРА США

УДК 821.111(73) – 31.09 + 929 Набоков

Л.В. Лубенець

**ІМАГОЛОГІЧНА ПЕРСПЕКТИВА У РОМАНІ «ПНІН»
ВОЛОДИМИРА НАБОКОВА**

Творчості видатного письменника-білінгва Володимира Набокова присвячено велика кількість монографій, дисертаційних робіт та статей, в яких розглядаються життєвий та творчий шлях письменника (Б. Бойд, Е. Філд, М. Анастасьєв, О. Зверєв, О. Долінін, О.А. Гурболікова), ідиостиль письменника-білінгва (Шевченко Г.Є., Григор'єв І.М.), мовна гра (Рахімкулова Г.Ф., Чернавіна Г.О.), інтертекстуальні зв'язки (Десятов В.В.), семантика та специфіка функціонування кольоропозначень (Лук'яненко І.М.) та інші. Наше дослідження акцентує увагу на імагологічній перспективі рецепції Америки наратором та головним героєм у романі «Пнін» Володимира Набокова.

Від початку «Пнін» планувався письменником у вигляді етюдів чи оповідань, але скоро творчі плани змінилися, і «Пнін» перетворюється на роман. Г. Барабтарло виводить хронологічні рамки головного героя, між Гумбертом («Лоліта») та Кінботом («Блідий вогонь»), «У цьому тріо професорів-іноземців, з яких кожен в Америці є відверто чужорідним тілом, лише Пнін при розумі та зі співчутливою душею» [1, с. 191]. Незважаючи на духовне багатство, щирість та доброту, Пнін до кінця залишається об'єктом насмішок та анекдотів для американців на відміну від Гумберта, який легко входить в довіру та маніпулює ними. Однак у той час, як американці сміються над Тимофієм, наратор висміює та гостро іронізує над матеріальною та духовно-інтелектуальною оболонкою їхнього світу, і оскільки герой N є теж росіянином, це, безумовно, посилює рецепцію читача крізь подвійну (чи навіть потрійну разом з авторською) призму російського бачення американського життя.

На думку Г.Д. Гачева, «авторське бачення «Пніна» - це спроба пізнати російське сприйняття Америки, але не на зовнішньому рівні споглядання, як у Горького чи Маяковського (через їхню віддаленість від країни та стихії її життя), а зовсім в іншій площині, через сприйняття людини, що ніби дитина, яку залишили, сирота, бо саме таким Набоков зображує професора русистики з інфантильною душею. Пніна викинули із батьківщини, та він всаджений у чужий ґрунт і має там жити та працювати до самої смерті» [2, с. 626].

Роман починається з подорожі поїздом, самотність Пніна вже зрозуміла від самого початку: “The elderly passenger sitting on the *north-window* side of that inexorably moving railway coach, next to an *empty seat* and *facing two empty ones*, was none other than Professor Timofey Pnin” [3, с. 375]. На початку ніби здається, що йому притаманні риси

американської зовнішності, як то «Ideally bald, sun-tanned, and clean-shaven», «a tightish tweed coat», та поступово проявляється дитяча відсутність брів та черепахові окуляри, через які він сприймає американську дійсність, яка його оточує, яка є дивною для нього, і до якої він прагне пристосуватися, далі – його досить масивне тіло, і закінчується все це «frail-looking, almost feminine feet» [3, с. 375]. Гачев порівнює Пніна з персонажами російської літератури і вважає, що «Пнін виступає як їхній збірний, ними насичений, так що через цей сосуд росіянин і почне споглядати Америку та перетворюватися на американця» [2, с. 634].

Американські зовнішні риси, які набуває персонаж, посилюються через опозицію до манери вдягатися та поводитися під час його перебування в Європі, де «he had always worn long underwear, its terminals tucked into the tops of neat silk socks, which were clocked, soberly coloured, and held up on his cotton-clad calves by garters. In those days, to reveal a glimpse of that white underwear by pulling up a trouser leg too high would have seemed to Pnin as indecent as showing himself to ladies minus collar and tie...» [3, с. 375], в Америці відбуваються значні зміни у його звичках, і вже немолодий чоловік божеволіє від засмаги, надає перевагу спортивному одягу і вже не соромиться голого тіла.

Після втрати рідних зубів, його «морського королівства» та перетворення його рота на «terra incognita», через американський зубний протез він відкриває для себе «efficient, alabastrine, humane America» [3, с. 396], з'являється новий представник глибоководної флори, з яким асоціюється його зміна у ротовій порожнині. Америка буквально пропускається через героя, насаджуючи нові відчуття та рецепцію, і слова Пніна зі смішними порадами Лоренсу, аби той вирвав усі свої зуби свідчать про його фізичне перетворення на Іншого: «You will be a reformed man like I» [3, с. 397].

У романі відбувається намагання Пніна пристосуватися до побутового рівня американського життя: опанувати технічні «новинки», адже в цьому Америка для нього «непередбачувана»: “It was the world that was absent-minded and it was Pnin whose business it was to set it straight. His life was a constant war with insensate objects that fell apart, or attacked him, or refused to function, or viciously got themselves lost as soon as they entered the sphere of his existence». Його «безрукість» та розгубленість перед світом американських гаджетів роблять його беззахисним і мотив зачарованості Набокова перекидається на предмети, які одухотворяються автором, і комічний ефект від прочитаного стає очевидним: «On gadgets he doted with a kind of dazed, superstitious delight. Electric devices enchanted him. Plastics swept him off his feet. He had a deep admiration for the zipper...The zipper a gentleman depends on most would come loose in his puzzled hand at some nightmare moment of haste and despair” [3, с. 379]. Таку саму зачарованість він відчуває до пральної машинки. Під час “a passionate intrigue with Joan’s washing machine” Пнін кидає у “the mighty

machine a pair of rubber-soled canvas shoes” [3, с. 397], після того, як процес прання було завершено взуття залишається без підшви (в російській мові є такий вислів «душа ушла в пятки», що означає «дуже перелякаться», в англійській «to be in one’s shoes” – «стати на чийсь місце, уявити себе на місці іншого»). Пральна машина, як і сама Америка, є для нього новою, цікавою, дивною та водночас звукова схожість слів sole та soul вказує на поглинання душевної унікальності Пніна.

Перше, що говорить Варвара, коли Пнін нарешті доїхав до «Сосен» : “ ‘Avtomobil’, kostyum – nu pryamo amerikanets (a veritable American), pryamo Auzenhauer!’” [3, с. 454]. Та у Пніна погано з водійством, і навіть з ручкою автомобіля він «вступає у боротьбу», аби швидше звільнитися. Автоматизована Америка не визнає душевних переживань російського емігранта, який прагне вижити духовно у лабіринтах технічних приладів.

Про нездатність налагодити гармонійне співіснування з Америкою свідчить постійна зміна місць проживання, Пніну важко призвичаїтись до звуків, які його оточують у вигляді ударів дитячого м’яча, свердління робочими бруківки, «акомпанементу хлопаючих дверей та нищівних туалетних каскадів», тупотіння його сусідів, які уявляються Пніну «кремезними статуями»; до протягів, що відчутні Пніну звідусіль. Намагання Пніна утворити простір гармонійного існування бачимо в тому, як він називає свій кабінет - Office R (Росія, саме це спадає на думку). Як вважає Долінін, «назва ticonderoga-ticonderoga, що увійшла до історії США як одна з найважливіших битв американської війни за незалежність», обігрується Набоковим [3, с. 673]. Для Пніна перебування в Америці – це теж свого роду боротьба за духовну незалежність.

Складним для Пніна виявляється і мовний рівень буття в Америці, бо через погане володіння англійською та втручання російської ідентичності Пнін потрапляє у комічні ситуації та непорозуміння у спілкуванні з американцями. Так англійське «receipt» перетворюється у англо-російське «quittance», коли Пнін хоче отримати квитанцію за багаж, жіноче ім’я «Joan» перетворюється на чоловіче «John», а віскі та содова англійською Пніна вимовляються як «viscous» (перекладається як «в’язкий, липкий») та «sawdust» (пер. «тирса»), у спортивній крамниці він просить football, і лише після його кругоподібних жестів йому виносять soccer ball.

Америка забирає у Пніна і таку частину його єства, як його ім’я, така фамільярність дивує його і йому важко призвичаїтись до такого звертання, але він поступається Америці, «my new country, wonderful America which sometimes surprises me but always provokes respect» [3, с. 442]. Г.Д. Гачев потрактовує усічення імені як відкидання зв’язку з батьком та батьківщиною, а людина сприймається як лише своя, така, що зробила себе сама. Через таку перцепцію у людини зникає атрибут «Сина Людського» та співвіднесення себе як з батьками, так і з Богом, котрий в

американській моделі є зрозумілим перш за все у вигляді Творця світу, а не батька Сина [2, с. 637]. Такі самі втрати несуть й інші емігранти, наприклад Олександр Петрович Кукольніков в Америці стає Ел Куком, відбуваються зміни у семантичному полі прізвищ, перше походить від «кукольника» – 1. артист лялькового театру; 2. майстер, який виготовляє ляльок», а друге – перекладається як «кухар, готувати, підробляти». Безумовно, змінюється не лише значення, а й відбирається історична спадщина цілого роду цієї людини, втрачається зв'язок між цілими поколіннями.

Звичайно всі ці комічні ситуації ніби спрощують героя, але насправді його етнокультурна та духовна домінанта проступає, коли справа стосується аж ніяк ні американських гаджетів, а спогадів дитинства та юності, російської літератури та культури, оточення російських добрих знайомих у Соснах, знайомих з дитинства ігор, в яких він справжній майстер і ніяк не заважає йому його масивне тіло, а може навпаки і допомагає. Американізація героя, як то засмага, шорти, новий зубний протез, автомобіль, відбувається лише на зовнішньому рівні. Його внутрішній світ, багатий духовно та інтелектуально, його ціннісні орієнтири та російська ідентичність залишаються незмінними і приходять у контрадикцію з американським світом.

Перспективним є вивчення імагологічних аспектів висвітлення таких літературних іміджів, як Росія, Європа та Америка у творчій спадщині В.Набокова та використання таких розробок у процесі підготовки майбутніх філологів.

Література

1. Барабтарло Г. Разрешенный диссонанс. / В. Набоков „Пнин” / Г. Барабтарло // Звезда. – 2004. – № 1. – 190-205 с. **2. Гачев Г.Д.** Национальные образы мира: Америка в сравнении с Россией и славянством / Г.Д. Гачев – М.: Раритет, 1997. – 680 с. **3. Набоков В.** Избранное: Сборник / В. Набоков / Сост. Н.А. Анастасьев – М.: Радуга, 1990. – 688 с.

Лубенець Л.В. Імагологічна перспектива у романі «Пнин» Володимира Набокова

Стаття присвячена розгляду іміджа Америки у романі «Пнин» Володимира Набокова, незважаючи на велику кількість наукових праць, творчість автора з імагологічної перспективи ґрунтовно не досліджувалась, отже робота фокусує увагу на даному аспекті у творчій спадщині письменника.

Ключові слова: письменник-білінгв, імагологічна перспектива, імідж, наратор.

Лубенець Л.В. Имагологическая перспектива в романе «Пнин» Владимира Набокова

Статья посвящена рассмотрению имиджа Америки в романе «Пнин» Владимира Набокова, несмотря на большое количество научных работ, творчество автора с имагологической перспективы основательно не исследовали, таким образом, работа фокусирует внимание на данном аспекте в творческом наследии писателя.

Ключевые слова: писатель-билингв, имагологическая перспектива, имидж, наратор.

Lubenets L.V. Imagological perspective in the novel “Pnin” by Vladimir Nabokov

The article is devoted to the image of America in the novel “Pnin” by Vladimir Nabokov, though there is a great amount of research works, imagological perspective in the creative work of the author hasn't been worked out in the proper way, so this aspect in the heritage of the writer is studied.

Keywords: bilingual author, imagological perspective, image, narrator.

СОЦІОЛІНГВІСТИКА ТА КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 81'1:004.738.5

К. О. Балакірєв

КУЛЬТУРА ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННЯ

Розвиток електронних засобів комунікації привів до розвитку комп'ютерно-опосередкованої форми спілкування, що кардинально змінила характер дискурсу. Нові технічні умови спілкування спонукають його учасників до креативному пошуку і знаходження оптимальних способів здійснення успішної комунікації, в якій звичні засоби спілкування повинні знайти свої адекватні субститути. [1] Проблемам, присвяченим культурі Інтернет-спілкування, приділили достатньо уваги і мовознавці, і психологи. В сфері спілкування, опосередкованого комп'ютером, дослідження проводили: О. М. Галичкіна, Г. Гусейнов, В. І. Карасик, О. В. Леонтович, Ю. В. Михасюк, О.Б. Сиротиніна, Н. Барон, М. Коллот та Н. Белмор, Д. Кристал, М. Маклуен, Р. Окер та Д. Моранд, Н. Постман, Д. Харавей, С. Херрінг, В. Чейф та Д. Данилевич, Б. Даннет, Д. Таннен. Серед дослідників в області прагмалінгвістики можна назвати П. Грайса, П. Брауна та С. Левинсона, К. Аллана, Д. Лича, Дж. Остіна, Д. Серля, Р. Лакоффа, Д. Томаса, Ю. Хабермаса, М. Даскаля, Д. Франка, Д. Шпербера та Д. Уїлсона, В. З. Дем'янкова, В. І. Карасика, В. І. Заботкіну, І.М. Магідову, Ю.С. Степанова, І.П. Сузова.

Чому проблема Інтернет-спілкування, незважаючи на таку увагу, лишається актуальною? В чому її сутність? Головна її небезпека полягає в тому, що електронні засоби стають самостійною некерованою силою, з якою людина вимушена ділити навколишній світ. Деякі дослідники говорять про взаємообмін інформацією між людиною і комп'ютером. Закономірно виникають питання: людина - це центр інформаційного світу чи продовження інформаційних засобів? Невже люди повинні визнати свою рівність із створеними ними ж самими засобами інформації? [2]

З іншого боку, Інтернет – це середовище, екосистема зі своєю структурою, змістом та впливом на людину, на її думки, почуття та поведінку. [3]

У цьому контексті важливого значення набуває вивчення комунікаційних засобів в морально-етичному плані. Класик медіа-екології Неіл Постман задається питаннями: які етичні наслідки розвитку комп'ютерного спілкування? Робить воно людину краще або гірше? Він стверджує, що з розвитком електронної комунікації "інформація

перетворилася на сміття", змінився характер людських цінностей, що призвело до морального дефіциту [4]. Чи відомо комп'ютеру, з яким люди ділять інформаційний світ, що таке етикет та ввічливість, та яку роль в міжособовому спілкуванні вони грали до ери Інтернет-комунікацій? Саме з'ясування умов комунікації є головним завданням поданої статті. Робиться також спроба з'ясувати на прикладах спілкування на Інтернет-форумах, чи посідає ввічливість у комунікаціях, опосередкованих комп'ютером те саме місце, яке їй відводиться у повсякденному житті.

Легкість, з якою можна обмінюватися повідомленнями по електронній пошті, частота контактів, а також бажання впоратися з величезним об'ємом інформації, до якої дає доступ Інтернет, обумовлюють зміни в характері вживання мовних засобів. У електронному листуванні використовується епістолярний жанр, видозмінений майже до невпізнання. Спілкування стало квапливим і гранично спрощеним. Про це свідчить близький до телеграфного синтаксис, відмова від великих літер, розділових знаків, використання великої кількості дотепних скорочень тощо.

Про спрощення характеру спілкування також свідчить широке використання розмовно-повсякденної лексики. Відбувається стирання грані між особистісно орієнтованим і статусно орієнтованим спілкуванням. Дуже добре відомо, що люди говорять і роблять в кіберпросторі те, чого б вони ніколи не зробили або не сказали на реальному світі, обличчям до обличчя. Вони відчують себе невимушено, висловлюються відкритіше. Дослідники називають це «ефектом розгальмування». [5]

Джемс О'доннелл стверджує, що домінування неформальних мовних засобів указує на ослаблення інституційного контролю в суспільстві, рух до зменшення ієрархічності соціальної структури і демократизації ринку ідей [6. 4]. Проте О. Б. Сиротініна висловлює побоювання, що мовні особи, що формуються в новому поколінні, навряд чи "перехворіють фамільярно-розмовним і жаргонізуючим типами мовної культури, а потім перейдуть на елітарний. В кращому разі виростуть мовні особистості з "середньолітературним", а швидше за все – літературно-розмовним типом [7. 7]. Подібні побоювання висловлює і П. В. Шкапенко, кажучи про мовну особистість в Інтернет-просторі як про «розширення, деформацію, віртуалізацію особистості, її знеособлення, втрату соціолектних здібностей». [1] Чи ведуть всі ці нововведення до спрощення і збіднення мови? Негативні тенденції, безперечно, є. Через заниження вимог до етикету страждає рівень ввічливості і пошани до співбесідника. Страждає текстове оформлення, мовні дії стають більш згорнутими, зникає варіативність. Можливість автоматичного користування функціями перевірки орфографії і граматики, заздалегідь пропонованими форматами (лист та інші жанри) призводить до погіршення мовних знань. [2] Проте, у жодному випадку

не слід забувати, що ефективність спілкування в Мережі безпосередньо залежить від умінь письмово висловлювати свої думки. Письмовий текст – це не тільки інструмент для розвитку відносин в Мережі. Письмо впливає на відносини, а останні, у свою чергу, впливають на якість того, що пишеться. Регулярним користувачам писати подобається, вони стверджують, що так вони самовиражаються. Деякі вважають електронні повідомлення творчою роботою, подарунком, який відсилається Інтернет-співбесідникові. Безграмотний лист може викликати непорозуміння і конфлікти. [8]. Чи часто замислюються про це люди, які спілкуються в мережі? Чи будують вони своє спілкування і відносини зі співбесідниками, дотримуючись хоч би елементарних правил етикету? Розглянемо, наприклад, вживання вітань і звернень на Інтернет-форумах. Перші декілька хвилин зустрічі і розмова з людиною в значній мірі визначають те, які відносини складуться згодом. Як свідчить стара приказка, у вас навряд чи з'явиться друга спроба справити перше враження. [9. 128] Розмова починається з вітання або із звернення до співбесідника, які задають тон всій розмові. Залежно від соціальної ролі співбесідників, ступені близькості їх обирається ти-спілкування або ви-спілкування і, відповідно, вітання. [10]. Так було завжди. Чи діє це правило в Інтернет-спілкуванні? Щоб відповісти на це питання, були розглянуті письмові повідомлення ста учасників форумів, присвячених різним темам. Відомо, що на форумах можна не тільки висловити думку, але й прийняти участь в обговоренні певної проблеми, що зробить таке спілкування наближеним до спілкування в «реальному часі». Результати виявилися наступними: формули вітання були відмічені в повідомленнях усього двох відсотків учасників, формули ввічливості, наприклад для висловлення подяки чи перепрошення, використовують також два відсотки учасників; займенник «ви» використовують в своїх повідомленнях дванадцять відсотків. Щоправда, усього сім з дванадцяти використовують його, звертаючись до конкретного учасника форуму, а не до всіх відразу, коли використання чогось іншого просто неможливе. Цікавим буде і те, що з семи відсотків учасників, які звертаються до іншої людини на «ви» (пишеться саме з маленької літери), два використовують цей займенник для виразу іронії або скептицизму. Двадцять чотири відсотки учасників звертаються до інших на «ти». Решта, шістдесят чотири відсотки, про вітання і звернення не піклуються взагалі і просто висловлюють свої думки, немовби втручаючись в чийсь дискусію. Числа говорять самі за себе. А що говорити про використання просторічної і ненормативної лексики, графонів, «смайликів», і інших нововведень, пропонує електронними засобами комунікації?

У просторі Інтернету діють свої закони і правила. Відбувається зміна цінностей - комп'ютерна освіта цінується більше мовного, тому вважається особливим шиком висловлюватися спрощеною мовою, нормам звичайного спілкування, що суперечать. Вербальне "хуліганство" такого роду, подібно до комп'ютерного вірусу, здатне "підірвати"

суспільство зсередини. Чи йде боротьба з цим? На щастя, так. Разом з вербальною реакцією або виключенням з форуму, яке здійснює системний адміністратор, дієвим засобом виявляється бойкотування – учасники дискусії приймають рішення не вступати з порушником в комунікацію, що теж є свого роду комунікацією. [2].

Підводячи підсумки до усього вищезазначеного, поки що рано говорити, чи буде ввічливість відігравати в Інтернет-спілкуванні ту саме роль, яка їй відводиться в повсякденному житті. Не можна сказати, чи стане Інтернет «ввічливіше» з часом, або ж ввічливість втратить своє значення під впливом електронних засобів комунікації. На закінчення слід також зазначити, що проблеми, описані вище, – це лише мала частина наукових і морально-етичних проблем, пов'язаних з розвитком віртуального світу, які потребують комплексного розгляду і рішення.

Література

- 1. Шкапенко П.В.** Специфика реализации прагмалингвистических принципов в Интернет-дискурсе: автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата филологических наук. www.philol.msu.ru/
- 2. Леонтович О.А.** Проблеми віртуального спілкування. <http://www.irex.ru/press/pub/polemika/07/leo/>
- 3.** What is Media Ecology? <http://www.media-ecology.org/>
- 4. Postman, N.** The Humanism of Media Ecology. Paper presented at the First Annual Convention of the Media Ecology Association. June 16, 2000. New York, NY: Fordham University. <http://www.media-ecology.org/>
- 5. Suler, J.** The Online Disinhibition Effect. <http://www-usr.rider.edu/~suler/psyber/disinhibit.html>
- 6. Harmon, A.** The Internet Has Spawned a Language of Its Own // English, March 1999 № 11.
- 7. Сиротинина О. Б.** Социоллингвистический фактор в становлении языковой личности // Языковая личность: социоллингвистические и эмотивные аспекты. Волгоград, 1998.
- 8. Suler, J.** E-Mail Communication and Relationships. <http://www-usr.rider.edu/~suler/psyber/emailrel.html>
- 9. Вердербер Р., Вердербер К.** Психология общения. – СПб: ПРАЙМ – ЄВРОЗНАК, 2003 – 320 с.
- 10. Виноградов С.И.** Культура русского языка. - М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1999. - 560 с.

Балакірєв К.О. Культура Інтернет-спілкування.

В статті розглядаються соціально-психологічні фактори, що обумовлюють культуру спілкування в Інтернет та відображення їх у мовленні, зокрема, використання формул ввічливості на матеріалі Інтернет-форумів.

Ключові слова: комп'ютерно-опосередкована форма спілкування, медіа-екологія, моральний дефіцит, мовна особистість в Інтернет-просторі.

Балакірєв К. А. Культура Інтернет-общения.

В статье рассматриваются социально-психологические факторы, обуславливающие культуру общения в Интернет, их проявление в речи,

в частности, использование формул вежливости на материале Интернет-форумов.

Ключевые слова: опосредованное компьютером общение, медиа-экология, моральный дефицит, языковая личность в Интернет-пространстве.

Balakiriev K.O. Culture of Internet-communication.

The article gives an overview of some social and psychological factors that determine the culture of Internet-communication and the reflection of them in speech of Internet users.

Key words: computer-mediated communication, media ecology, moral deficiency, language personality in the Internet.

УДК 81'27

S. Burdina

RESEARCHING BILINGUAL IDENTITIES IN INTERACTION

The wide spread of modern technology along with new social patterns of interaction favour bilingualism and even multilingualism. The acquisition of simple English notions often starts in kindergarten, where children discuss their favourite cartoons, computer games, demonstrate their play stations etc. Bilingualism is frequently presented in families, where parents have different linguistic backgrounds and thus their children grow up bilingually. As a result the number of individuals, who switch from one language into another in their daily communication has increased tremendously. For these reasons bilingual research is gaining topicality nowadays.

Researcher Uriel Weinreich was the pioneer in the study of language contact and he pointed out to such extra-linguistic non-structural factors that effect a bilingual speaker: 1) speaker's facility of verbal expression in general and his ability to keep two languages apart; 2) relative proficiency in each language; 3) specialization in the use of each language by topics and interlocutors; 4) manner of learning each language; 5) attitudes toward each language, whether idiosyncratic or stereotyped [1, p. 3]. Another researcher Michael Clyne differentiates between two types of first-generation bilinguals: *generation 1b*, which shares some characteristics with the second generation – native-like pronunciation in both languages, childhood experience in both languages because of early migration, all or most schooling in the majority language, and early acquisition of the national language; *generation 1a* do not usually exhibit native-like pronunciation in the majority language, nor have they had early childhood experience or all or most schooling in it [2, p. 5]. Peter Auer postulates that codes in bilingual communities move along this continuum in one direction only: code-switching – language mixing – fused lects, and from pragmatics to grammar [3]. Based on these views this article

aims at providing an overview of basic research notions of bilingualism and exploring the specifics of two semantic systems in contact for bilinguals.

Very often people do not take notice of language shift, which takes place in daily life (like listening to foreign music). The question “Does the person use a language other than native at home?” will get an affirmative answer in many different parts of the world. “Language use in the home may be affected by a number of events, including entry into the workforce, marriage, birth of a new child, the child(ren)'s entry into different stages of schooling, child(ren)'s departure from the parental home and the death of the spouse. For instance, marriage could lead to a shift in the home language for one or both the partners, the birth of a child to a shift to English only or to a reversal of shift to facilitate community language transmission, and the departure of the child from the parental home twenty or twenty-five years later could usher in reversal shift” [2, p. 22].

Before further discussion, the terms “code-switching” and “language shift” require clarification.

There are three main ways of conceptualizing code-switching: 1) in contrast to borrowing; 2) subsuming “borrowing”; 3) with indexical (or other discourse) function only, for instance indicating group membership or “otherness” (in conversational analysis, in contrast to language switching) [2, p. 70]. Researchers Meeuwis and Blommaert suggest that the “codes” may not be two distinct languages but may be, for instance, two lects, one of which is mixed and one of which is not [4]. Some scholars, such as Toribio A. differentiate between code-mixing (intra-sentential) and code-switching (inter-sentential). Intra-sentential code alternations are rule-governed and systematic, displaying dependency relations that reflect the operation of underlying syntactic principles [5]. As for the notion “language shift”:

- 1) It can refer to the language behavior of a whole community, a sub-group within it, or an individual.
- 2) It can mean a gradual process, a “shifting”, or that a language previously employed by an individual or group is no longer used at all by them.
- 3) It can designate a change in:
 - a) the main language;
 - b) the dominant language of one or more domains – contextualized spheres of communication – such as home, work, school, church;
 - c) the exclusive language for between one and three of the four language skills (listening, speaking, reading, writing) [2, p.20].

Among the societal differentiation of bilingualism, such types as border bilingualism, colonialism, temporary migration should be mentioned [2, p. 7]. In this article we consider changing the language of communication by individuals. In this regard it is important to take notice of which actions make bilinguals switch from one language to the other. Researcher Peter Auer says that “reported speech, a change of the interlocutor, side-comments, a new topic etc., may lead to a change of language” [3, p. 120]. Though some

intermediate stages between language maintenance and language shift can be hypothesized, no instrument powerful enough to assess language shift adequately on a large scale has yet been devised. At the individual level, it would involve first establishing through a time log what kind of communication the individual engaged in for what amount of time and in what language and to compare that with the same assessment at some previous time. Unless a true longitudinal study is conducted, this involves memory and personal interpretation of one's reminiscences [2, p. 21]. New tendencies in language contact can invite elaboration and refining of proper research methods.

It is of utmost importance to explain the terms “language contact” and “language interference”. “Language contact” denotes the linguistic situation itself and “interference” the actual changes that occur in a language as a result [6, p. 25].

While in theory the basic units – phonemes, features of order, selection, dependence, semantemes – of two languages are not commensurable, in practice classificatory overlappings of physical sound and of semantic reality are of course extremely common. The bilinguals' interlingual identifications only increase this overlapping; hence the particularly extensive parallelisms between languages which have been in long and intensive contact. Inasmuch as language is a system of oppositions, a partial identification of the systems is to the bilingual a reduction of his linguistic burden. It is these natural identifications which are at the root of many forms of interference [1, p. 8]. In the semantic domain the following example about English equivalent for the word “немые” is very illustrative. This example is taken from youtube, which is abundant in specimens of bilingualism.

Speaker 1: the dumbs watch us too? Speaker 2: I think it's "the deaf"
Speaker 3: я думала немые по английски это “mutes”...а то получилось что он сказал "тупые".

Thus, the semantemes in each language are differently defined. In a contact situation the material similarity between some of the referents suggests to the bilingual an interlingual identification of the two [1, p. 8]. We can assume that these interlocutors belong to *generation 1b*, according to Michael Clyne's differentiation.

In conclusion it should be stressed that language contact is a multidimensional, multidisciplinary field, which includes interrelations between structural linguistic, sociolinguistic and psycholinguistic; between typology and language use; between macro- and microdimensions; between variation and change; between synchrony and diachrony; between the linguistic, sociological, demographic and political [2, p. 1]. Though observations made in this article are rather sketchy, it should be emphasized that “language shift is also affected by cultural distance” [2, p. 50]. In further research of bilingualism it would be more convenient and probably more valid to keep the semantic systems separate. Thus, there is need for experimental

investigation of the possibility that some bilinguals interpret at least parts of the linguistic systems as merged rather than coexistent [1, p. 9]. Modern ways of communication give many opportunities for researching bilingual speech behavior.

Literature

1. Weinreich U. Languages in contact. Findings and Problems / Uriel Weinreich. – Mouton&Co. Publishers, The Hague, the Netherlands. – 1967. – 149 p. **2. Clyne M.** Dynamics of Language Contact / Michael Clyne. – Cambridge University Press. – 2003. – p. 273. **3. Auer P.** From codeswitching via language mixing to fused lects: Towards a dynamic typology of bilingual speech / Peter Auer. – International Journal of Bilingualism. – 1999. – Vol. 3 – P. 309 – 332. **4. Meeuwis M., Blommaert J.** A monolectal view of codeswitching: Layers codeswitching among Zhirians in Belgium / Michael Meeuwis, Jan Blommaert. – In Peter Auer (ed.) Codeswitching in conversation; Language, interaction and identity. – 1998. – P. 76-98. **5. Toribio A.** On the emergence of bilingual code-switching competence / Almeida Jacqueline Toribio. – Bilingualism: Language and Cognition. – 2001. – Vol. 4. – P. 203-231. **6. Andrews D. R.** Sociocultural perspectives on language change in diaspora: Soviet immigrants in the United States / David R. Andrews. – Impact: studies in language and society. – Language Arts and Disciplines. – 1999. – 182 p.

Бурдіна С. В. Дослідження білінгвальної особистості в спілкуванні.

В статті надається огляд головних наукових понять білінгвізму. Проаналізовані деякі автентичні приклади білінгвальної комунікації, які ілюструють ці теоретичні позиції, а також досліджується специфіка контакту двох семантичних систем в ситуації білінгвізму.

Ключові слова: білінгвізм, зміна кодів, інтерференція мов, зміна мов, мовне контактування.

Бурдина С. В. Исследование билингвальной личности в общении.

В статье дается обзор основных научных понятий билингвизма. Проанализованы несколько аутентичных примеров билингвального общения, которые иллюстрируют эти теоретические позиции, а так же исследуется специфика контакта двух семантических систем в ситуации билингвизма.

Ключевые слова: билингвизм, смена кодов, языковая интерференция, смена языков, языковой контакт.

Burdina S. Researching Bilingual Identities in Interaction

This article provides an overview of basic research notions of bilingualism. Some authentic examples of bilingual communication

illustrating these theoretical positions are analyzed and the specifics of two semantic systems in contact for bilinguals are explored.

Key words: bilingualism, code-switching, language interference, language shift, language contact.

УДК 881.114'42

T. Grebenyuk , A. Kulikova

THE VISUAL ASPECT OF HYPERTEXT IN CONTEMPORARY AMERICAN CULTURE

The development of new technologies has changed our lives and has given us new opportunities. In fact, there are always two opposing opinions about the usefulness of such progress, some for and some against. By applying a kind of historical perspective we can see that the conflict goes from laborers destroying machines in the 19th century; continuing with people, who at the beginning of the last century, admired the cinema as the new seventh art, and those, who were afraid that it would replace the theater. And still, it is not finished nowadays with all the acrimony about preference for Internet sources over libraries and archives, and so on.

Thus, in this work, we will try to highlight one of the particular areas of the today's Internet technology. More precisely, we will explore some of the websites of the USA museums and their visual representation. Here we will be mainly interested in applying hypertext in the museum institution. To illustrate this research we will take a look at three of the most significant museums, albeit different by their themes: American museums such as *The Metropolitan Museum of Art* of New York; *The Smithsonian's National Museum of American History* in Washington, D.C., and *The United States Holocaust Memorial Museum* in Washington D.C. [1; 2; 3]. These museums were also chosen as examples because of their explicit and full manner of hypermedia representation. Browsing other museums' sites we can notice that they repeat more or less the same structure and computer design.

What we want to know, firstly, about virtual types of museums is the way they are constructed? What can these websites show us and how can we explore them? Which interactive tools we use for browsing on their sites? How do the creators of museums' sites attract our attention? Secondly, what kind of information are we looking for on the museums' sites? Do we want to know the opening hours and ticket prices only or do we want to see the museums' collections without getting out of our chair in front of the computer screen? And finally, after visiting such a website, will we go to the museum, anyway, or will we prefer the virtual visit to the real one?

Proceeding from the fact that all museum websites are based on hypertext or, more exactly, on the hypermedia systems (a famous abbreviation

that we find at the beginning of the address of each electronic document: *http* means *Hyper Text Transport Protocol*); we will start with the definition of the term hypertext.

“Hypertext is a text which does not form a single sequence and which may be read in various orders; specially text and graphics...which are interconnected in such a way that a reader of the material (as displayed on a computer terminal, etc.) can discontinue reading one document at certain points in order to consult other related matter.” [4]. This definition, taken from the edition of The Oxford English Dictionary, gives us the basic and general information about hypertext. However, the phenomenon of hypertext is relatively new and still in the process of development.

The list of hypertext applications can be considerably long: starting from highly technological research, reserved only for specialists, and finishing with the Internet, an enormous stock of information, widely available.

Hypermedia systems include computer applications, such as online documentation, software engineering, different manuals, product catalogs, and advertising [5]. Nowadays, hypertext is widely employed in the sphere of education and science: foreign languages, classics, museums, libraries, as well as idea organization and brainstorm support, journalism and research.

It is obvious that we associate the expressions ‘high technologies’ and ‘computer technologies’, in the first place, with hi-fi and video, or to put it another way, with media of all sorts. We can clearly observe the possibility of the use of sound, graphics, images and animation in the hypertext systems on the above examples of museum sites.

By putting emphasis on the visual and physical aspects of the websites, which can be also represented in two or three-dimensional space, we can observe a totally new virtual demonstration of the museums’ collections. The use of multimedia hypertext can give us not only information that is more complete, but can also influence our imagination and activate our visual and aural perception.

Also, we should note that all museum sites are provided with the more flexible and simple-to-use hypertext navigational tools. Among the essential devices, there are referential links to archive’s data, site map, various moving images in the form of video clips or animations, ‘micons’ (moving icons), interactive e-mail, forum systems, etc.

We should also take into consideration particular tools, which were designed specially for museum websites. Every museum has its virtual or so-called, online collection. The majority of museums exhibit on their websites the full permanent collection, as well as past, current and upcoming temporal expositions. We can also see objects, which are not only displayed in the galleries for the general public but also those, which are kept in storage or conservation. Every work of art has a caption, which gives basic information about it and includes several components such as title, date, name of artist, origin, name of institution, dimensions and additional information.

On the site of *The Metropolitan Museum of Art* of New York all works of art from the online exhibition are represented on the dark background and we can also zoom on every object in order to see it in more minute detail. Furthermore, we can find an explanation about how to print these illustrations and to obtain high-quality printouts.

An amusing possibility is offered to the members of *The Metropolitan Museum of Art* site by its designers: they can create their own gallery of favorite works of art from the museum's online collection.

Thus, what impression do we get after visiting this virtual collection? It is wonderful to see the art objects or historical relics in *The Metropolitan Museum of Art* of New York or in *The Smithsonian's National Museum of American History* in Washington D.C. all the while keeping our comfortable place in front of the computer screen somewhere in another part of the world. There are no crowds to prevent us studying the objects at close range. We can also see all temporal expositions and visit them many times we get an access to the works of art from conservation department. We can consult archives and acquire full information on every object. Indeed, this list of advantages available to site users goes beyond those cited above.

Nevertheless, there is one thing that we cannot get from an online exhibition: that is the esthetic pleasure of real contact with an art work. Just as we cannot fully enjoy a reality contact with an illustration in a book about art, and we normally read it because of its useful information, the same thing happens when we visit a virtual gallery. We get acquainted with the works of art and we study them, but we don't savor them to the fullest extent possible. All the time we are online, we are aware of the fact that we are only looking at photographs of the real objects, their printed or computer scanned images. These images can a valuable source of information but they are not as culturally or aesthetically valuable as real works of art.

"Images are things that represent (re-present) something else. To represent with images is to symbolize, and symbolization is basic to intercommunication. An image belongs to culture, not nature, as do other social products.

Images in this sense are part of mind-affected world where meanings, values, and purposes are realized or made manifest. Unlike the physical world (in its natural state) the image is, to some degree, already meaningful; its bears, in the variation of the sensory impressions across its surface, the trace of a previous activity, a process of work." [6].

Another hypermedia technique which is broadly exploited on the museums' sites is the use of links including video clips, documentary and chronicle films.

Video and animation clips are often of short duration – from a few seconds to ten minutes. Nevertheless, the visitor to the site can find even a full-length film in reference links. To provide site visitors with information about full-length movies, another technique is also widely applied on the home

pages of the museums' sites. This is the use of 'micons': the representation of a link to a video clip by a miniaturized version of this clip or a part of it.

Open access to documentaries and chronicles is of the great use for visitors to museums of history and science. We can have confirmation of the advantages of video practice on the website of *The United States Holocaust Memorial Museum* in Washington D.C. Here we can find, as well as the World War 2 chronicles, interviews with the survivors of The Holocaust, and American soldiers, who fought against the Nazis on the Western Front and who liberated the prisoners in the concentration camps. We can also watch documentaries about the genocide in other countries, which are the subject of the temporal exhibitions on display in the museum.

The users of *The United States Holocaust Memorial Museum* website can also get a guided virtual visit of the collection and current exhibitions at the museum. The guided visit is presented under the form of recorded audio and video, with explanations on the objects on exhibit by museum staff. If we need more information about the Holocaust and World War II, we can go to the Holocaust Encyclopedia page, where we can find detailed explanations in articles, archive documents and photographs.

The United States Holocaust Memorial Museum website disposes of a big gallery of photographs and testimony to the horrors of the Holocaust. The site designers have World War II included in it the special interactive hypertext tool for those people who want to send their World War II photographs or to give interviews.

There are some more ways of using the interactivity on the museums' websites. Educational programs and computer games are proposed as an advanced tool providing additional information in a more active manner. Such interactive tools are widely represented on the websites of *The Metropolitan Museum of Art* of New York or in *The Smithsonian's National Museum of American History* in Washington D.C.

Here we can find programs for children, university students and teachers, who can particularly consult teachers' manuals and employ activity guides and educational methods in their classrooms. The special FAQ mailbox and forums are available for site visitors if they have some extra questions about museum events or about objects on exhibit.

There is no doubt that such an interactive approach to the representation of museum collections and informational data has great educational value. It transforms the visitors of any age from passive observers into students, who must do some mental work in order to enhance their cultural and educational development.

And there is one last advantage of the museums' websites (evidently, the list can be much more extensive) to which we want to draw your attention.

As we can learn from the site of *The Smithsonian's National Museum of American History* in Washington D.C., the museum is closed for renovation until the summer of 2008. However, the online collection is always accessible to the website visitors. And even beyond that, numerous special online

exhibits are created for those, who are not discouraged by the closed doors of the real museum. They can still satisfy their thirst for knowledge by opening the windows of the museum site on the computer screen.

In conclusion, it should be underlined that a great amount of the useful and interesting information that we can obtain thanks to the websites (of *The Metropolitan Museum of Art* of New York; *The Smithsonian's National Museum of American History* in Washington, D.C., and *The United States Holocaust Memorial Museum* in Washington D.C. and certain other museums) is impressive. After visiting these websites, we can no longer doubt their utility and the extraordinary opportunities available to us. Clearly, virtual museums cannot replace the live interaction with real works of art and vestiges. And this desire to see these collections with our own eyes is only augmented by the virtual representation of the museums' websites

Another important effect of virtual museums is that they help propagate culture on a far wider scale because site access is generally cost-free and live access to museums today can be a costly enterprise for less well-off patrons. This popularization of museum culture is certainly a significant benefit to art and, indeed, to society in general.

Literature

- 1. The Metropolitan** Museum of Art of New York [Electronic resource] – Available from : <http://www.metmuseum.org>.
- 2. The Smithsonian's** National Museum of American History in Washington DC [Electronic resource] – Available from : <http://www.americanhistory.si.edu>
- 3. The United** States Holocaust Memorial Museum in Washington DC [Electronic resource] – Available from : <http://www.ushmm.org>.
- 4. Simpson J.** Hypertext / J. Simpson, E. Weiner // *The Oxford English Dictionary Additions series*. – 1993. – vol.2.
- 5. Bolter J. D.** *Writing Space : The Computer, Hypertext, and the History of Writing* / J. D. Bolter [Electronic resource] – Available from : <http://www.eastgate.com/people/Bolter.html>
- 6. Nichols B.** *Ideology and the Image (Social Representation in the Cinema and Other Media)* / B. Nichols. –Bloomington : Indiana University Press, 1981.

Гребенюк Т., Кулікова А. Візуальний аспект гіпертексту у сучасній американській культурі

У статті висвітлено проблему візуалізації гіпертексту та його застосування музейними установами Америки.

Ключові слова: візуалізація гіпертексту, музейна установа, американська культура.

Гребенюк Т., Куликова А. Визуальный аспект гипертекста в современной американской культуре

В статье освещена проблема визуализации гипертекста и его применение музейными учреждениями Америки.

Ключевые слова: визуализация гипертекста, музейное учреждение, американская культура.

Grebenyuk T., Kulikova A. The visual aspect of hypertext in contemporary American culture

In this article the visualization of hypertext and its application in the American museum institution is highlighted.

Key words: visual aspect of hypertext, museum institution, American culture.

УДК 811.111'255.2:32

Л. О. Дубко, К.О. Максимова

МАНІПУЛЯТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

Політична реклама в останні роки стала невід'ємною частиною життя українців, навіть тих, хто не вважає себе заполітизованим. Останні політичні кампанії дали нам змогу відчутти, яким чином політична реклама може впливати на публічну думку та як вона здатна змінювати вже здавалося б усталені уподобання громадян. Рейтинги політиків показують, наскільки є реальним змінювати публічну думку, а також проаналізувати, які саме технології та прийоми допомогли покращити результати кампаній. Оскільки політичні кампанії в нашій країні проходять часто, політичним технологам, психологам та лінгвістам можна простежити, як саме змінюється тактика проведення тієї чи іншої кампанії та зробити висновки щодо дієвості засобів впливу політичної реклами на населення.

Проблему політичної реклами досліджували В. Бебик, О. Бойко, Ф. Бурлацький, К. Ващенко, І. Вікентьєв, Т. Грінберг, С. Голдмет, О. Гриценко, Ж.П. Гуревич, А. Деан, В. Денисенко, Т. Джига, А. Зверинцев, О. Зернецька, О. Ковлер, В. Коляденко, О. Королько, А. Костирев, Ю. Левенець, Н. Лікарчук, Е. Мицкевич, І. Наджос, І. Ненов, І. Паславський, В. Петренко, Г. Почепцов, Р. Ривз, Ф. Рудич, Р. Старовойтенко, О. Феофанов, Ч. Фоєрстоун, О. Шевченко, Л. Шкляр, Д. Яковлев та багато інших, які розглядали суть та специфіку політичної реклами, зміст і форми політичного іміджу, форми й технології політичного рекламування тощо.

По своїй суті, політична реклама – це заходи та способи формування думки виборців шляхом подання загалом об'єктивної інформації, що переконує у перевагах певного кандидата чи політичної організації. Вона складається з об'єктивної і переконливої інформації про конкретну політичну особу чи організацію та емоційно впливового повідомлення [1]. Тому дійсно цікавим є простежити, яким чином ця форма комунікації впливає на людину та проаналізувати маніпулятивний

потенціал політичної реклами на прикладах останньої президентської кампанії в Україні, що є завданням цієї статті.

Будь-яка реклама, в тому числі політична, сприймається людиною візуально, на слух, на зір, або в їх комбінації, тому рекламу можна поділити на візуальну, аудіальну та аудіовізуальну. Вважається, що з п'яти органів почуття людини для сприйняття реклами найбільше значення мають зір та слух (візуальний та аудіальний канали), при чому зорове сприйняття має активний характер, тому найбільш ефективним в рекламі є вплив на аудиторію через зоровий або візуальний комунікативний канал. Крім того вважається, що, для того щоб збільшити ефективність впливу в політичній рекламі, є доцільним здійснювати паралельний або роздільний вплив через зоровий, слуховий та кінестетичний канали аудиторії з урахуванням трьох репрезентативних систем або карт світу людини (підхід нейролінгвістичного програмування) [2].

До візуальних ми можемо віднести бігборди, листівки, прапори, агітаційні палатки, спеціально підготовлені випуски газет, буклети, спецодяг, різноманітна символіка у вигляді значків, прапорців, парасольок, т.д. Дуже часто кольорова гамма також значуща. Наприклад, остання політична кампанія в Україні чітко розподілила кольори між політичними таборами. Так, агітація за экс-президента Ющенка проходила під символічним помаранчевим кольором; рекламна кампанія Януковича базувалася на синьому та білому кольорах; білий та червоний були притаманні кампанії Тимошенко. Ці кольори та додаткова символіка на них (наприклад, значки синього кольору з відображенням зовнішнього кордону України, на котрих був надпис "Янукович – наш президент 2010", або значки білого кольору з відображенням червоного серця) не тільки привертала увагу виборців, а також спонукали до прояву емоцій, відчуття сприйняття або неприйняття того чи іншого політика). Цікавим в цьому аспекті є зазначити, що візуальна реклама, не дивлячись на її обмеження, має дуже великий вплив на виборців, що не можна недооцінювати. Наприклад, багато людей вважають, що політична агітація кандидата у президенти Арсенія Яценюка привела до протилежних результатів: рейтинг політика значно знизився. Невдачу пояснюють помилковим вибором політтехнологами кольорів, лозунгів та загальної спрямованості політичної реклами, що несли пряму асоціацію з війною та фронтом. Не дивлячись на те, що кандидат не мав на увазі розпочинати справжню війну у прямому розумінні цього значення, а тільки війну з корупцією, багато людей негативно сприйняли смугасті польові палатки, що багатьом нагадували про Велику Вітчизняну війну (а також інші бойові дії минулих десятиріч), а також лозунги з елементами недоговорювання, як ось "Врятувати країну!" або "Країну рятує продуктивне село" (від чого рятує і навіщо рятувати?), "Країну рятують здорові освічені люди" (а таких зараз немає, чи хворі і не дуже освічені не потрібні?). Сама назва компанії та організації "Фронт змін" не

зуміли внести потрібної позитивної асоціації, яку, скажемо, зуміли внести свого часу лозунги Барака Обама "Change We Can Believe In", "Yes, we can", або "It's time for change", які також мають елемент "зміна" в своїх структурах, прямо або опосередковано.

Необхідно зазначити, що ще одним нововведенням останньої політичної кампанії стало активне використання он-лайн ресурсів. Багато кандидатів використовували рекламу на банерах, в соціальних мережах (<http://tymoshenkoua.livejournal.com>, <http://blog.tymoshenko.ua>, <http://twitter.com/SergeyTigipko>, <http://blog.tigipko.com>), а також мали власні вебсайти (наприклад, www.yanukovych.com.ua, www.tymoshenko.ua, www.tigipko.com, <http://frontzmin.org>, <http://arseniuy.org>). Така візуальна реклама мала дуже важливу функцію: привернути на свій бік молоду аудиторію. Активна презентація в Інтернет, а також постійне спілкування могли стати запорукою успіху будь-якої вдало вистроєної політичної агітації. Потрібно сказати, що така активність дуже притаманна західним політикам. Так, Президент США Б.Обама має свій сайт www.barackobama.com, а також він представлений у багатьох соціальних мережах, таких як MySpace, Flickr, Twitter, Facebook та багатьох інших. Це є прикладом того, що політик є відкритим до спілкування, а з іншого боку, дозволяє простежити, наскільки політик популярний за допомогою лічильників, котрі дозволяють відстежити активність користувачів сайту, а також їх географію, вік та уподобання.

Щодо аудіальної реклами, в чистому вигляді вона, як правило, звучить по радіо, або з гучномовців. Позитивним є те, що така реклама є доступною та доволі ефективною. Радіорекламу можна почути не тільки на державних радіоканалах: комерційні радіостанції продають досить вагомому частину свого рекламного часу під політичну рекламу. Це надає можливість політикам бути почутими різними верствами та соціальними класами, тому що кожна комерційна радіостанція має свого слухача – цільову аудиторію. Завдяки аудіальній рекламі кандидати мають змогу особисто звернутись до своєї аудиторії, впливати на неї не тільки словом, а також інтонаційно, тембром голосу і т.д. Часто в такій рекламі використовується музика, що підсилює емоційний ефект впливу на цільову аудиторію.

Безсумнівним лідером з ефективності реклами, в тому числі й політичної, є аудіовізуальна реклама. Ця комбінація дозволяє впливати не тільки словом, а й різноманітними невербальними засобами. Оскільки з усіх засобів масової інформації для телебачення характерні охоплення найбільшої аудиторії, поєднання впливу на аудиторію через два головних для сприйняття реклами канали – аудіальний та візуальний, це дозволяє зробити висновок, що телебачення надає можливість вплинути на свідомість та підсвідомість аудиторії найбільшою кількістю засобів, а тому є найбільш ефективним засобом розповсюдження політичної реклами[1]. В Україні політична реклама на телебаченні представлена не

тільки відео роліками кандидатів, зробленими на заказ випусками новин, а й різноманітними ток-шоу, де політики мають можливість представити свої точки зору та покритикувати опонентів. Одними з найпопулярніших шоу такого плану в Україні є "Савік Шустер live", "Свобода слова", "Велика політика" та "Я так думаю".

Отже, ефективність реклами визначається вдалим вибором форми, аргументації, каналу передачі та підбором такого комунікатора, що за своєю соціальною приналежністю та роллю не конфліктує з установками реципієнта. Сучасна політична реклама оперує образами, а не інформацією. Чим емоційніше повідомлення, тим вірогідніше, що воно потрапить до несвідомої тілесної пам'яті. Тому найдієвіші повідомлення не ті, що запам'ятовуються, а ті, від яких залишається враження. Завдання повідомлення – мотивувати рішення через кілька днів, тижнів чи місяців після того, як воно було сприйняте. Емоційно забарвлена інформація залишається в пам'яті надовго, можливо, на все життя. Найагресивнішими для психіки особи є техніки політичної реклами із залученням впливу на фізіологію [1]. Цим можна пояснити, чому так часто політична реклама супроводжується концертами. Так, наприклад, дуже гучно пройшов тур "З Україною в серці" в підтримку Ю.Тимошенко, а також різноманітні концерти в підтримку В.Януковича (наприклад, концерт до Дня шахтаря у м.Луганську).

Отже, політична реклама буває різних типів, але вона має одне завдання: вплив на виборців. Політичні технологи використовують як мовні, так і психологічні фактори впливу на електорат, щоб змінити погляди людей, переконати їх голосувати за потрібного кандидата, розвинути певні стереотипи або ідеї. Без сумніву, політична реклама має великий маніпулятивний потенціал, який буде й далі зростати, оскільки зростають політичні амбіції, а також становляться більш різноманітними та витонченими прийоми та способи впливу на аудиторію. В цій статті ми на мали за завдання аналізувати стилістичні та лексичні аспекти політичної реклами, або аналізувати інші класифікації політичної реклами, що представляє безперечний інтерес, але залишаємо за собою це право при подальшому аналізі української політичної реклами.

Література

- 1. Буртак С.** Політична реклама як маніпулювання громадською думкою// Незалежний культурний часопис "і". - №30. – 2004. –С.16-22. Вилучено 1 лютого 2010 р. з <http://www.ji-magazine.lviv.ua/ji-junior/N30-1/burtak.htm>
- 2. Джига Т.В.** Методи та технології впливу політичної реклами (на прикладі передвиборної кампанії): автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.03 "Політична культура та ідеологія"/ Т.В. Джига. — К., 2003. — 21 с.

Дубко Л.О., Максимова К.О. Манипулятивний потенціал політичної реклами.

В статті розглядаються типи політичної реклами; аналізуються приклади візуальної, аудіальної та аудіовізуальної реклами.

Ключові слова: політична реклама, візуальна реклама, аудіальна реклама, аудіовізуальна реклама.

Дубко Л.А., Максимова К.А. Манипулятивный потенциал политической рекламы.

В статье рассматриваются типы политической рекламы; анализируются примеры визуальной, аудиальной, аудиовизуальной рекламы.

Ключевые слова: политическая реклама, визуальная реклама, аудиальная реклама, аудиовизуальная реклама.

Dubko L.O., Maksymova K.O. The manipulative potential of the political advertising.

The article examines types of political advertising; analyzes examples of visual, audio, and audio-visual advertising.

Keywords: political advertising, visual advertising, audio advertising, audio-visual advertising.

УДК 811.111'27

О.Ю. Моисеенко

ЛЕКСИЧНІ АСПЕКТИ ГІБРИДНОСТІ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ СХІДНОЇ АФРИКИ

Мета роботи полягає у виявленні особливостей змін у лексичній системі англійської мови в лінгвокультурному контексті Східної Африки та аспектів гібридизації англомовного дискурсу.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю дослідження мовних просторів у зіставному, міжваріантному плані при полінаціональному статусі мови в аспекті вивчення особливостей полілінгвокультурної моделі мовної картини світу. У лінгвокультурному контексті Східної Африки англійська мова виступає в ролі мови міжнаціонального спілкування. Особливості територіальної та соціальної диференціації англійської мови в країнах Африки почали вивчати з другої половини 20 століття. Серед дослідників такі вчені, як О.Е. Семенець, П. Скандера, А. Бурегейя [1; 2; 3]. Досліджувалися основні відмінності варіантів англійської мови, які включали зміни у лексичному, граматичному та фонетичному складі мови, а також розвиток значень деяких лексичних одиниць англійської мови в таких країнах, як Кенія, Танзанія, Уганда. Проте аспекти

гібридності сучасного англомовного дискурсу в лінгвокультурному контексті Східної Африки залишилися поза увагою дослідників.

Предметом дослідження є лексико-семантичні зміни в англомовному дискурсі, що відображають мовні і міжкультурні контакти англійської мови в Східній Африці та призводять до гібридизації англомовного дискурсу.

Завдання включає дослідження лінгвокультурних чинників, що зумовлюють особливості функціонування запозичень в англомовному дискурсі, зміни в лексичних значеннях та створення неологізмів в лінгвокультурному контексті Східної Африки.

Об'єктом дослідження стали тексти англомовних газет країн Східної Африки: Кенія, Танзанія та Уганда.

Мова – це могутній природний символ, який індивідуум мобілізує для того, щоб висловити особистісну ідентичність. За визначенням Окере, африканець сьогодні – це живе злиття культурних рік [4]. Основні ріки, з одного боку, традиційна культура з її притоками релігії, соціальної культури, мови, цінностей та світобаченням, з іншого боку – це християнська західна культура з її власними притоками. Ідентичність особистості у Східній Африці є полілінгвокультурною – особистість відчуває приналежність до кількох національних лінгвокультурних спільнот.

Приналежність мовної особистості до етнокультури знаходить свій прояв, перш за все, в лексичних запозиченнях в англомовному дискурсі переважно з мови кісуахілі, які позначають реалії соціокультурних аспектів життя народів Східної Африки та є невід'ємною частиною англомовного дискурсу Східної Африки. До визначення поняття “реалія” зверталось багато дослідників. Зорівчак Р. визначає реалії як моно- та полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщує (у плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача [5]. Деякі лінгвісти не використовують термін “реалія” у значенні реалія – “слово”. О.Е. Супрун використовує термін “реалія” у предметному значенні, а під терміном “екзотична лексика” має на увазі слова-реалії [6]. О.І. Чередниченко, досліджуючи особливості французької мови в країнах Африки, застосовує для позначення локально-маркованої лексики терміни “локалізми” та “африканізми” [7]. О.Є. Семенець у дослідженні англійської мови в країнах Азії та Африки застосовує термін “ретент” та зазначає, що слова з місцевих мов, які зазнають ретенування в англійській мові в країнах, що розвиваються, належать здебільшого до таких тематичних груп як терміни адміністративного поділу і управління, судочинства; суспільно-політична лексика; позначення понять і явищ місцевої історії та культури, термінів зі сфери народної творчості; терміни освіти, мистецтва, спорту, релігійні і культові тощо [8].

У дослідженні послуговуємось визначенням реалії як слова або словосполучення, яке передає ендемічну специфіку та колорит, та є важливою складовою відтворення культурної атмосфери й національної своєрідності народів Східної Африки. Дослідження дозволило виявити наступні слова-реалії:

Топоніми:

Топоніми складають найбільшу групу та представлені на всіх рівнях топонімічної системи: назви міст, назви районів міст, назви селищ, доріг та парків.

Presenting the results in Nairobi, Ms Angela Ambitho, the managing director of Infotrak Harris, said the shift was prompted by the nominations of the three leading political parties (Daily Nation, 30.11. 2007).

Malindi police chief Gregory Waikwa said the assault happened at Kwa Ndomo village (Nairobi Star, 09.01. 2008).

The two brothers and their sister moved to Nairobi to begin a new life in Kibera slums (Nairobi Star, 01.09.2008).

Major-General Ali outlawed a meeting called by ODM leaders at Uhuru Park tomorrow, citing the volatile security situation in the country (Daily Nation, January 02.01.2008).

Слід відзначити, що топоніми походять з різних мов. Наприклад, назва столиці Кенії, Найробі, походить з мови племені Масаї, яка належить до групи нілотських мов та, означає *місце прохолодної води*. Слід відзначити, що плем'я Масаї є одним з найвідоміших племен Східної Африки, оскільки, незважаючи на розвиток цивілізації, все ще зберігають свій традиційний спосіб життя. У другому прикладі назва району *Malindi* та назва селища *Kwa Ndomo* походять з кісвахілі. У третьому прикладі представлена назва району нетрі, що є другим за розміром в Африці та розташовані в столиці Кенії. Назва *Kibera* походить з нубійського слова *kibra* та означає ліс або джунглі. Слово *Uhuru* у назві парку, четвертому прикладі, походить з кісвахілі та означає свобода. Хоча слово *свобода* англійською мовою *freedom* є широко вживаним, проте у назві парку зберігається традиційна назва.

Назва столиці Танзанії, Додома (*Dodoma*), походить з мови етнічної спільноти Гого (*Gogo*), яка мешкає в центральному районі Танзанії. Мова спільноти Гого належить до групи банту мов. Додома на мові Гого означає *It has sunk*. Цікавим є походження назви столиці Уганди, Кампала (*Kampala*), яке утворилося в результаті міжмовних контактів англійської мови та мови луганда. Місто Кампала розташоване на декількох пагорбах. Мова луганда запозичила з англійської мови слово *impala*, та висловлювання *hill of the Impala* було перекладено на мову луганда як *Kasozzi Ka Mpala*, та з часом *Ka Mpala* стало використовуватися як одне слово та закріпилося в якості назви міста, *Kampala City*.

He said the Bunda Member of Parliament, Mr Stephen Wassira, was informed about problems facing the school, including lack of teachers' houses,

classrooms, desks and latrines. "The legislator at one time summoned me and my colleague, Mr Hangaya Kabisi, in Dodoma and promised that he would ask the Tanzania National Park (Tanapa) to support the primary school," he said (The Citizen, 04.04.2010).

AT LEAST 60 babies, including a pair of twins were born on Easter Sunday in Kampala City. Twenty Eight babies were born in Mulago Hospital out of which seven were by caesarian section (New Vision, 05.04.2010).

Антропоніми:

Для громадян країн Східної Африки є характерним зберігання традиційних прізвищ проте ім'я може бути традиційним або європейським, та європейські імена переважають.

Another survivor, Mrs. Elizabeth Wangui Kimunya, 102, had gone to answer a call of nature when the attack occurred. Peter Munderu, 44, said he lost his three children (Daily Nation, 02.01. 2008).

However, defence counsel Richard Rweyongeza asked the court to adjourn the hearing of the case due to the absence of his colleagues. Adjourning the case, magistrate Karua warned that he was doing so for the last time (The Citizen, 07.04.2010)

Challenged to explain the delay of the committee, led by former party president Paul Ssemogerere, to reconcile other members, Lutukumoi said everything is being done to unite them (New Vision, 06/04/2010).

Назви учбових закладів:

Назви шкіл часто співпадають з місцем знаходження.

John Muiruri 14, is a school boy at Kiambaa Primary School. He lost his sister in the fire (Nairobi Star, 09.01. 2008).

Kattam said the victims were identified as Diana Kalii and Michael Matheka, a student at Ikutha Secondary School (Nairobi Star, 09.01. 2008).

Teachers and pupils are bracing for an outbreak of diseases at Kunzugu Primary School in Bunda District, Mara Region, because it lacks latrines, it has been learnt (The Citizen, 05.04.2010).

Назви супермаркетів:

Uchumi Supermarket which had remained the only open shopping outlet, was closed yesterday after it ran out of stocks (Daily Nation, 02.01. 2008).

У цьому прикладі назва супермаркету *Uchumi*, філії майже у всіх країнах Східної Африки, походить з мови кісвахілі та означає економія, що вказує на порівняно невисокі ціни у супермаркеті.

Назви музичних груп:

Upendo Choir is no stranger to Nairobians. The street band has been belting out tunes on pavements for the past eight years (Daily Metro, 29.11.2008).

The Wakenya Pamoja Gospel crooners will tomorrow hold a concert at Uhuru Gardens, off Langata Road in an effort to heal our ailing nation (Daily Metro, 11.01.2008).

У прикладах назви музичних груп походять з кісвахілі та означають любов у першому прикладі та у другому – «кенійці разом». Слід зазначити, якщо назви музичних груп представлені звичайним шрифтом, то назва пісні мовою кісвахілі та назва традиційного музичного інструменту у наступних прикладах представлені курсивом, тобто вони не сприймаються нормативними для англійської мови цього регіону.

They have already recorded a song Wakenya Pamoja that is receiving massive airplay on local media (Daily Metro, 11.01.2008).

They enthusiastically play guitars, kayambas, and drums, singing charming Gospel songs. You might even have dropped a coin into their begging bowl (Daily Metro, 29.11.2008).

Цікавим є наступний приклад, де назвою музичної нагороди в Танзанії слугує скорочення Kili від назви найвідомішої гори Африки Kilimanjaro, яка розташована в Танзанії.

Last week after a long wait, the full list of the nominees of the Kili music awards was unveiled and at a quick glance the competition is very tight in almost all the 20 different categories (The Citizen, 08.04.2010).

Реалії з суспільного життя та побуту кенійців:

Яскравим прикладом поєднання локальної та глобальної культур є слово *matatu*. Слово *matatu* означає реалію сучасного життя кенійців та угандійців – міський мікроавтобус. Індустрія *matatu* – це дуже важливе явище, яке розповсюджується у повсякденному житті. Багато громадян користуються цим видом транспорту. Назва *matatu* походить з мови кісуахілі та має значення три, оскільки плата за проїзд складала три кенійських цента.

A vicious carjacker who stabbed a matatu driver is back on the streets because, a court ruled, police infringed on his human rights (Daily Metro, 29.11.2008).

Matatus mostly charge higher during peak hours while the buses never go beyond Sh50 (The Standard, 08.04.2010).

Notably, chaotic matatus reign while bus companies are increasingly breaking the rules to keep up (Daily Metro, 08.04.2008).

Прикладом зв'язку з зовнішнім глобальним світом є назви *matatu*. За визначенням Д. Сампера назви *matatu* відображають глобальну перспективу молодіжної культури [9]. *Manambas*, *vodii matatu*, висловлюють свої погляди на світ через іміджі на мікроавтобусах, і в цих назвах вони відображають свій зв'язок з глобальним світом та свою обізнаність з подіями в світі, свої знання світової культури *Matatu* мають такі назви, як наприклад, *Oliver Twist*, яке має також метафоричне значення, прикладами того, що *manambas* слідкують за подіями в світі є назви *Monika Levisky*, *Clinton*, *Princess Diana*. Назвою *Bosnia Kids manambas* висловили співчуття з подіями в Боснії [9].

У Танзанії міські мікроавтобуси мають назву *daladala*, яка походить з мови кісуахілі та має значення *п'ять*, оскільки плата за проїзд на початку складала п'ять центів.

He was identified as Saidi Mohamed Mtumwa, 60. He was a mechanic and a driver of a daladala and was going to collect the vehicle from its owner at Usa River. Police are investigating the causes of the death (The Citizen, 06.04.2010).

It was a miraculous escape for the commuters in the bus commonly known as a 'daladala' when its driver ran into the train at the Tandika railway crossing along Yombo road in the city (The Citizen, 15.04.2010).

Популярним видом транспорту, особливо в Уганді, є також *boda boda*. *Boda boda* позначає мотоцикл. Таку назву мотоцикл отримав на кордоні між Кенією та Угандою, оскільки відстань між двома кордонами є великою, мешканці використовували мотоцикли, щоб перетинати кордони. Власники мотоциклів пропонували послуги перевезення та закликали пасажирів вигуками: *From boarder to boarder. Boda boda* є дуже поширеною назвою для цього виду пасажирського транспорту. Слід відзначити, що *boda boda* використовується як в однині, так і в множині. Проте назви *motorcycle* та *motorbike* також використовується. *Boda boda* може також використовуватися у словосполученні з *motorcycle* :

I'm sorry sister, you won't ride a motorbike here

"My boda boda is only meant for men. Locals here say women are forbidden from using motorcycles because the ride exposes them indecently," says Mr John Mutembei, an operator who moved to Isiolo from Meru town.

The boda boda were first introduced in Isiolo town in 2007, and have gradually become the most popular mode of transport (The New Vision, 24.09.2009).

A UPDF soldier was last week killed in a road accident when an Isuzu lorry knocked a bodaboda motorcycle he was travelling on with an unidentified woman (The New Vision, 07.04.2010).

Таким чином, публічні види транспорту, які є найбільш популярними, отримують свої назви, які утворюються різними шляхами, як на основі етнічних мов, так і на основі англійської мови.

Велику групу запозичень складають назви популярних страв та напоїв. Наприклад, у кенійців є популярним алкогольний напій *chang'aa*, який розповсюджується та продається нелегально, особливо у нетрі. Назва цього алкогольного напою походить з мови кісуахілі.

The woman runs a chang'aa drinking den. She took in the boy when he dropped out of school after his mother died a year ago (Nairobi Star, 01.099 2008).

Популярним у Східній Африці є блюдо *ugali*, яке готується з кукурудзяної муки.

"I say, can I get ugali and some vegetables?" "Ugali and vegetables only?" Yes. Of course (The Citizen, 19.02.2010).

Дослідження дозволяє зробити висновок, що в англомовному дискурсі Східної Африки репрезентуються реалії, які відображають як давні традиції та історичну культуру, так і реалії сучасного життя, які сприймаються як нормативні в англійській мові Східної Африки.

Проте слід відзначити, що розповсюдженим явищем є одночасне функціонування в англомовному дискурсі як запозичень з мови кісуахілі, так і їхніх англійських еквівалентів. Назви явищ, які мають суспільне значення, запозичуються з мови кісуахілі та функціонують поряд з англійськими еквівалентами, хоча можуть переважати у функціонуванні. Наприклад, у сучасному англомовному дискурсі в лінгвокультурному контексті Східної Африки функціонують як лексична одиниця *bribe*, так і її еквівалент *kitu kidogo*, який є запозиченням з мови кісуахілі. П. Скандера відзначає, що корупція має довгу історію в країнах Східної Африки. У повсякденному спілкуванні англійською мовою для позначення *хабара* перевага віддається запозиченню з мови кісуахілі *kitu kidogo*, яке має значення *щось маленьке*. Використання висловлення *щось маленьке* в значенні *хабар* може свідчити про те, що в свідомості жителів країн Східної Африки хабар не є значним порушенням. Наприклад, у діалозі, який представлений у газетній статті, *kitu kidogo* сприймається як необхідність у політичній діяльності:

You need money to convince people to vote for you." My wife told me. "But that is corruption! People should vote on merit?" "It's not corruption, it is trade. You give them kitu kidogo, they give you their votes. Nothing is free in Bongo (The Citizen, 04.09.2009).

Таким чином, використання *kitu kidogo* в сучасному англомовному дискурсі має глибоке архетипне підґрунтя в свідомості народів Східної Африки. Спостерігається також різна репрезентація *kitu kidogo* в сучасному англомовному дискурсі Східної Африки: словосполучення *kitu kidogo* в текстах може подаватися в лапках, після словосполучення *kitu kidogo* може подаватися пояснення у дужках та *kitu kidogo* виступає в текстах в якості синоніма до іменника *bribe*.

Ще одним прикладом такого співіснування може слугувати *askari*. У повсякденному житті особливого значення набуває охорона життя та майна. Для охорони особистого життя наймають охоронця, якого називають *askari*. Іменник *askari* в однині та *askaris* в множині є запозиченням з мови кісуахілі. *Askari* на мові кісуахілі означає *воїн, солдат*. В сучасній англійській мові *askari* використовується як в значенні приватний охоронець, так і в значенні державний охоронець:

Everyone from my editor to my askari at home, were trying to work out Morris' sensational move of saving TK from the jaws of death (The Monitor, 10.10.2008).

That City Council of Nairobi askaris do not consider a display of social graces one of their strongest points is a matter frequently raised by our readers. In most cases it has to do with disproportionate use of force in handling alleged offenders (The Eastandard, 23.06.2009).

Слід зауважити, що лексична одиниця *security guard*, яка має синонімічне з *askari* значення, також використовується :

A security guard is admitted to a Nairobi hospital after he was shot and seriously wounded by a motorist in yet another road rage incident (The Standard, 08.15.2009).

Проте для позначення особливо важливих явищ суспільного життя жителі країн Східної Африки можуть також віддавати перевагу лексичним одиницям англійської мови. Прикладом може слугувати лексична одиниця *witchdoctor*, *шаман*. Шамани, *witchdoctors* грають значну роль у сучасному житті жителів країн Східної Африки. Слід відзначити, що шаманство в історії країн Східної Африки має вікову історію та сьогодні існує вірування, що відьомство, *witchcraft*, є причиною багатьох проблем у житті сучасних жителів країн Африки [10]:

The magistrate said most of the cases taken to court are of defilement and witchcraft. She added many defilement cases are handled at the village level either by elders or chiefs (The Standard, 11.03.2010).

Due to increasing enlightenment, cases of open witchcraft have decreased in the modern world, but so weird is the topic that even footballers, who played at the height of black magic obsession in the local league, remain unsure of the power of juju (The Standard, 15.04.2010).

The report establishes that in the past year the police force killed 14 people who were in their custody. It also accused the authorities of having no official records of incidents of extra-judicial killings in the country (The Citizen, 25.03.2010).

Згідно етимологічного словника, *Online Etymology Dictionary*, словосполучення *witch doctor* було зафіксовано ще в 1718 році, та словосполучення *witch doctor* почали використовувати по відношенню до африканських шаманів ще в 1836 році. Таким чином, *witch doctor* використовується в лінгвокультурному контексті Східної Африки ще з колоніальних часів. В сучасних суспільствах Східної Африки *witch doctor* виконує багато функцій: захист, лікування, пророкування.

A Ugandan witchdoctor who has made a fortune by pretending he can cast deadly spells on suspected thieves was unmasked in Kisumu (The Standard, 22. 07.2009).

Cancer cases among the youth are on the rise and some are turning to witchdoctors for 'cure' (The Standard, 25. 05.2009).

Слід відзначити, що в лінгвокультурному контексті Східної Африки *witch doctor* може використовуватися і як словосполучення, і як композит *witchdoctor*.

"We went to a witchdoctor in Mumias who told us that our brother was still alive and he was living in Kisumu near Kodiaga Prison," says Mukoshi, adding that they organised for the search at Kodiaga area but they never found him (The Standard, 30. 09.2009).

This they do after visiting traditional witch doctors who advise them on what they must do to win (The Standard, 17. 08.2009).

У мові кісуахілі існує декілька синонімів, які мають значення шаман, *chimvi (ma-), mchawi (wa-), mganga (wa-), mlozi (wa-), mnumanuma (wa-), mwanga (wa-)*. Проте жителі країн Східної Африки віддають перевагу лексичній одиниці англійської мови.

У лінгвокультурному контексті східної Африки лексичні одиниці англійської мови можуть також набувати нового значення для позначення явищ характерних тільки для лінгвокультурного контексту Східної Африки.

Наприклад, лексична одиниця *beachboy* за спостереженнями П. Скандера набуває нового значення в лінгвокультурному контексті Східної Африки та означає:

A beachboy is a boy or man who is trying to entice tourists along the coast, often rather persistently, into staying at a particular hotel, going on a safari, or buying handcrafts [2, с.135].

Слід відзначити, що лексична одиниця *beachboy* в сучасному дискурсі може також використовуватися як словосполучення.

The department of Tourist Police Unit (TPU) in Watamu, Malindi district has launched a programme to place officers along the beaches in a bid to contain harassment and intimidation of tourists by beach boys. This follows complaints by managers of hotels in the area that their guests were subjected to hassle and harassment by beach operators (The Nation, 02.12.2009)

I'm sitting in a bar by the waterfront in Lamu. It is the only establishment that serves alcohol this late. The seafront is quiet with just a few labourers unloading cargo from boats. A group of beach boys argue loudly about their favourite premier league teams. I sit alone, cold beer in hand taking in the scenes (The Nation, 12.03.2010).

Процес концептуального інтегрування запозичень з мови кісуахілі постійно продовжується та створюються нові форми співіснування з лексичними одиницями англійської мови. Наприклад, словосполучення *kadogo' consumers, kadogo economy* були породжені сучасною економічною кризою 2009-2010 років. *Kadogo* було запозичено з мови кісуахілі та означає *надзвичайно малий*. Тобто під час кризи покупці можуть дозволити собі лише щось маленьке.

Big firms dash for 'kadogo' consumers

...Because of him, and millions others, the kadogo economy will continue to thrive as more companies target the low end of the market (The Standard, 30.11.2009).

Слід відзначити, що словосполучення *kadogo economy* може також подаватися в лапках або як власна назва великими літерами.

Ignore the 'kadogo' economy at your won peril. This is the ominous warning market research experts are giving businesses as firms begin repackaging their products into smaller single serve packages to capture a larger market in Kenya.

Commonly referred to as the 'kadogo economy', manufacturers that have embraced the smaller packs have seen the products moving quickly off retail shelves (The Standard, 29.03.2010).

The tiny shops competing for space everywhere in the slum have flexible prices that support what economic experts call the Kadogo Economy (The Standard, 11.02.2010).

Таким чином, англомовний дискурс в лінгвокультурному контексті Східної Африки демонструє широкий спектр шляхів взаємодії англомовної та етномовної картин світу, яка знаходить свій прояв у функціонуванні в англомовному дискурсі запозичень з мови кісуахілі та інших етнічних мов, які в багатьох випадках функціонують одночасно з їхніми еквівалентами англійської мови. Лексичні одиниці англійської мови набувають нового значення та можуть також слугувати основою для створення неологізмів, які притаманні тільки для лінгвокультурного контексту Східної Африки. В результаті функціонування англійської мови в лінгвокультурному контексті Східної Африки утворилися лексичні одиниці, які позначають реалії з життя місцевих жителів, та закріпилися у свідомості жителів Східної Африки. Таким чином, результати дослідження свідчать, що англомовний простір Східної Африки формується в результаті гібридизації етнічного та англомовного світосприйняття.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей англомовної картини світу народів Східної Африки. Перспективи полягають у необхідності подальшого дослідження особливостей англомовного дискурсу у зіставному, міжваріантному плані для подальшого розкриття лінгвістичного феномену полілінгвокультурної моделі мовної картини світу.

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Семенец О.Е.** Социальный контекст и языковое развитие: [монографія] / Олег Евгеньевич Семенец – Київ: Вища школа, 1985. – 173с.
- 2. Skandera P.** Drawing a Map of Africa: Idioms in Kenyan English: [монографія] / Paul Skandera – Tübingen: Narr, 2003. – 225p.
- 3. Buregeya A.** Aspects of the Vocabulary of Kenyan English: an Overview / Alfred Buregeya // Occasional Papers in Language and Linguistics / Editor Alfred Buregeya. – Kenya: University of Nairobi. – 2007– Volum 3. – P.1- 32.
- 4. Okere Th.** "African Culture: The Past and the Present as Indivisible Whole" / Theophilus Okere // Identity and Change: Nigerian Philosophical Studies, Washington: The Council for Research in Values and Philosophy, 1996. – P. 8-22.
- 5. Зорівчак Р. П.** Реалія і переклад (На матеріалі англомовних перекладів української прози) / Роксолана Петрівна Зорівчак - Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989.
- 6. Супрун А.Е.** Экзотическая лексика / А.Е. Супрун // Филологические науки, № 2, стр. 50-54.
- 8. Семенец О.Є.** Соціальні процеси і мовна дійсність. Англійська мова в країнах Азії і Африки / Олег Евгеньевич Семенец – Київ: Вища школа, 1984.
- 9. Samper D.** Talking Sheng: the role of a hybrid language in the construction of identity

and youth culture in Nairobi, Kenya / David Samper – PhD Dissertation in Folklore and Folklife, Pennsylvania: University of Pennsylvania, 2002. **10. Н. Wolf, F. Polzenhagen** World Englishes: A Cognitive Sociolinguistic Approach / Hans-Georg Wolf Frank Polzenhagen – Berlin: Mouton de Gruyter, 2009. – 278p.

Моїсеєнко О.Ю. Лексичні аспекти гібридності англомовного дискурсу Східної Африки

Статтю присвячено дослідженню лексичних особливостей сучасного англомовного дискурсу країн Східної Африки. Результати дослідження свідчать про те, що англомовний простір Східної Африки формується в результаті гібридизації етнічного та англомовного світосприйняття.

Ключові слова: запозичення, англомовний дискурс, реалія, Східна Африка.

Моисеенко Е.Ю. Лексические аспекты гибридности англоязычного дискурса Восточной Африки

Статья посвящена исследованию лексических особенностей современного англоязычного дискурса стран Восточной Африки. Результаты исследования свидетельствуют о том, что англоязычное пространство в странах Восточной Африки формируется в результате гибридизации этнического и англоязычного мировосприятия.

Ключевые слова: заимствования, англоязычный дискурс, реалія, Восточная Африка.

Moiseyenko O.Y. Lexical peculiarities of hybridization of the English language discourse in the countries of East Africa

The paper considers the lexical peculiarities of the modern English language discourse. The results of the research show that the English language space in the countries of East Africa is formed as a result of hybridization of the ethnic and English language world view.

Key words: borrowings, the English language discourse, realia, East Africa.

УДК 82.0

А.О. Прітикiна

**СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ “ФАНТАСТИКА” ТА “ФЕНТЕЗІ” ЯК
СУЧАСНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ЖАНРІВ**

Актуальність роботи виражена зацікавленістю походження жанра «фентезі», його зв'язком із іншими літературними жанрами та зростанням популярності «фентезі» серед читачів.

Ціль роботи складається з розкриття понять «фантастика» та «фентезі» як сучасних літературних жанрів. Цілі роботи обумовили рішення наступних завдань:

1. Розкрити сутність понять «фантастика» та «фентезі» як сучасних літературних жанрів.
2. Провести історичний аналіз розвитку фентезійної літератури

У наш час фантастика в різних її жанрах усе більше завойовує визнання у світовій літературі. Поряд з низькопробними виробами, що наводнюють книжковий ринок монстрами й кошмарами, з'являється велика кількість творів, що представляють собою безсумнівний інтерес, як самобутністю форми, так і гуманістичною спрямованістю змісту. До числа найбільш популярних належать твори, написані в так званому жанрі «фентезі». Саме тому в метою даною статті є детальний аналіз сутності понять «фантастика» і «фентезі» на сучасному етапі.

Визначення терміну «фантастика» – завдання, що викликало колосальну кількість дискусій, відтак наукового й загальноновизнаного формулювання термінів «фантастика» і «фантастичне» не існує і дотепер.

Так, у Великій Радянській Енциклопедії фантастика визначається як «різновид художньої літератури; її вихідною естетичною установкою є диктат уяви над реальністю, що породжує картину «чудесного світу», протиставленого повсякденній дійсності й звичним, побутовим уявленням про правдоподібність. ... Фантастика по суті своїй визначена багатовіковою діяльністю колективної уяви і являє собою продовження цієї діяльності, використовуючи й оновлюючи постійні міфічні ... і казкові ... образи, мотиви, сюжети... Так виникає («архетипічний») принцип фантастичної правдо- і життєподібності, згідної з моральними і естетичними закономірностями уявленої казково-міфологічної світобудови й такого, що становить мозаїчне ціле. Фантастика еволюціонує разом з розвитком літератури, вільно сполучаючись із різними методами (у т.ч. з реалістичним) зображення ідей, страстей і подій» [1, с. 1414].

Рафаїл Нудельман трактує фантастику як «специфічний метод художнього відображення життя, що використовує художню форму-образ (об'єкт, ситуацію, світ), у якому елементи реальності сполучаються невластивим їй, у принципі, способом, – неймовірно, «чудово», надприродньо» [2, с. 888].

У Літературній енциклопедії термінів і понять фантастика – це «різновид художньої літератури, у якій авторський вигадка від зображення дивно-незвичайних, неправдоподібних явищ простирається до створення особливого – вигаданого, нереального, чудового світу» [3, с. 856].

Костянтин Мзареулов пропонує наступне визначення: «фантастика – це жанр мистецтва, у творах якого сюжет і система образів засновані на фантастичних компонентах» [4, с. 5].

Ми будемо дотримуватися визначення фантастики як здатності до уяви, форми відображення світу, при якій на основі реальних уявлень створюється логічно несумісна з ними, надприродна картина Всесвіту.

Цілий ряд напрямків в «нефантастичній» літературі так чи інакше знайшли про-фантастичне звучання, запозичили антураж фантастики. Романтична література, літературна казка (Є.Шварц), фантазмагорія (А.Грін), езотеричний роман (П.Коельо, В.Пелевін), безліч текстів, що лежать у традиції постмодернізму (наприклад, Мантіса Фаулза), визнаються в середовищі фантастів «своїми» або «майже своїми», тобто прикордонними, що лежать у широкій смузі, на яку поширюються сфери впливу одночасно літератури «основного потоку» і фантастики [5].

Таким чином, діапазон тем і питань, що беруться до уваги письменниками-фантастами, надзвичайно великий і, по суті, не тільки охоплює всю проблематику, характерну для так званої «великої» літератури, але навіть виходить за ці межі. Уведення фантастичного компонента дає можливість, з одного боку, підняти на більш високий рівень художнього осмислення традиційні питання, а з іншого – дозволяє моделювати образи й ситуації, практично неможливі в творах письменників-реалістів [4, с. 14].

Більшість статей і книг, які існують по темі «фантастика», говорять винятково про фантастику в художній літературі, а серед усіх видів літературної фантастики більшість літературознавців звичайно цікавить наукова фантастика. На сьогоднішній день, однак, крім наукової фантастики виділяють також такі фантастичні жанри, як жахи («хоррор») і фентезі, останній з яких у наш час усе більше виходить на передній план.

Сьогодні дати визначення фентезі досить складно, тому що зараз твори цього жанру досить популярні, і знайти їх можна практично на будь-якому книжковому прилавку. Але з іншого боку, як літературна течія, вона сформувалася ще в середині ХХ століття.

Якщо в науковій фантастиці компонент фантастичності має квазінаукове походження й раціональне обґрунтування, то у фентезі елемент надзвичайного свідомо ірраціональний, фантастичне тут породжене надприродними явищами. «Відмінною рисою фентезі можна вважати пронизливе цей жанровий напрямок відчуття, що людина здатна керувати надприродними силами й істотами. Завдяки накопиченим знанням, жерці й чарівники вміло користуються заклинаннями, і магічними амулетами, підкоряють своїй волі демонів пекла» [4, с. 14].

Таким чином, фентезі зібрала в себе величезний шар європейських літературних традицій і саме своєю традиційністю вона й сильна сьогодні.

Родоначалником жанру фентезі називають Роберта Говарда. Цей американський автор став класиком жанру «героїчної фентезі». За 30 років свого життя він написав безліч цікавих книг і змінив уявлення про

жанр. У повістях про Конана Говард, по суті, проголосив «правила гри», яким надалі слідували інші автори творів у стилі фентезі.

У своїх творах Говард перемішав реальність і вимисел. Навіть у творах про Конана крізь казкову завісу проглядають реальні країни, історія яких добре відома всім. Але за рахунок фентезійного викривлення вони здобувають своєрідний загадковий колорит. Дія циклу відбувається у вигадану Гіборіанську епоху – коли вже поринула в морську безодню Атлантида, але ще не виникла цивілізація, відома сучасній науці. Говард майстерно вибудував географію цього світу: такі назви країн, як Аквілонія, Афгулістан, Туран, Стігія, Гірканія або острів Тортега будять у читачьому сприйнятті відчуття чогось смутно знайомого (за аналогією з Афганістаном, Аквітанією або Тортугою) і сприймаються майже як реальність. Світ виписаний дуже зримо й реалістично, заселений сильними характерами, з аналогами яких читач уже зустрічався в книгах про піратів або авантюристів. Інший спосіб підвищення читачької довіри полягав у використанні Говардом імен богів, запозичених з різних політеїчних пантеонів: Кром (очевидно, мався на увазі Крон), Іштар, Сет, Аріман. Для масової аудиторії, досить слабко знайомої з тонкостями прадавніх релігій, смутно знайомі назви створюють ілюзію майже повної вірогідності описів [4, с. 25].

Саме тому немає нічого дивного в тому, що твори про Конана стали особливо популярні в нас у країні, та й за кордоном, оскільки вони подарували читачам героя-переможця, повівши в тривожний світ, де, на відміну від світу реального, за допомогою честі й сталевих клинків герой з характером джентльмена середини минулого століття перемагає типових лиходіїв найрізнішої масті, а заодно викорінює злих чарівників.

Принципово інший тип фентезі, куди більш серйозний і високомистецький, насичений глибокими філософськими міркуваннями, запропонував читачам Джон Р.Р.Толкієн, автор прославленого роману «Володар Кілець», виданого у вигляді трьох книг: «Хоронителі», «Дві вежі», «Повернення короля».

У трилогії йдеться про споконвічні теми «великої» літератури: боротьба сил Добра й Зла, етика влади, дружба народів, героїзм у боротьбі за вищі ідеали й т.п. Дія розгортається на блискуче виписаному тлі – у казковій країні, населеній не тільки людьми, але й персонажами нордичних міфів: ельфами, троями, гномами, гоблінами, орками, а також смішним народом добродушних хоббітів [4, 26].

Феноменальному успіху трилогії сприяла, зрозуміло, не одна лише захоплююча дія, що є насиченою (як і має бути у фентезі) битвами, погонями, таємницями, містичною романтикою. Толкієн малює дивно точні психологічні портрети як головних героїв, так і другорядних персонажів. Кожний епізод, кожна фраза роману необхідні для дії – у цьому грандіозному творі практично немає «нестріляючих рушниць». Автор запрошує читача до серйозної докладної розмови про долі світу,

про дію мріянь про владу над слабкими душами, про божевілля ворожнечі між народами [4, 27].

У своїх творах Толкієн уклав найглибші філософські думки й ідеї, гуманістичні й релігійні погляди. Письменник виклав їх у такій формі, щоб вони були легкі для розуміння й доступні саме молоді. Йому вдалося донести свої думки до молодих людей декількох поколінь усього світу краще, ніж будь-якому іншому письменникові.

Напевно, складно представити сучасну людину, яка не була б знайома з таким відомим письменником-фантастом, як Стівен Кінг. Цей відомий автор виявляється насправді живим генієм письменницької діяльності на всіх світових просторах. Його книги розходяться мільйонними тиражами, а його чудові розповіді і повісті лягли в основу багатьох голлівудських кінострічок.

Темна Башта - прекрасна сага, квест, центральний твір в творчості Стівена Кінга. Кінг розповідає про неї з березня 1970-го року і, починаючи з дев'яностих, дана епопея, так або інакше, торкнулася багатьох його книг.

Що є Темна Башта? Це - "генератор" Сили, що утримує тканина реальності незліченного числа світів . Башта стоїть на чомусь на зразок енергетичного вузла, тільки у часі . Всі всесвіти сходяться до неї, як до якогось ядра, до якоїсь стрижньової основи. Тільки у одному світі Башта існує у вигляді Башти. Проте, в кожному з інших світів Башта існує, хоч і в іншій зовнішності. Найвідоміший - троянда, та інші - вічний тигр і собака .

У Башті як в епіцентрі Сили, заточений Яскраво-червоний Король - квінтесенція уселенського Зла. Звісно, Зло не бажає спокійно сидіти в ув'язненні і прагне захопити Башту, зруйнувавши тим порядок, що склався.

Ідея цієї повісті виникла у Стівена Кінга ще в 70-і під час проглядання вестерну Сержіо Леоні «Хороший, поганий, злий». Письменник згадує: «І десь на середині фільму я зрозумів, що хочу написати книгу пошуку, пройняту толкієновською магією, але в обстановці величних до абсурду вестерн-декорацій Леоні. Але декорації — це не найголовніше. Більше всього мені хотілося передати значне відчуття епічного розмаху, апокаліпсичного розмаху».

Так у Кінга виникло перше уявлення, і з'явилися пробні накидання. Головного героя письменник придумав ще в дитинстві, і персонаж довгий час виношувався в його пам'яті, поки не знайшов своє літературне втілення. Стрілок утілюється в Роланда, після того, як Кінг зіставив його з персонажем поеми Роберта Браунінга «Чайлд Роланд до Темної Башти прийшов». У результаті, кінговській Стрілок був одночасно останнім лицарем королівства Гилеад і ковбоєм, який уміло поводить з двома револьверами.

Не зважаючи на явне запозичення ідей, Стівен Кінг впускає Стрільця в свій незвичайний світ, наповнений загадками і містикою.

Письменник предстає в ролі художника і малює історію пригод Роланда у фентезійном світі, який достатньо нестандартний для самого жанру фентезі. Мир Стрілка явно не продуманий і не деталізований, але він підкуповує своєю невизначеністю, загадками, таємницями. Кінг готовий будь-якої хвилини витягнути з своєї скрині і явити світу цікавих персонажів — оракула, Джейка, недоумків-мутантів, людину в чорному — і зав'язати їх взаємодію із Стрілком. Варто відмітити, що Кінг не обдарував головного героя харизмою, особливим гумором, чарівною чарівливістю, а просто віддав два револьвери з кобурою і наділив умінням влучно вбивати ворогів.

Як і в поемі Браунінга, кінговському Роланду необхідно, у будь-якому випадку знайти Темну Башту і зберегти мир в цілісності, бо він «зрушився з місця». Шлях, який належить пройти Роланду, — наповнений небезпеками і приховує деколи не вирішені питання життя і смерті. Людина в чорному — одночасно головний суперник на шляху до Темної Башти, і в той же час перший крок до неї. Сама Башта — вісь світів, наріжний камінь всесвіту.

Найвідоміші фентезійні романи, створені на рубежі ХХ і ХХІ століть, відносяться до напрямків, які прийнято називати «міська фентезі» і «технофентезі». Це досить великі групи творів, початок яким покладено А.Меррітом («Палай, відьма, палай») і Р.Хейнлейном («Магія, Інк.»). У технофентезі магія перебуває в складних взаєминах з більш-менш розвиненими технологіями, а дія міської фентезі розгортається в інтер'єрах сучасного мегаполіса. Назвемо в якості прикладів «Бюро-13» Ніка Полотти, «Дочка залізного дракона» Майкла Суенвіка, «Ведьмака» Анджея Сапковського, «Дозори» Сергія Лук'яненка й, безумовно, «Гаррі Поттера» Джоан Роулінг.

Таким чином, фентезі, це літературний жанр, що сформувався в ХХ столітті як мрія про особисту свободу людини від економіки, законів і інших сторін повсякденності, що увібрав у себе повчальність і гуманність від казки, епічність і трагічність від міфу, і шляхетність лицарського роману. Автори, що працюють у цьому жанрі, створюють світи, розташовані паралельно реальності або взагалі ніяк з нею не зв'язані. Світи характерні гармонією людини із природою, різноманітністю розумних істот, повсюдно є присутнім чарівництво. Фентезі розкриває філософські й гуманістичні ідеї в доступній формі.

Література

- 1. Большая советская энциклопедия.** – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 1632 с.
- 2. Нудельман Р.И.** Фантастика // Краткая литературная энциклопедия: В 8 т. - Т. 7 / Гл. ред. А.А. Сурков. - М.: Сов. энциклопедия, 1975. – 1241 с.
- 3. Литературная энциклопедия терминов и понятий / Гл. ред. и сост. А. Н. Николюкин.** - М.: НПК «Интервал», 2001. – 987 с.
- 4. Мзареулов К.** Фантастика. Общий курс. //

http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/mzar/index.php. 5. **Онлайн**
Энциклопедия Кругосвет // Фантастика в литературе. // http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/FANTASTIKA_V_LITERATURE.html.

Прітикiна А.О. «Сутність понять «фантастика» та «фентезі» як сучасних літературних жанрів»

У статті ми роздивились загальні значення поняття „фантастика”, прослідкували історію розвитку жанру; проаналізували сутність поняття „фентезі”.

Ключові слова: фантастика, фентезі, художня література, літературний жанр.

Притыкина А.О. «Сущность понятий «фантастика» и «фэнтези» как современных литературных жанров»

В статье рассматриваются основные значения понятия „фантастика”, прослеживается история развития жанра; проанализирована сущность понятия „фентези”.

Ключевые слова: фантастика, фэнтези, художественная литература, литературный жанр.

Prietykina A.O. “The essence of notions “science fiction” and “fantasy” as modern literary genres”

In the article the main meanings of the concept “science fiction” are viewed upon, the history of the development of the genre is traced; the essence of the concept “fantasy” is analyzed.

Keywords: science fiction, fantasy, belletristic literature, literary genre.

УДК 811.111’42’37

Ю.Г. Ткачева

**СЕМАНТИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТА «СЧАСТЬЕ»
В АНГЛИЙСКОЙ ЛЕКСИКОГРАФИИ**

Знание иностранных языков приобретает в мире, который охвачен глобализацией и основывается на знаниях, все большее значение. Язык служит средством национальной идентификации и одновременно помогает навести мосты между разными культурами. Концептуальный анализ – одно из плодотворных направлений лингвистического анализа текста, прошедшего за последние тридцать лет сложный и противоречивый путь. Изучение текста осуществлялось с разных

методологических позиций. Внимание исследователей привлекали вопросы «Что такое текст?», «Как он организован?», «Каковы его категории?» и т.д. Ответы на многие вопросы еще не найдены. Исследование концептов позволяет провести не просто лингвистический, а филологический анализ, что, несомненно, ведет к более глубокому пониманию английского текста и позиции авторов. Всем этим и вызвана актуальность написания данной статьи. Цель данной статьи обуславливается исследованием лексических средств репрезентации данного концепта в английском языке. Концепт - это культурно отмеченный вербализованный смысл, представленный в плане выражения целым рядом своих языковых реализаций, образующих соответствующую лексико-семантическую парадигму.

В лингвистическом понимании концепта наметились три основных подхода. Во-первых, в самом широком смысле в число концептов включаются лексемы, значения которых составляют содержание национального языкового сознания и формируют "наивную картину мира" носителей языка. Совокупность таких концептов образует концептосферу языка [1, с. 3-9], в которой концентрируется культура нации. Определяющим в таком подходе является способ концептуализации мира в лексической семантике, основным исследовательским средством - концептуальная модель, с помощью которой выделяются базовые компоненты семантики концепта и выявляются устойчивые связи между ними [2, с. 29]. Во-вторых, в более узком понимании к числу концептов относят семантические образования, отмеченные лингвокультурной спецификой и тем или иным образом характеризующие носителей определенной этнокультуры [3, с.15]. Совокупность таких концептов не образует концептосферы как некоего целостного и структурированного семантического пространства, но занимает в ней определенную часть - концептуальную область. И, наконец, к числу концептов относят лишь семантические образования, список которых в достаточной мере ограничен [4, с. 46] и которые являются ключевыми для понимания национального менталитета как специфического отношения к миру его носителей. Метафизические концепты (душа, истина, свобода, счастье, любовь и пр.) - ментальные сущности высокой либо предельной степени абстрактности, они отправляют к "невидимому миру" духовных ценностей, смысл которых может быть явлен лишь через символ - знак, предполагающий использование своего образного предметного содержания для выражения содержания абстрактного. Вот, очевидно, почему концепты последнего типа относительно легко "синонимизируются", образуя "концептуализированную область" [3, с. 69], где устанавливаются семантические ассоциации между метафизическими смыслами и явлениями предметного мира, отраженными в слове, где сопрягаются духовная и материальная культуры.

Семантическое представление концепта «счастье» в английской лексикографии ориентировано преимущественно на прилагательное; в некоторых словарях статья *happiness* вовсе отсутствует – «имя счастья» приводится статье *happy* как производное (Cobuild 1995: 767; Webster's New World 1995: 636), в других – оно описывается через прилагательное: *happiness – the state of being happy* (Longman 2000: 648; Longman Culture 1998: 600; Active 1983: 278), *the feeling of being happy* (Cambridge Learner's 2001: 303). Там же, где *happiness* получает самостоятельное словарное толкование, у него выделяются три основных значения: 1) с пометой *obsolete* и *archaic* *good fortune, good luck, prosperity*; 2) *a state of well-being and contentment, of pleasurable content of mind; a pleasurable satisfaction, the enjoyment of pleasure without pain etc.*; 3) *felicity, aptness, suitability, fortuitous elegance, unstudied grace etc.* (Webster's Collegiate: 521; Oxford 1933: 79; Webster's 1972: 825; New Comprehensive 1982: 573; Webster's 1993: 1031), причем порядок представления этих значений в словарной статье в зависимости от принципа её формирования может быть историческим (*good luck-contentment-appropriateness*) либо частотным (*contentment-good luck-appropriateness*). [4, с. 98]

В словарных описаниях счастья-душевного состояния (счастья-блаженства) присутствуют лексемы, отправляющие к определенным фелицитарным концепциям. Прежде всего, это гедоническая концепция, сводящая счастье к совокупности телесных либо интеллектуальных наслаждений: *the enjoyment of pleasure without pain* (Webster's 1972: 825); (Oxford 1933: 79); *the pleasurable experience* (New Comprehensive 1982: 573; New Standard 1963: 1113); *dominantly agreeable emotion ranging in value from mere contentment to deep and intense joy in living, and by a natural desire for its continuation; a pleasurable or enjoyable experience* (Webster's 1993: 1031). Здесь можно усмотреть также присутствие концепций счастья как обладания благом, и счастья как исполнения желаний (достижения) (*the state of pleasurable content of mind, which results from success or attainment of what is considered good* – Oxford 1933: 79; *the pleasurable experience that springs from possession of good or the gratification of desires* – New Comprehensive 1982: 573; New Standard 1963: 1113), а также концепцию контраста, ставящую ощущение счастья в зависимость от несчастья (*relief from pain or evil* – New Standard 1963: 1113).

Адъективная форма *happy* является базовой при лексикографическом описании лексем, производных от корня *happ-*, а словарная статья *happy* наиболее объёмна и детализирована практически во всех толковых словарях английского языка. Количество выделяемых ЛСВ достигает десятка (Longman 2000: 648), из которых только три напрямую коррелируют со значениями существительного *happiness*: 1) *feeling/enjoying pleasure and contentment/satisfaction* (Longman 2000: 648; Cobuild 1995: 767; Longman Culture 1998: 600; American English 2000: 396); 2) *favoured/characterized by (good) luck or fortune, fortunate* (Webster's

Collegiate: 521; Heritage; Collins 2000: 538; Longman Culture 1998: 600); 3) exactly appropriate to the occasion, notably/especially well adapted or fitting, suitable, felicitous (Webster's New World 1995: 636; Longman Culture 1998: 600; Webster's Collegiate: 521; Heritage). [10, с.398]

В ЛСВ *happy*, тем или иным образом соотносимых со значением счастья-душевного состояния, где присутствуют и личностность этой эмоции, преимущественно вербализуются семантические компоненты «формулы счастья», образующей фрейм соответствующего концепта. По определению, счастье-душевное состояние могут испытывать лишь существа (реальные или воображаемые), наделенные «душой», т. е. сознанием: *He's probably the only truly happy man I've ever known, he thought (S. Sheldon); My happy father died / When sad distress reduced the children's meal (W. Wordsworth); Sweet sleep Angel mild, / Hover o'er my happy child (W. Blake)*. Способность прилагательного *happy* определять имена неодушевленных предметов является в некоторых случаях результатом прозопопеи (олицетворения) – приписывания этим предметам человеческой психики: *Ah, happy, happy boughts! that cannot shed / Your leaves, nor ever bid the Spring adieu (J. Keats); Merry, Merry Sparrow / Under leaves so green / A happy Blossom / Sees you swift as arrow / Seek your cradle narrow / Near my Bosom (W. Blake)*. В других случаях это может быть синекдоха – отождествление души с её предполагаемым местонахождением: *Come, gentle god of soft desire, / Come and possess my happy breast (A. Pope); My poor forsaken Child, if I / For once could have thee close to me, / With happy heart I then would die (W. Wordsworth)*. Либо же *happy* здесь определяет свой «внутренний объект» – судьбу (*lot, dole etc.*) или душевное состояние (*mood*): *'Tis not through envy of thy happy lot, / But being too happy in thine happiness (J. Keats); In happier mood the stockdove claps his wing (J. Clare)*.

Однако чаще всего здесь имеет место языковая метафора – перенос имени эмоции на причину её возникновения (события, отношения, ситуацию), на способ её манифестации и на обстоятельства (время и место), при которых субъект её испытывал или испытывает (*a happy time, place, occasion etc. is one that makes you feel happy – Longman 2000: 648*): *What object are the fountains / Of thy happy strain (P. B. Shelley); It seemed to Elizabeth that the few happy memories of her childhood had been here (S. Sheldon)*. Словарные значения *happy* передают значение «удовлетворения жизнью в целом» в «абсолютном употреблении», т. е. в ситуации отсутствия в контексте указаний на конкретную причину-источник положительной эмоции: *And because I am happy, and dance, and sing, / They think they have done me no injury (W. Blake); She's happy here, is happy there, / She is uneasy every where (W. Wordsworth)*. При указании на конкретный повод к удовлетворению, радости, веселью и пр. *happy* передаёт значение соответствующей конкретной эмоции и становится в один ряд с прилагательными *pleased, glad, contented, satisfied, delighted,*

joyous, merry, cheerful etc.: And I am happy when I sing (W. Wordsworth); I am happy to say that our efforts are finally coming to fruition (S. Sheldon).

Happy в конструкции с инфинитивом, аналогично русскому «рад», функционирует как формула вежливости и передает готовность говорящего оказать услугу или сделать любезность собеседнику, (Cobuild 1995: 767; Longman Culture 1998: 6000; Collins 2000: 538; American English 2000: 396): I'm always happy to cooperate with (S. Sheldon); We will be happy to make the arrangements (S. Sheldon).

Happy в конструкции с предложным (with, about) дополнением передает удовлетворение и отсутствие беспокойства по поводу какой-либо ситуации (Cobuild 1995: 767; Longman 2000: 648; Cambridge Learner's 2001: 303): Are you happy with your new car?; If you are not happy about repair, go back and complain. В области несвободного синтаксиса happy входит в состав немалого числа фразеологизмов, где его значение тем или иным образом может ассоциироваться и со значением счастья-блаженства: happy event – «рождение ребенка или свадьба», happy love – «взаимная любовь», happy ending – «счастливым концом», happy medium/mean – «золотая середина», happy warrior – «неутомимый борец», happy hour – «время дня, когда товары отпускаются по льготной цене». Ощущение счастья эмфатизируется в сравнительных оборотах happy as the day is long, as a king, as a sandboy, as a bird on the tree, as a lark, as a clam, as a pig in muck etc. [5, с.212]

И, наконец, happy функционирует в составе глагольной перифразы to make happy, заменившей в современном языке вышедшие из употребления глаголы to felicitate и to beautify: I'm getting married to a wonderful woman. We'll make each other happy. Very happy (S. Sheldon); Henry sincerely loved her and went out of his way to make her happy (S. Sheldon).

Наречие happily образуется от всех трех значений прилагательного happy, соотносимых со значениями имени happiness: «блаженство», «удача», «уместность». В значении «счастье-блаженство» happily отправляет к способу (in a happy way/manner) переживания либо проявления (feeling or showing) этого чувства: This is where I belong, she thought happily (S. Sheldon); Pier said happily, "They are all old friends" (S. Sheldon); Аналогично happy в конструкции с инфинитивом, happily указывает на радостную готовность субъекта оказать какую-либо услугу (very willingly – Longman 2000: 648): They happily gave up their secrets to him (S. Sheldon); Ivo had happily agreed (S. Sheldon).

Таким образом, исследование значимостной, внутрисистемной составляющей концепта happiness показывает, что историческая семантика, воплощенная в его «этимологической памяти», в определенной мере отражается на распределении ЛСВ и частеречных реализаций имени этого концепта, а также на лексикографической фиксации фелицитарных концепций.

Литература

1. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Лихачев Д.С. ИАН СЛЯ. 1993. Т. 52, № 1. С. 3-9.
2. Михальчук И.П. 1997 - Концептуальные модели в семантической реконструкции (индоевропейское понятие "закон") // Михальчук И.П. ИАН СЛЯ. 1997. Т. 56, № 4. С. 29-39.
3. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. Степанов Ю.С. М., 1997
4. Карасик В.И. Концепт «счастье»: лингвокультурологический анализ (на материале текстов русской литературы)// русский язык и активные процессы в современной речи. Карасик В.И. Ставрополь, 2003. С. 149-152.
5. Кузнецова Э.В. Краткий словарь когнитивных терминов. М., 1996.
6. Кузнецова Э.В. Лексикология английского языка. М., 1989.
7. Воркачев С. Г., Воркачева Е. А. Концепт счастья в английском языке: значимостная составляющая // Массовая культура на рубеже XX–XI веков: Человек и его дискурс. - М.: «Азбуковник», 2003.
8. Квятковский А.А. Поэтический словарь. М., 1966.
9. Ляпин С.С. Слово и текст в средневековой культуре. Концептуализм Абельяра. Ляпин С.С. М., 2000.
10. Неретина С.С. Тропы и концепты. Неретина С.С. Луганск, 2005.
11. Новейший философский словарь. Мн., 1998.
12. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю./С.И.Ожегов, Н.Ю. Шведова Толковый словарь русского языка. М., 1999.
13. Cambridge Advanced Learner's Dictionary, 2003 (<http://dictionary.cambridge.org/>)
10. Longman Dictionary of Contemporary English, 1995 (<http://www.ldoceonline.com/>)

Ткачова Ю.Г. Семантична репрезентація концепта ЩАСТЯ в англійській лексикографії

У статті розглядається сутність таких понять як концепт, картина світу, концептуальний аналіз, а також аналізується значуща складова концепта ЩАСТЯ в англійській лексикографії.

Ключові слова: концепт, концептуальний аналіз, картина світу, мовна концептуалізація.

Ткачева Ю.Г. Семантическая репрезентация концепта СЧАСТЬЕ в английской лексикографии

В статье рассматривается сущность таких понятий как концепт, картина мира, концептуальный анализ, а также анализируется значимостная составляющую концепта СЧАСТЬЕ в английской лексикографии.

Ключевые слова: концепт, концептуальный анализ, картина мира, языковая концептуализация.

Tkacheva Y.G. The concept HAPPINESS and it's semantic representation in the lexicography of English language.

In the article we have considered the following notions: concept, picture of the world, conceptual analysis, and also analysed the significant

component of the concept HAPPINESS in the lexicography of English language.

Keywords: concept, conceptual analysis, picture of the world, linguistic conceptualization.

УДК: 811. 111. 42

Е. И. Федотова

АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ

Настоящая статья посвящена исследованию коммуникативно-функциональных и семантических особенностей предложений содержащих оценку адресата со стороны говорящего в ситуации непосредственного общения. Выбор темы исследования обусловлен актуальностью изучения предложений и текстов определённой семантики в аспекте их семантических, прагматических и когнитивных свойств.[2, с. 105; 3, с. 250].

Развитие исследований коммуникативно-прагматических особенностей предложений делает настоятельным дифференцированное изучение предложений с учётом различных факторов коммуникативно-функциональной природы. Значительный интерес представляет изучение таких предложений, в которых получает отчётливое выражение взаимодействие участников общения, в частности, адресата.

Понятие оценки в данной работе рассматривается с точки зрения противопоставления положительное/отрицательное отношение говорящего к адресату. Оценочное предложение в соответствии с принятой в работе трактовкой – это предложение, в котором оценочный смысл входит в пропозицию либо приобретается предложением в контексте ситуации непосредственного общения. Под пропозицией понимается смысловая структура предложения, отражающая отношения реальной действительности.

Категория оценки универсальна. Носителем какого бы языка не являлся коммуникант, ему свойственно аксиологическое отношение к адресату, к каждой конкретной ситуации общения и вообще к миру. Универсальность оценки даёт основание предполагать общность её прагматических и семантических особенностей в разных языках.

Семантическая (пропозиция, референциальный и предикационный аспекты в нашем исследовании) и прагматическая (иллокутивный, интенциональный, пресуппозиционный, импликационный, коммуникативно-информационный аспекты) структуры высказывания тесно взаимосвязаны. Семантическое содержание предложения может модифицироваться прагматическими факторами речевого общения. Так, говорящий и адресат обмениваются информацией с помощью

высказываний, смысл которых не всегда сводится к совокупности значений входящих в них лексических единиц, а во многом определяется условиями ситуации непосредственного общения. Коммуникативно-прагматический аспект в исследовании языка позволяет определить модификации значений лексических единиц и предложений при их актуализации, т.е. в реальном общении. Коммуникативность является центральным аспектом языка, что вызывает необходимость изучать значение слова и содержания предложения именно в речи, а не изолированно.

Успешность протекания речевой коммуникации во многом определяется знанием правил языкового общения, степенью владения ими, умением учитывать условия ситуации общения, факторы адресата и слушателя и в зависимости от названных экстралингвистических параметров умения различными способами выражать определённые (оценочные) смыслы. Решение данной задачи требует комплексного изучения семантики и прагматики предложения.

Языковую систему, закономерности функционирования языка необходимо изучать с целью выявления комплекса структурных, семантических и прагматических регулярностей, овладев которыми коммуниканты могут успешно решать коммуникативные задачи, так как назначение и социальная сущность языка – служить средством общения.

На основе критерия представленности/непредставленности в лексико-грамматической структуре онтологически оценочных единиц языка предложения делятся на эксплицитные и имплицитные.

В языке выражение оценки адресата говорящим может быть представлено тремя способами: семантическим, семантико-прагматическим и прагматическим. Семантический способ выражения отношения говорящего к адресату является основным и осуществляется онтологически оценочными единицами языка. Например: Norman: God, you're cruel. Annie: Yes [6, с.55].

В предложении God, you're cruel наблюдается наличие смысловой оценки в одном из его компонентов, а именно прилагательном cruel. Этот языковой факт вносит оценочный смысл в пропозицию предложения. Смысл негативной оценки говорящим адресата, содержащейся в семантической структуре предложения God, you're cruel, можно эксплицитировать: You're bad/It's bad.

Таким образом, в оценочных предложениях, образованных семантическим способом выражения отношения говорящего к адресату, оценочный смысл представлен как в лексико-грамматической структуре предложения (в нашем случае прилагательное cruel), так и в семантической. В оценочных предложениях, образованных семантическим способом, значение оценки является компонентом буквального смысла предложения, иными словами, входит в пропозицию. Коммуникативное намерение говорящего не противоречит пропозиции и состоит в желании высказать порицание либо поощрение в

отношении адресата. При актуализации оценочных предложений, образованных семантическим способом, реализуется одна иллюкутивная сила, состоящая в констатации осуждения / порицания адресата.

Предложения, образованные семантическим способом выражения оценки говорящим адресата, мы называем оценочными эксплицитными (ингерентными, устойчивыми, сохраняющими своё значение при актуализации). Смысл эксплицитных ингерентных оценочных высказываний совпадает с буквальным смыслом предложения (R) и может быть представлен формулой $R=P$. Утверждая, что объект оценки – это P, говорящий именно это имеет ввиду.

Эксплицитные адгерентные оценочные предложения являются неустойчивыми, зависящими от контекста и ситуации общения и образуются семантико-прагматическим способом выражения оценки адресата говорящим.

Семантико-прагматический способ является смешанным, так как для него характерны некоторые особенности семантического и прагматического методов передачи значения оценки, а именно: для выражения оценочного смысла говорящим могут использоваться онтологически оценочные единицы языка (семантический способ), однако при актуализации предложения значение оценки может модифицироваться в зависимости от коммуникативного намерения говорящего и окказиональных смыслов, привносимых контекстом. Эксплицитные адгерентные оценочные предложения бывают двух видов. Проиллюстрируем первый вид адгерентных оценочных предложений следующими примерами: Crossman: How do you know they have a "fine" marriage? Constance: I know. Crossman: You're very wise, Constance. It must come from not thinking [7, с. 147].

В лексико-грамматической структуре предложения *You're very wise, Constance* имеется онтологически оценочная единица языка – прилагательное *wise*, что вносит значение положительной оценки адресата в пропозицию этого предложения. Оценочный смысл можно эксплицировать: *You're good/It's good*. При актуализации это предложение сохранило оценочный смысл, но знак оценки изменился на противоположный, чему способствовала коммуникативная интенция говорящего, состоящая не в поощрении, а в скрытом, неявном осуждении образа мышления адресата и элементы последующего контекста. Смысл высказывания *You're very wise, Constance* находится в противоречии со смыслом последующего высказывания *It must come from not thinking*. Адресат приходит к пониманию оценочного смысла косвенным путём, сравнивая смысл высказывания с содержанием контекста. Мыслительную операцию сопоставления смыслов можно представить так: говорящий утверждает, что адресат не думает, и поэтому он мудр, но → если коммуникант не мыслит, он не может быть мудрым, значит → говорящий хотел сказать нечто иное, скорее всего противоположное по значению, следовательно → пропозиция предложения *You're very wise,*

Constance лжна, однако → говорящий не эксплицировал отрицательную оценку адресата, ибо → существуют принципы общения, которым необходимо следовать в коммуникации, чтобы общение было успешным, очевидно → говорящий воспользовался одним из них, заключающимся в том, что если необходимо нанести обиду, то это нужно сделать так, чтобы адресат пришёл к пониманию негативного смысла высказывания косвенным путём [8, с. 82].

На узуальный смысл оценочного предложения *You're very wise*, Constance наслаивается окказиональный смысл контекста, в результате чего предложение *You're very wise*, Constance, оставаясь оценочным, меняет значение поощрения на значение порицания.

Смысл эксплицитного оценочного высказывания *You're very wise*, Constance не совпадает с буквальным смыслом предложения и может быть представлено формулой $R=F(P)$. Совершая высказывание, говорящий реализует две иллокутивные силы: одна состоит в констатации факта *You're very wise*, Constance, другая – в осуждении адресата. Говорящий, утверждая, что объект оценки – это P, имеет в виду противоположное. Приведём ещё один пример: Cliff: Thanks, Helena. Helena: I won't be a minute with it. Jimmy (amused): You look Marlo Brando or something [9, с. 83].

Противоположный оценочный смысл эксплицитного адгерентного оценочного высказывания *You look Marlo Brando or something* → *You're not Marlo Brando and you don't really look it* достигается с помощью семантической деривации. Адресату-объекту оценки даётся имя другого лица, социальный статус которого значительно выше статуса оцениваемого коммуниканта. О несовместимости признаков кинозвезды Марло Брандо и адресата Клиффа осведомлены оба коммуниканта, что заставляет искать в высказывании скрытый смысл.

В качестве иллюстрации второго вида эксплицитных адгерентных оценочных предложений приведём пример, в котором контекст не привносит окказиональные значения в смысл высказывания, а эксплицирует потенциальные семы оценки в лексическом значении полисемантического слова.

Уместно отметить, что «значение слова выступает как диалектическое единство языкового и внеязыкового содержания, являясь отображением каких-то явлений внеязыковой действительности, оно включает в себя понятие об этих явлениях, которые и представляют собой его внутренний стержень» [4, с. 59].

Daddy (Backing from the door): Maybe we can send them away. Mommy: Oh, look at you! You're turning into jelly, you're indecisive; you're a woman [5, с. 75].

В лексико-грамматической структуре предложения *You're turning into jelly* и *You're a woman* нет онтологически оценочных единиц языка. Однако в семантической структуре лексической единицы *woman* содержится периферийная сема «слабый», а в лексической единице *jelly* -

периферийная сема «мягкий». Эти периферийные семы не входят как составные части в толкование значения, а окказионально актуализуются в контексте. С периферийными семами связано развитие отдельных значений в процессе семантической деривации. В контексте потенциальные семы, иногда очень глубоко скрытые в значении лексической единицы, могут определять её значение.

Рассмотрим механизм окказиональной оценочной актуализации лексической единицы *woman* в высказывании *You're a woman*. В данном случае происходит взаимодействие структур значения лексических единиц *woman* и *man*. Узуальное значение лексической единицы *woman* основывается на понятии «женщина», включающем наиболее общие и существенные признаки: взрослый, женского пола человек, немолодой. Признак «слабый» не является существенным для понятия «женщина». Однако в данной ситуации экстралингвистической действительности он приобрёл статус главного, в то время как существенные признаки стали неглавными, второстепенными. Лексическая единица *woman* характеризуется семантической двуплановостью. Сохраняя одну и ту же форму, эта лексическая единица обозначает: а) обобщенное понятие женщины; б) черту характера «слабость». При сопряжении лексических единиц *woman* и *man* в контексте говорящий объединяет передаваемые ими значения на основе общего признака сравниваемых объектов экстралингвистической действительности – «слабый», который является наиболее существенным с точки зрения говорящего. В результате для оценочного обозначения черты характера мужчины «слабость» употребляется лексическая единица «женщина», в значении которой произошёл сдвиг: периферийная сема стала существенной, а существенные – периферийными.

В лексической единице *woman* в высказывании *You're a woman* произошёл сдвиг в значении со сменой референта. Говорящий в этом случае негативно оценивает поведение адресата, именуя его женщиной на основе ассоциативных связей – представления о том, что определённая манера поведения является выражением слабости, свойственной женщинам, а не мужчинам. Аналогичные явления можно наблюдать в предложении *You're turning into jelly*.

Смысл эксплицитного адгерентного оценочного высказывания *You're a woman (You're turning into jelly)* не совпадает с буквальным смыслом предложения *You're a woman (You're turning into jelly)*. Говорящий, утверждая, что объект оценки – это Р, имеет в виду утверждаемое пропозицией и информацией контекста. При совершении высказывания в этом случае также реализуются две иллокутивные силы: констатация пропозиции и осуждение адресата. В результате этого смысл подобных эксплицитных адгерентных оценочных высказываний может быть представлен формулой $R=F(P)$.

Создание коммуникативной типологии оценочных предложений современного английского языка способствует расширению

представлений о средствах, используемых участниками речевого общения для адекватного достижения коммуникативной цели.

Литература

1. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. – М.: Наука, 1985. – 228 с. **2. Петрова Л.А.** Лингвокогнитивные основы художественной картины мира. – Симферополь: ОАО «СГТ», 2006. – 284 с. **3. Селіванова О.О.** Сучасна лінгвістика: напрямки та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля – К, 2008. – 712 с. **4. Шмелев Д.Н.** Современный русский язык. Лексика: Учеб. Пособие. – М.: Просвещение, 1977. – 335 с. **5. Albee Ed.** The American Dream. The Zoo Story. – New York: A Signet Book, 1960. – 127 p. **6. Ayscourn Ch.** The Norman Conquests. – New York: Penguin Books, 1984. – 226 p. **7. Hellman L.** The Autumn Garden. – Moscow: Progress Publishers, 1972. – P. 129-218. **8. Leech G.N.** Principles of Pragmatics. – London etc.: Longmans, 1983. – XII. – 250 p. **9. Osborne J.** Look Back in Anger. – London: Faber and Faber, 1957. – 96 p.

Федотова О.І. Аксиологічний аспект мовленнєвого спілкування.

В статті розглядаються експліцитні та імпліцитні оцінні речення в ситуації безпосереднього спілкування. Робиться висновок, що в мові висловлювання оцінки адресата мовцем може бути семантичним, семантико-прагматичним та прагматичним.

Ключові слова: аксиологічний смисл, пропозиція, комунікативна інтенція, мовець, адресат.

Федотова Е.И. Аксиологический аспект речевого общения.

В статье рассматриваются эксплицитные и имплицитные оценочные предложения в ситуации непосредственного общения. Сделан вывод, что в языке выражение оценки говорящим адресата может быть представлено тремя способами: семантическим, семантико-прагматическим и прагматическим.

Ключевые слова: аксиологический смысл, пропозиция, коммуникативная интенция, говорящий, адресат.

Fedotova Y.I. Evaluative Aspect of Speech Communication.

The author analyses explicite and implicite evaluative sentences in the situation of immediate communication. The conclusion is made that in the language the expression of the evaluation of the addressee by the speaker can be made by three methods: semantic, semantic-pragmatic and pragmatic.

Key words: evaluative meaning, proposition, communicative intension, the speaker, the addressee.

УДК 811.111

С. Б. Фоміна

**ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ПРОСТІР У
ФАНТАСТИЧНОМУ РОМАНІ Г. УЕЛЛСА „МАШИНА ЧАСУ”**

Когнітивна лінгвістика розкриває нові перспективи вивчення мови в окремих її аспектах. За словами О. С. Кубрякової, вона дозволяє по-новому підступитися не тільки до визначень мови, бо позначена такими когнітивними мовними властивостями, як сприйняття, увага, пам'ять, і дає змогу по-новому подивитись на головні риси її організації, що дозволяє краще інтерпретувати складові її системи та їх взаємозв'язок [2, с. 327–328]. Особливу увагу привертають дослідження лінгвістичних засобів вираження універсальних категорій (час, простір, душа, свобода та ін.) в особистісно-орієнтованому дискурсі авторів. Окремі питання щодо природи й вербалізації простору в лінгвістиці, їх місця в системі світосприймання людини частково висвітлили відомі лінгвісти В. А. Маслова [5], В. М. Мокієнко [6], Н. А. Ніколіна [7], О. О. Селіванова [9], В. Д. Ужченко та Д. В. Ужченко [10], О. Д. Шмельов [11], О. С. Яковлева [12].

Актуальність дослідження зумовлена, по-перше, складністю та суперечливістю питань, що відображають концептуалізацію простору в художньому дискурсі, по-друге, просторовість ще не вивчена в системі мовних засобів фантастичного твору.

Мета статті – дослідити функціонально-семантичні особливості репрезентації концепту ПРОСТІР у романі Г. Уеллса „Машина часу”.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: систематизувати й узагальнити дослідження мовознавців щодо статусу художнього простору; виявити засоби концептуалізації простору у фантастичному дискурсі Г. Уеллса на матеріалі роману „Машина часу”.

На думку А. Ф. Папіної, художній простір являє собою образну модель дійсності й завжди зумовлений авторською настановою й жанром дискурсу [8, с. 223]. Об'єктивно існуюча категорія простору суб'єктивно сприймається й моделюється людиною. Ми розуміємо простір як лінгвокогнітивну категорію, що вміщує уявлення, знання про устрій світу, місце й роль людини в ньому, що й дає можливість описати й проаналізувати засоби мовної репрезентації концепту в художньому дискурсі.

Таким чином, художній простір у науковій літературі прийнято трактувати як „модель світу автора, відбиту мовою його просторових уявлень” [3, с. 622]. Також відзначається другорядність простору відносно інших об'єктів, бо він формується за їх допомоги [12, с. 21]. Вибір автором конкретного жанру чи стилю, на думку Ю. М. Лотмана, є

вибором мови спілкування з читачем [4, с. 30]. З одного боку, фантастичний світ зумовлений жанром, а з іншого, може нести індивідуально-авторські характеристики.

Денотативні ознаки концепту ПРОСТІР, властиві англійській мовній картині світу, відображені в семантичних синонімах. Так, тлумачний словник англійської мови під редакцією А. Хорнбі визначає SPACE / ПРОСТІР як обмежений обшир *expanse* для існування всього; відстань між об'єктами; період часу: *a space of three years* ', *for a space* 'деякий період часу' [14, с. 218]. Зазначимо, що, крім звичних номінацій простору, з'явилися значення внутрішнього, політичного простору, який може бути порушений; значення космічного простору (міжпланетний, міжзоряний) [16, с. 829; 17, с. 1139].

Прояви фантастичного в романі Г. Уеллса відображено в різних типах просторовості. Утворення фантастичної картини світу може відбуватися засобом авторських новотворів, понять, емоцій. Ірреальність виявляється в описі майбутнього й підкреслена загадковістю нового світу: *Everything was so entirely different from the world I had known* 'Все тут так відрізнялося від того світу, який я знав' [18, с. 46]; *this strange new world* 'цей дивний світ'; *unknown world* 'невідомий світ'. Фантастичність відчувається й в авторському стилістичному неологізмі the Time Machine „Машина часу”, яка не тільки існує в часі й просторі, завдяки їй можливі мандрування: *we can move freely in Space* 'ми можемо вільно рухатись крізь простір', *travel indifferently in any direction of Space and Time* 'вільно мандрувати в різних напрямках простору й часу'. Підкреслимо, що головною функцією стилістичних неологізмів, на думку І. Р. Гальперіна, є виявлення додаткових рис явища й особистого ставлення до фактів об'єктивної дійсності, що й пояснює їх емоціональність [1, с. 80]. Гіперболізація також притаманна ірреальності: *I was flung headlong through the air* 'Я стрімголов полетів крізь простір' [18, с. 43].

Зазначимо, що дієслово *flung* (*fling*) в англійській мові зазвичай позначає дуже швидкий рух, а прислівник *headlong* підсилює його значення. Уживання лексеми *space* як часоназви актуалізоване оказіональною конструкцією: *I stood looking at it for a little space – half a minute, perhaps, or half an hour* 'Я стояв і дивився на це деякий час – півхвилини, мабуть, чи півгодини' [18, с. 40].

Отже, аналіз номінативного поля концепту дозволяє нам визначити такі компоненти художнього простору: *географічно-топологічний, антропоцентричний, соціально-політичний, локативний, земний, небесний, орієнтаційно-директивний, фінансовий, відсутність простору, утилітарно-побутовий, параметричний, науковий простір, обшир, часопростір, фантастичний простір*.

Так, ми бачимо прояви ірреального у зв'язку з новою цивілізацією, людством. Новий простір – нові люди: *children of the Upper-world* 'діти Верхнього світу', *Upper-worlders* 'населення Верхнього світу', *the Eloi* 'Елої', 'населення Підземного світу', *the Morlocks*

'Морлоки', *the Over-world people* 'наземні істоти', *unpleasant creatures from below* 'неприємні нижчі істоти'. Крім того, уявлення про можливість підземного життя, пов'язаного з інфернальним простором, є проявом незвичного.

Локативність простору підкреслено у працях Дж. Лакоффа [15], В. А. Маслової [5], О. Д. Шмельова [11], О. С. Яковлевої [12]. У роботі Мартина Хеспелмета підкреслено, що у функціях прийменникових маркерів локативності найчастіше уживані прийменники *in, on, at* [13, с. 30]. Отже, прийменник *in* на позначення внутрішнього локативного простору найчастіше уживаний у романі.

Просторовість у тексті представлена численною колоративною лексикою: *darkness* 'темрява', *blackness* 'чорнота', *greyness* 'сірість', *clear sky* 'прозоре', *the pale white stars* 'блідно-білі зірки' й сегментує світлу й темну частини доби. Наступне звуко-семантичне зближення слів створює асоціативно-узагальнену паронімічну атракцію (притягування), що й спостерігається в романі: *the palpitating greyness grew darker* (досл) 'тріпотлива сірість ставала ще темнішою'.

Земному простору також притаманна яскрава колористика, порівняльні конструкції, дескриптивні й експресивні ознаки художнього простору надають відчуття фантастичного: *I saw trees growing and changing like puffs of vapour, now brown, now green; they grew, spread, shivered, and passed aways* 'Я бачив, як дерева зростали й змінювали форму, наче клуби диму, то брунатні, то зелені; вони зростали, простягалися, розбивалися й зникали' [18, с. 38].

Пейзажний простір навіть у фантастичному дискурсі має ознаки поетичного, персоніфіковані образи природних явищ надають експресивності й підкреслюють настрій героя: *The moon was setting, and the dying moonlight and the first pallor of dawn were mingled in a ghastly half-light* 'Місяць заходив, а згасаюче місячне сяйво й перші бліді проблески світанку змішалися у мертвотно-блідій напівтемряві' [18, с. 59].

Небу у фантастичному дискурсі притаманні ознаки загадковості, яка досягається гіперболізованою колористикою, ампліфікацією: *the sky took on a wonderful deepness of blue, a splendid luminous color like that of early twilight <...> the stars, save now and then a brighter circle flickering in the blue* 'небо придбало дивовижну блакитну глибину, блискучий світлий колір ранкових сутінок <...> зірки утворювали яскраве коло на блакитному тлі' [18, с. 38].

Метафоричність, порівняння й персоніфікація підсилює ірреальність подій: *And amid all these scintillating points of light one bright planet shone kindly and steadily like the face of an old friend* 'І серед усіх цих мерехтливих цяточок світла привітно й спокійно сяяла яскрава планета, схожа на обличчя старого друга' [18, с. 73]. Персоніфіковане порівняння планети з обличчям старого друга допомагає зрозуміти почуття героя. Зазвичай ласкаве небо у фантастичному дискурсі набуває ознак

інфернального за допомогою лексики з переважанням слів конкретно-чуттєвого сприйняття: Overhead it was a deep Indian red and starless, and south-eastward it grew brighter to a glowing scarlet where, cut by the horizon, lay the huge hull of the sun, red and motionless 'Як раз над головою небо було темно-червоним, без зірок, а на південному сході воно світлішало й ставало пурпуровим, де саме й розрізане обрієм, величезною горою спочивало червоне й нерухоме сонце' [18, с. 90].

Гіперболізовані інваріантні образи членують простір привабливого Верхнього світу зі світом підземним. Образ інфернального утворюється безпосередньо лексичним новоутворенням власної назви Under-world, дослівний переклад слова underworld з англійської – пекло.

Для світу реального типова наявність простору, але світ фантастичного може мати ознаки його відсутності. Відсутність простору характеризується лексичними утвореннями: *no real existence* 'відсутність реального простору', *into nothingness* 'у небуття'.

Семантичне наближення лексичних одиниць *space* і *time* є історично зумовленим [16, с. 829; 17, с. 1139], тому акцентуємо увагу на лексичних одиницях, які за семантикою характеризують як час, так і простір: *for a little space – half a minute or half an hour*. Значення слова *space* як фіксації тривалості часу знаходить підтвердження в рядках: *I stood looking at it for a little space — half a minute, perhaps, or half an hour* 'Я стояв і дивився на це деякий час — півхвилини, або півгодини' [18, с. 40].

Таким чином, аналіз роману Г. Уеллса „Машина часу”, дозволяє констатувати, що картина світу ірреального у творі підкреслена різноманітними особливостями просторової семантики, бо автор відтворює фантастичну реальність за допомогою нових засобів членування простору, тобто утворює нову картину світу.

Запропоноване дослідження, на наш погляд, являє собою теоретико-практичну базу для подальшого концептуального аналізу фантастичного дискурсу.

Література

- 1. Гальперин** И. Р. Очерки по стилистике английского языка / Гальперин И. Р. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1958. – 459 с.
- 2. Кубрякова** Е. С. О ментальном лексиконе : лексикон как компонент языковой способности человека / Е. С. Кубрякова // Актуальные проблемы современной лингвистики / Сост. Л. Н. Чурилина. – М. : Флинта : Наука, 2007. – С. 327 – 342.
- 3. Лотман** Ю. М. Художественное пространство в прозе Гоголя. О русской литературе / Лотман Ю. М. – СПб : „Искусство-СПБ”, 1997. – С. 621–659.
- 4. Лотман** Ю. М. Структура художественного текста. Об искусстве / Лотман Ю. М. – СПб. : „Искусство-СПБ”, 1998. – С. 14–285.
- 5. Маслова** В. А. Когнитивная лингвистика / Маслова В. А. – Минск : Тетра Системз, 2004. – 256 с.
- 6. Мокиенко** В. М. Загадки русской фразеологии /

Мокиенко В. М. – М. : Высшая школа, 1990. – 160 с. **7. Николина Н. А.** Филологический анализ текста / Николина Н. А. – М. : Академия, 2003. – 256 с. **8. Папина А. Ф.** Текст : его единицы и глобальные категории : [учебник] / Папина А. Ф. – М. : Едитория, 2002. – 365 с. **9. Селіванова О. О.** Нариси з української фразеології (психолінгвістичний та етнокультурний аспекти) : [монографія] / Селіванова О. О. – К. – Черкаси : Брама, 2004. – 276 с. **10. Ужченко В. Д.** Фразеологія сучасної української мови : Навч. посіб. / В. Д. Ужченко., Д. В. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с. **11. Шмелев А. Д.** Русская языковая модель мира : Материалы к словарю. Серия: Язык, семиотика, культура. (Малая серия) / Шмелев А. Д. – М. : Языки славян. культуры, 2002. – 224 с. **12. Яковлева Е. С.** Фрагменты русской языковой картины мира : (модели пространства, времени и восприятия) / Яковлева Е. С. – М. : Гнозис, 1994. – 343 с. **13. Haspelmath M.** From Space to Time: Temporal Adverbials in the World's Languages / Martin Haspelmath. — Newcastle: Lincom Europa, 1997 — 181 p. **14. Hornby A. S.** The Advanced Learner's Dictionary of Current English / A. S. Hornby – Ставрополь: СПИИП „Сенгилей”, 1992. – Т.3. – 509 с. **15. Lakoff G.** Metaphors we live by / George Lakoffand, Mark Johnson – London: The university of Chicago press, 2003. – 277 p. **16.** A Dictionary of selected synonyms in the principal Indo-European Languages. — Chicago: The University of Chicago Press, 1988. — 1515 p. **17.** The Synonym Finder / edited by Laurence Urdang and Nancy LaRoche. — The USA: Rodale Press Inc, 1978. — 1361. **18. Wells H. G.** The Time Machine. The War of the Worlds / H. G. Wells. (Introduction by Isaac Asimov). – the USA: Inc., Greenwich, Conn., 1968. – 254 p.

Фомина С. Б. Особливості вербалізації концепту ПРОСТІР у фантастичному романі Г. Уеллса «Машина часу»

Автор розглядає особливості концептуалізації простору на матеріалі фантастичного роману Г. Уеллса „Машина часу”. У статті порушено низку питань, пов’язаних з відображенням художнього простору в авторському дискурсі.

Ключові слова: когніція, концепт часу, фантастичний жанр, семантика.

Фомина С. Б. Особенности вербализации концепта ПРОСТРАНСТВО в фантастическом романе Г. Уеллса «Машина времени»

Автор рассматривает особенности концептуализации пространства на материале фантастического романа Г. Уеллса „Машина времени”. В статье рассматривается ряд вопросов, связанных с репрезентацией пространства в авторском дискурсе.

Ключевые слова: когниция, концепт времени, фантастический жанр, семантика.

Fomina S. B. Peculiarities of concept SPACE verbal representation in the fiction novel by G. Wells "The Time Machine"

The author of the article deals with the peculiarities of space conceptualization in the fiction novel by G. Wells "The Time Machine". Contradictory questions of space representation in fiction artwork are discussed.

Key words: cognition, concept of time, fiction genre, semantics.

УДК 811.111'42

А. М. Хорольська

**УРБАНІСТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ
УРБАНІСТИЧНОГО ПРОСТОРУ ТА УРБАНІСТИЧНОЇ
СПІЛЬНОТИ**

Дискурс є одним з основних понять комунікативної лінгвістики, що досить активно розвивається в останні десятиріччя. Питання комунікативно-когнітивної природи дискурсу, його структуру, специфіку та ознаки вивчали та аналізували багато українських, російських та іноземних дослідників, таких як Н.Арутюнова, М.Бахтін, Е.Бенвеніст, В.Борботько, І.Льїн, К.Серажим, І.Соболева, М.Фуко, Ю.Хабермас, М.Собочинські та інші. Однак ми вважаємо, що поняття урбаністичного дискурсу не є достатньо висвітленим в науковій літературі. Урбаністичний дискурс може охоплювати як актуальні економічні та політичні проблеми міста на сучасному етапі його розвитку, так і саме місто як продукт культури, певної форми комунікації.

В даній статті ми спробуємо проаналізувати урбаністичний дискурс у світлі існуючих підходів до цього поняття, а також визначити його характеристики та типи.

За для того щоб розкрити поняття міського чи урбаністичного дискурсу та ліквідувати неоднозначність назви, ми вважаємо за доцільне дати визначення поняттю «дискурс». Тлумачний перекладацький словник Л. Л. Нелюбина дає вісім визначень цього терміну, з яких ми вважаємо за потрібне привести наступні: 2. Це мовленнєвий потік, мова у її постійному русі, який вбирає у себе різноманіття історичної епохи, індивідуальних і соціальних особливостей як комуніканта, так і комунікативної ситуації, у якій відбувається спілкування. В дискурсі відображуються менталітет і культура, як національна, загальна, так й індивідуальна, окрема. 3. Це складне комунікативне явище, яке містить, окрім тексту, ще й екстралінгвістичні фактори (знання про світ, погляди, настанови, цілі адресанта), необхідні для розуміння тексту. 5. Зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними факторами [1, 47-48]. Отже, дискурс (фр. discours, англ. discourse, від лат. discursus " бесіда, розмова")

є багатозначним терміном низки гуманітарних наук, предмет яких прямо чи опосередковано передбачає вивчення функціонування мови, – лінгвістики, літературознавства, семіотики, соціології, філософії, антропології та етнології. Вважають, що дискурс модифікує більш традиційні уявлення про мовлення, текст, діалог, стиль і навіть мову.

Найбільш виразно виділяються три основних класи уживання терміну «дискурс». Власне лінгвістичні вживання терміну «дискурс», започатковані американським лінгвістом З. Харрісом, самі по собі дуже різноманітні, проте у цілому за усіма ними проглядаються спроби уточнення і розвинення традиційних понять мовлення, тексту і діалогу. Тобто дискурс постає як щось «більш мовленнєве», ніж саме мовлення, і водночас більш формальне і тим самим «більш мовне», яке у більшій мірі піддається вивченню за допомогою традиційних лінгвістичних методів. Дискурс постає як мовлення, вписане у комунікативну ситуацію, тобто як категорія із більш виразним соціальним змістом; за афористичним висловлюванням Н. Д. Арутюнової «дискурс – це мовлення, занурене у життя» [2].

Другий клас уживання терміну «дискурс» бере свій початок у французьких структуралістів і пост структуралістів, головним чином у М. Фуко. Згідно їхнього трактування, дискурс описує спосіб говоріння і обов'язково має означення – який або чий дискурс, бо дослідників цікавить не дискурс взагалі, а його конкретні різновиди, які задаються широким набором параметрів: суто мовними характерними рисами, стилістичною специфікою, а також специфікою тематики, систем переконань, способів міркування, тощо. Більш того, припускається, що спосіб говоріння багато в чому зумовлює і створює саму предметну сферу дискурсу, а також відповідні цій сфері соціальні інститути. По суті, означення який або чий дискурс можуть розглядатися як зазначення комунікативної своєрідності суб'єкту соціальної дії. Третє вживання терміна «дискурс», зв'язане перш за все з ім'ям німецького філософа і соціолога Ю. Хабермаса, стосується особливого ідеального виду комунікації, мета якого – критичне обговорення і обґрунтування поглядів і дій учасників комунікації. Усі три перелічені макророзуміння взаємодіють поміж собою, що додатково ускладнює загальну картину вживання терміну «дискурс» в гуманітарних науках [4].

Логічно припустити, що нас цікавить лінгвістичне вживання терміну, проте, з огляду на те, що тема цієї статті не просто дискурс, а дискурс із означенням «урбаністичний», або ж «міський», ми не виключаємо глибокого соціологічного підґрунтя, а отже соціолінгвістичної спрямованості теми.

Треба зазначити, що проблема урбаністичного дискурсу у зазначеному вище аспекті є відносно новою, особливо у вітчизнянім контексті. І питання про те, чи ми можемо говорити про особливий український урбаністичний дискурс взагалі, є досить актуальним, бо

процес урбанізації в нашій країні дещо відрізняється від, скажімо, Японії чи Сполучених Штатів, з їхніми багатомільйонними мегаполісами.

У цьому зв'язку особливий інтерес становить дослідження польського автора М.Собочиньски, котрий розглядає урбаністичне середовище, у якому «розмаїття знаків різного походження і спрямованості співіснує у какофонії кольорів, звуків і форм», як середовище існування особливого урбаністичного дискурсу. Автор перелічує усі можливі канали обміну інформації, а саме: візуальний, слуховий, нюховий, термічний, дотиковий, і наголошує, що саме амальгама усіх цих каналів з усіма їхніми знаками створює особливий простір – місто, як щось відмінне від інших людських поселень чи від самої природи. Автор припускає, що сотні й тисячі знаків будь-якого міста можна об'єднати за походженням і функціями на муніципальні, інфраструктурні, комерційні, індустріальні та трансгресивні, що вказує на обмежену кількість дискурсів, що існують у місті. Тож автор пропонує перелік міських типів дискурсів (виправлений варіант постулатів «Discourses in Place» за Ron and Suzie Wong Scollon) [3; 39-49]:

Муніципальні регулюючі (націлені на суспільство):

- рух транспорту та пішоходів;
- офіційні сповіщення (напр., з муніципалітету, поліції, пожежного депо, і т. ін.).

Муніципальні інформуючі (спрямовані на громадськість, мешканців і туристів):

- громадські позначення (напр., Oak St, St James School, Regent's Park);
- питання, спрямовані на громадськість/громаду.

Муніципальні інфраструктурні (спрямовані на різноманітні міські служби та установи):

- зрозумілі повідомлення про різні міські служби (напр., водо - чи газопостачання).

Комерційні та інституціональні (не муніципальні):

- реклама (від рекламних щитів до віконних вивісок);
- сектор товарів та послуг, що пропонуються; стиль життя, що підтримується (напр., розваги, їжа, подорожі, релігія або цінності); магазини, бренди, продукція (напр., Harrods, H&M, Adidas trainers);

- регулюючі (напр., staff only);
- інформаційні (напр., help desk);
- заборонні (напр., do not touch items at display);

Трансгресивні

- незаконні;
- естетичні цінності;
- цінності, які суперечать широкій спільноті;
- специфічні риси певної громади або субкультури.

Таким чином, тільки розуміння урбаністичних знаків і дискурсів, до яких вони належать, дозволяє отримати повну комунікативну картину

певного урбаністичного середовища. У своєму дослідженні автор вважає за доцільне припустити, що з'явився особливий metropolitan discourse, який є вищою формою функціонування окремих міських дискурсів. Дослідника також цікавить, наскільки точно індивідуальні знаки, які складають metropolitan discourse, відображають міжособистісний зв'язок та взаємозв'язки, бо більшість знаків, впроваджених у міське середовище, знаходяться під впливом відношення адресат – адресантом у певній ситуації взаємодії. Таким чином, якщо у процесі аналізу індивідуальних повідомлень не співвідносити останні із місцем, часом та реципієнтом, дуже складно, а подекуди й неможливо розшифрувати значення деяких знаків. Наприклад, просте слово «exit» нібито позначає вихід (way out), проте такою позначкою забезпечують аварійний вихід (emergency exit), який фактично може й не використовуватися у якості звичайного виходу. Тобто, значення є очевидним тільки у ситуації «тут – тепер – для мене» (here – now – for me relation) і можна зробити висновок, що процес прочитання, розуміння урбаністичних знаків індивідами може бути достатньо напруженим і потребувати багато часу, і що не можна механізм розпізнавання, оцінювання, прочитання і вилучення значення зводити суто до інформаційного рівня. Знаки та повідомлення, які стають більш особистими і базуються на негайній ситуації, виступають певною мірою як міжособистісні взаємодії, і було б надзвичайно складно розуміти урбаністичні знаки й орієнтуватися у просторі без здатності встановлювати «тут – тепер – для мене» відношення поміж адресатом – повідомленням – адресантом. Червоною ниткою проходить у дослідженні ідея вербальної проксеміки, як засобу, який може пояснити як «читаються» повідомлення у межах metropolitan discourse. Більш того, «пандискурс», що пропонується автором, вважається необхідним із двох причин. По-перше, було б неможливо класифікувати міста та інші урбаністичні утворення якимось іншим способом. По-друге, виділення «субдискурсів» та реєстрів пояснює, чому ми так уміло читаємо знаки, незважаючи на безліч повідомлень і каналів їхньої передачі, що є в урбаністичному середовищі. Вербальна проксеміка також пояснює ще одну рису сучасних суспільств та взаємозв'язків поміж адресатом та адресантом повідомлення, а саме нашу схильність (по мірі того як ми стаємо homo urbanis) виводити значення з усіх та кожного знаків, які нас оточують. Вербальна проксеміка може показати, що навіть взаємодія поміж запискою та читачем може розглядатися як комунікативна поведінка, і те, яка велика кількість знаків за рогом вулиці створює урбаністичний простір і урбаністичні спільноти [3].

Поняття урбаністичного дискурсу є досить новим для української лінгвістики. Як було зазначено вище, більшість українських міст є невеликими у розмірі та населенні та мають багато подібного в архітектурі, назвах і т.д. Тим не менш, вже зараз є можливим говорити про втрату ідентичності, тотожності, не тільки лінгвістичної, а й

соціальної. Це приводить до того, що розуміння урбаністичних знаків індивідами, що не проживають у даному місті, перестає бути легким. Аналіз урбаністичного дискурсу як окремого виду дискурсу є необхідним та цікавим та допоможе краще розуміти знаки та повідомлення, що "передає" нам місто, а якщо бути точнішим, урбаністичний простір та спільнота.

Література

1. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь/Л.Л. Нелюбин. — 3-е изд., перераб. — М.: Флинта: Наука, 2003. — 320 с. **2. Арутюнова Н.Д.** Дискурс/ Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. - М.: Совет.энцикл., 1990. - С.136-137. **3. Sobociński M.** Urban Environment, Metropolitan Discourse and Verbal Proxemics: Searching for the Meanings in the City\ A book of abstracts, papers and contributions for discussion edited by ZDZISŁAW WAŚIK: Consultant Assembly for Discussing the Idea of Urban Discourse in Semiotic Terms // http://www.krugosvet.ru/enc/_gumanitarnye_nauki/_lingvistika/_DISKURS.html

Хорольська А.М. Урбаністичний дискурс як відображення урбаністичного простору та урбаністичної спільноти

У статті розглядається поняття урбаністичного дискурсу в світлі декількох підходів до розуміння поняття дискурс; пропонується перелік міських типів дискурсів.

Ключові слова: дискурс, урбаністичний дискурс, міські типи дискурсів.

Хорольская А.Н. Урбанистический дискурс как отражение урбанистического пространства и урбанистического сообщества

В статье рассматривается понятие урбанистического дискурса в свете нескольких подходов к понятию дискурс; предлагается перечень городских типов дискурсов.

Ключевые слова: дискурс, урбанистический дискурс, городские типы дискурсов.

Khorolska A.M. Urban discourse as a reflection of urban space and urban community

The article examines the notion of urban discourse in the light of several approaches to understanding the notion discourse; suggests the list of city discourse types.

Key words: discourse, urban discourse, city discourse types.

УДК – 81'1

Ю.В. Яскевіч

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ СТРАХУ У СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ

Завдяки безпосередньому зв'язку з внутрішнім світом людини, феномен страху на тривалий час став предметом дослідження психіатрії, психофізіології, психології та філософії, вивчався у філософському та психофізіологічному аспектах. Дослідженням страху займалися такі відомі вчені: М. Гайдеггер, Ч. Дарвін, Б. І. Додонов, К. Ізард, С. Кьєркегор, А. Лазарус, І. П. Павлов, Т. Троуб, З. Фрейд, К. Юнг, та інші. Було створено значне наукове підґрунтя для ретельного дослідження цього складного явища. Саме тому аналіз даних цих наук виявляється нам надзвичайно важливим, у першу чергу, для точного визначення місця феномену страху у загальнонауковій картині світу.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики актуалізовано комплексні, багатоаспектні дослідження, що ґрунтуються на основі здобутків декількох суміжних наук. Ця стаття є частиною комплексного лінгвокогнітивного дослідження, й має за мету встановити місце страху у сучасній науковій картині світу на основі аналізу психологічної та філософської парадигм й окреслити перспективи комплексного, інтегрованого лінгвокогнітивного дослідження.

У психологічній парадигмі дослідження категорія страх визначається як емоційний стан, що відбиває захисну біологічну реакцію людини або тварини при переживанні ними реальної або уявної загрози для здоров'я та благополуччя [2, с. 148]. Страх постає однією з первинних емоцій поряд з радістю, гнівом, сумом тощо. Базовість емоції страху свідчить про наявність відповідників в усіх лінгвокультурах, а значить про особливо важливе значення для усього людства. Страх виникає, коли прогнозується щось неприємне, коли людина сприймає ситуацію як загрозову, а людина при цьому не може захищатися, нейтралізувати загрозу чи втекти. Суб'єктивно страх може переживатися як передчуття, невпевненість, як повна незахищеність, ненадійність свого стану, як почуття небезпеки та нещастя що насувається, як загроза (фізична чи психічна) своєму існуванню [2, с. 154].

Серед досягнень сучасної психології, без сумніву, слід назвати існуючу класифікацію феномену страху, а також розробку теорії структури емоції у когнітивних теоріях емоцій К. Ізард, Б.І. Додонова, А. Лазаруса. Окрім того, досить детально описано усі вегетативні та зовнішні прояви симптомів страху й обґрунтовано фактори, що їх зумовлюють.

Залежно від ситуації, характеру загрози, енергетичної інтенсивності та специфіки переживання страх може змінюватися у

достатньо широкому діапазоні відтінків і поділятися за ступенем вияву [7]. У психологічній картині світу страх відрізняється від тривоги та фобії. Коли страх набуває екстремальної інтенсивності – проявляється афект жаху. Суттєві розбіжності форм виявляються на рівні свідомості. Страх є емоцією свідомого розпізнання, зазвичай зовнішньої, реальної небезпеки. На відміну від страху, тривога (anxiety) є емоцією уникнення, здебільшого невизначених (unrecognized) небезпек, що сприймаються, у той час як фобії (phobias) – це ірраціональні нав'язливі ідеї, вони характеризуються ретельним уникненням специфічних об'єктів та ситуацій [5, с. 1469]. Жаху, страху, тривозі та фобії відповідають подібні фізіологічні стани; усі чотири слова означають стан збудження, що виникає в результаті усвідомлення людиною браку сил та здатностей або відсутність можливостей впоратися з певною загрозливою ситуацією.

Невирішеною у психології є проблема термінології на позначення страху. Відсутність конкретного та обґрунтованого змісту у кожному психологічному терміні, що позначає страх, на думку Є. П. Ільїна, зумовлює непорозуміння та амбівалентність. Зрозуміло, що, не надавши терміну чіткого та специфічного змісту (якщо це можливо), розібратися в тому, як людина може відчувати страх та жах перед страхом, неможливо [2, с. 149]. Деякі з авторів намагаються вкласти в різні словесні позначення страху конкретний зміст, виокремивши таким чином різні його види. Однак при цьому, їм варто було б враховувати застереження У. Джеймса, який писав, що «групи емоцій, що пропонуються психологами, у більшості випадків прості фікції; претензії їх на точність термінології цілковито необґрунтовані» [2, там само]. Він також відзначає, що більшість психологічних досліджень емоцій має суто описовий характер. Це зумовлює довільність у дослідженні тих чи інших синонімічних понять, необґрунтованість їх дефініцій.

У цьому аспекті комплексне лінгвопсихологічне дослідження феномену страху допоможе зіставити наукові психологічні та наївні «визначення» й характеристики феномену страху як фрагменту мовної картини світу і, можливо, конкретизувати їх.

Досліджує сутність та функціональну значущість феномену страху філософія. Феномен страху привертав увагу вчених-філософів починаючи з ранніх етапів зародження науки. Проблему страху досліджували Арістотель, Епікур, Тит Лукрецій Кар. Однією з ключових категорій схоластичної догми була категорія «Страх Божий». Значно пізніше тему страху розробляв Джон Локк. Він відзначав, що страх – є занепокоєння душі, коли людина думає про майбутнє зло, яке, ймовірно, спіткає людину [4, с. 30].

Пізніше, у XIX столітті і особливо в XX столітті, поняття страху стає дуже актуальним і трактується у всіх філософських течіях, особливо у філософії екзистенціалізму та психоаналізу. Цією проблемою займаються С. Кьєркегор, М. Гайдеггер, З. Фрейд, К. Юнг. С. Кьєркегор першим намагався дати свідому класифікаційну характеристику явищу

страху. Саме для нього і для його філософської концепції страх стає базисним поняттям. Він у своїх працях розрізняє реальну (об'єктивну) та екзистенційну (іраціональну, нервову) форми страху. Ці ідеї, розвинуті З. Фрейдом, стали підґрунтям для сучасної психологічної класифікації феномену. Він транспортує проблему страху з кола проблем філософії та естетики до психоаналізу, зауважуючи, що це сфера, якою не займається професійна естетична література [9, с. 229], віддаючи перевагу сфері позитивних емоцій та величного. У зазначених вище течіях основним об'єктом вивчення стає сама людина, її внутрішній стан, сенс його існування. Адже це те, про що замислюється кожна людина, думаючи про сенс свого існування, про той період часу, який нам відведений прожити.

За визначенням філософського словника, «страх – глибинний людський стан, що породжується здатністю людини усвідомлювати недосконалість світу, його колізії і загрозу людському існуванню [8]. Таким чином, стан страху нерозривно пов'язаний з можливістю оцінки та свідомого ставлення до подій світу. Друга теза трактування цього поняття – це «загроза людському існуванню». Поняття страху і смерті, загибелі тісно переплетені. Так, за визначенням Т. Труба, страх – основний мотив та, можливо, основне питання, з яким нам приходится розбиратися у житті. Конкретизуючи автора, зазначимо, що як екзистенціональний мотиву зазвичай визначають страх смерті, що проявляється в уникненні ситуацій, що загрожують життю. Оскільки страх є емоційною реакцією на сприйману загрозу, він забезпечує захисний механізм виживання, попереджуючи людини чи тварину про загрозу [5, с. 1469]. Саме тому страх смерті (почуття наявне тільки у людини) ми розглядаємо як функціональне продовження інстинкту самозбереження, характерного як для людини так і для тварини. Однак, маємо зазначити, що питання про те, чи є страх природною силою, що забезпечує збереження та відтворення виду, чи це є штучне утворення, що зумовлено материнськими атитюдами, захищеністю, що сприймається або деяким іраціональним уявленням про важливість життя кожної людини в суспільстві, ще не є вирішеним. На думку Д.Ф. Фішера, більш важливим є обговорення питання корисності (utility), ніж вродженості (innateness) страху смерті [5, с. 1469]

Доволі довго заперечувану роль страху у житті людини важко переоцінити. Влучно зазначає Ф. Ріман: «Страх є неминучою належністю нашого життя. Постійно змінюючись, він супроводжує нас від народження до смерті» [6, с. 9]. Дослідження феномену страху виявляється надзвичайно актуальним у філософсько-соціальному аспекті протиріччя наукового та суспільного знання. Адже, з одного боку, страх усвідомлюється як фізіологічний інстинкт і психо-природна реакція, з якою можливо і необхідно боротися за рахунок просвітницької рефлексії, а з іншого боку – феномен страху так вплітався в суспільно-політичне та повсякденне життя людини, що позасвідомо перетворився на щось

демонічне, жахаюче, тваринне, що існує реально [7], окрім того огидне та неприємне. Це, на нашу думку, пов'язане, з одного боку з недостатнім рівнем наукової дослідженості феномену та, з іншого, з традиційною схоластичною категоризацією феномену страху як тілесного, а значить і того, що викликає відразу, а тому сфери табуованої, тобто не вартої уваги більшості. Це зумовлює ганебність страху та ідеалізацію сфери, що є протилежною страху – хоробрості. Таким чином, за рахунок страху створюється квазіреальність, що постає перед людиною з неминучою, ірраціональною силою, яку сприймають не як вторинне та кероване, а навпаки, як первинне, доісторичну сутність усього існуючого. Це можна пов'язати з філософською категорією «Страх Божий», яка, зазвичай, кваліфікувалася як одне з вищих неосяжних почуттів людини до Бога. Такий стан, на думку О. С. Туренка, приводить суспільство до психосвідомої регресії й породжує необхідність дослідити всю можливу класифікацію феномену страху [7].

Активізація досліджень страху з позиції лінгвістики, на нашу думку, зумовлена зміною структурно-функціональної лінгвістичної парадигми на когнітивну, її андроцентризмом, а також безпосереднім зв'язком емоцій з когнітивними процесами. На нашу думку, концептуальний аналіз може збагатити загальнонаукову картину світу, доповнюючи існуючі уявлення сучасних науковців про страх.

Лінгвістичний аналіз лексем на позначення емоцій та почуттів має значне наукове підґрунтя. До аналізу слов-номінантів емоцій вдавалися вчені-природознавці, та психологи: Ч. Дарвін, З. Фрейд, У. Джеймс, Н. Є. Осіпов, Є. П. Ільїн, конкретизуючи термінологічний апарат та встановлюючи особливості характеристики емоцій у мові, що могло б суттєво доповнити фрагмент загальнонаукової картини світу, яка визначає сферу емоцій. Ч. Дарвін [1], зокрема, вдається до стислого етимологічного аналізу лексем та пов'язує сферу походження деяких слів-номінантів емоцій від фізіологічних реакцій (наприклад: тремор (різновид жаху) – тремтіння). З. Фрейд, наголошуючи на складності дослідження феномену, підкреслює надзвичайно важливу роль мови у дослідженні страху та сфери жахаючого, зауважуючи: «Зараз ми можемо вибрати такі шляхи (дослідження): придивитися, яке значення було вкладене у слово «жахливе» у процесі розвитку мови, чи відібрати те, що в людях та в предметах, у наших чуттєвих враженнях, у переживаннях та в ситуаціях викликає прочуття «жахливого», але зробити висновок про прихований характер жахливого на основі чогось загального для всіх випадків» [9, с. 229]. Таким чином, автор фактично закладає фундамент для комплексного лінгвопсихологічного дослідження феномену страху, яке є важливим як для лінгвістики, так і для психології. Маємо, однак, констатувати односторонність цих спроб. Детальне інтегральне дослідження феномену емоцій започатковане з появою когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології.

Аналізуючи фрагмент мовної свідомості, що співвідноситься з ділянкою страху, ми спираємося на концепцію З. Фрейда, який загальну сферу страху характеризує як «жахливе». Жахливе, на думку автора, пов'язане з тим, що викликає переляк, страх або жах. Втім, це слово не завжди використовується у певному розумінні, частіше за все його значення взагалі не співпадає саме з тим, що викликає страх. Однак можна сподіватися, що є своєрідне ядро, що виправдовує використання цього особливого слова, стосовно певного поняття [9, с. 229]. Таким чином, аналізуючи страх, ми аналізуємо загальне ядро, що об'єднує навколо себе усі уявлення про феномен страху, що наявні у мові.

У зв'язку з цим важливим виявляється оперування терміном емоційний *концепт*, що використовується на позначення ядра, навколо якого об'єднуються усі визначені ознаки феномену страху. Ідучи за Н. О. Красавським, визначаємо емоційний концепт як етнічно культурно зумовлене складне структурно-змістове, як правило, лексично та/або фразеологічно вербалізоване утворення, що базується на понятійній основі; він включає у себе, окрім поняття образ, оцінку, культурну цінність, які функціонально замінюють людині в процесі рефлексії й комунікації однопорядкові предмети (у широкому розуміння слова), що формують пристрасне ставлення до них людини» [3, с. 29]. Концепт представляє собою результат когнітивної діяльності особистості та суспільства, та відтворює комплексну енциклопедичну інформацію та уявлення про феномен, інтерпретацію цієї інформації та уявлень суспільною свідомістю. Виявлення концептів, які є конструктами мовної свідомості, а відповідно і картини світу, дає змогу інтегрувати здобутки інших наук для пошуку закономірностей концептуалізації дійсності, донині не виявлених.

Розширення наукових знань про страх за рахунок лінгвістичного дослідження, що виконане у когнітивному аспекті, здається нам надзвичайно важливим, адже аналіз концепту *страх* як складової частини мовної картини світу допоможе віднайти ті «наївні» уявлення про страх, що існують у мовній свідомості представника сучасного соціуму, бо маніфестуючись у мові, емоція страху дає підстави сучасним лінгвістам вести мову про наявність у свідомості індивідів певних уявлень про страх, що конденсуються у формі концепту. Це саме той прошарок інформації, що зберігається та передається засобами природної мови у мовному кодї, який розглядається нами як функціональне продовження генетичного коду. Таким чином, ці уявлення у філогенезі стають здобутком колективної свідомості і впливають на розвиток та виживання організму. Вони відбиваються у мові, передаючи національно-специфічне наївне знання, що часто може бути не менш складним, ніж наукове. Таким чином, надзвичайно важливим є зіставлення цього суб'єктивного прошарку інформації з науковим, який безумовно об'єктивне.

Більше того, за даними лінгвістики, емоційні концепти у різних лінгвокультурах мають різні характеристики. І хоча, за визначенням Ф. Рімана, страх, як більшість емоцій, є явищем інтернаціональним та існує незалежно від культури та рівня розвитку народу і його окремих представників [6, с. 8], сучасні дослідження фіксують протилежне. Так, наприклад, етноспецифічними можуть виявлятися об'єкти страху. Очевидно, що у кожній країні та регіоні проживання можуть бути свої специфічні страхи. Ось, наприклад, чого боялися жителі СРСР наприкінці ХХ століття, за даними НДІ соціального аналізу та статистики: 32 % боялися, що їх рідні та близькі можуть серйозно захворіти; власним здоров'ям були занепокоєні 25 %; злочинністю – 20 %; можливою бідністю – 19 %; свавілля влади боялися 18 %; погіршення економічної ситуації – 14 %; приходу старості та фізичного болю – 13 %; початку великомасштабної війни – 11 %; розв'язання міжнародних конфліктів – 9 %; самотності – 8 %; масових репресій типу сталінських – 7 %; загибелі людства – 6 %; гніву Господнього – 3 %; власної смерті – 2 % [2, с. 148]. Очевидно, що сучасна картина буде суттєво відмінна.

Загальне ставлення людини до феномену страху, його аксіологічні характеристики також можуть варіюватися відповідно до індексів культур. Це, на нашу думку, пояснюється етимологією та зумовлене становленням концепту *страх* у тій чи іншій лінгвокультурі. Характерними для тієї чи іншої мови, звичайно, є лексеми, що маніфестують або характеризують страх. Виявлення та зіставний аналіз їх на матеріалі різноструктурних мов може бути надзвичайно цінним з лінгвокультурологічної та загальнонаукової точки зору. З огляду на це важливим є вивчення емоційного концепту страх у зіставному аспекті.

Література

1. **Дарвин Ч. О** выражении эмоций у человека и животных / Дарвин Ч. – СПб. : Питер, 2001. – 384 с.
2. **Ильин Е. П.** Эмоции и чувства / Ильин Е. П. – СПб : Питер, 2001. – 752 с.
3. **Красавский Н. А.** Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах / Красавский Н. А. – Волгоград: Перемена, 2001. – 495с.
4. **Опарина О. И.** Страх как лингвопсихологическая составляющая языковой картины мира / О. И. Опарина // Язык, сознание, коммуникация. – 2004. – № 27. – С. 26–36
5. **Психологическая энциклопедия**, 2-е изд. / под. ред. Р. Корсини, А. Аэрбаха. – СПб. : Питер, 2006. – 1096 с.
6. **Риман Ф.** Основные формы страха / Фриц Риман; [пер. с нем. Э.Л. Гушанский]. – М. : Алетейа, 1999. – 336 с.
7. **Туренко О. С.** Страх: класифікація та докорінна природа феномену [Електронний ресурс] / О. С. Туренко // Научный журнал «Наука, религия, общество» – 2005. – № 1. – Режим доступа до журн. : http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/1_2005/articles//stat39.html.
8. **Философский словарь** / под ред. И. Т. Фролова. – 6-е издание. – М. : Политиздат, 1991. – 560с.
9. **Freud S.** Das Unheimliche

/ S. Freud // Gesammelte Werke. Bd. XII / Sigmund Freud. – London, 1955. – S. 229-268.

Яскевіч Ю.В. Дослідження феномену страху у сучасній науковій парадигмі

У запропонованій статті автор визначає важливість дослідження страху у сучасній науковій парадигмі, окреслює місце страху у сучасній науковій картині світу. Він обґрунтовує необхідність всебічного інтегрованого дослідження страху, застосовуючи дані інших наук. Підсумовуючи, автор вказує на перспективність такого дослідження у зіставному аспекті.

Ключові слова: феномен страху, картина світу, емоціональний концепт, парадигма

Яскевич Ю.В. Исследование феномена страха в современной научной парадигме

В предложенной статье автор определяет важность исследования страха в современной научной парадигме, указывает на место страха в современной научной картине мира. Он обосновывает необходимость всестороннего интегрированного исследования страха, с применением данных других наук. Подводя итог, автор указывает на перспективность этого исследования в сопоставительном аспекте

Ключевые слова: феномен страха, картина мира, эмоциональный концепт, парадигма

Yaskevich Y.V. The Investigation of Fear in the Contemporary Scientific Paradigm

In the following article the author defines the importance of the investigation of fear in the contemporary scientific paradigm, defines the place of fear in the contemporary scientific worldview. He grounds the necessity of the overall integrated investigation of fear using the results of other sciences. Finally, the author points the fruitfulness of the investigation of that kind in the contrastive aspect

Key words: fear, worldview, emotional concept, paradigm

Відомості про авторів

Аржавітіна Олена Миколаївна – магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Басва Ірина Василівна - викладач кафедри практики іноземних мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Балакірєв Костянтин Олександрович – викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Бледнова Ольга Григорівна – викладач кафедри романо-германської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, аспірант кафедри англійської філології Донецького національного університету.

Бобришева Ольга Василівна – магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Бузовський Андрій Володимирович – викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Бурдіна Світлана Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гребенюк Тетяна Вікторівна – аспірант спеціальності «Переклад» університету Жюсьйо (Франція).

Губарева Олена Валеріївна – магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дубко Лілія Олександрівна – викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Зайцева Ірина Петрівна – завідувач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Калініна Олена Генадіївна – викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Катречко Оксана Олександрівна – викладач кафедри іноземних мов Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кулікова Анастасія Євгенівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Курєнкова Галина Миколаївна - викладач кафедри іноземних мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Коваленко Валентина Михайлівна – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри німецької мови Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Коваленко Сергій Петрович – старший викладач кафедри німецької мови Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Лубенець Лариса Важанівна – викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Лугінець Олександра Леонідівна – магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Максимова Катерина Олександрівна – магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Моїсеєнко Олена Юріївна – кандидат філологічних наук, докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Панченко Марія Юріївна – викладач кафедри практики мовлення, магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Прітикіна Аліна Олегівна – магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Реутов Микола Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедр німецької мови та методики викладання іноземної мови Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Стафєєва Наталія Юріївна – магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Тихоновська Ганна Сергіївна – викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Тищенко Ганна Олександрівна – викладач кафедри німецької мови Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Ткачова Юлія Геннадіївна – викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Усова Ніна Василівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри німецької мови Горлівського державного педінституту іноземних мов.

Федотова Олена Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Донецького юридичного інституту імені Е.О. Дидоренка.

Фоміна Світлана Борисівна – аспірант спеціальності «Загальне мовознавство» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Хорольська Альона Миколаївна – магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Челомбїтько Дар'я Анатоліївна – магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Чигирьова Алла Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Донецького національного університету.

Чищева Альона Генадіївна – магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Шевандіна Лариса Сергіївна – викладач кафедри німецької мови Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Яскевіч Юрій Валерійович – аспірант кафедри української мови та загального мовознавства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукове видання

ВІСНИК
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(філологічні науки)

Відповідальний за випуск:
Зайцева І. П.

Коректор: **Лубенець Л. В.**

Здано до склад. 25.05.2010 р. Підп. до друку 25.06.2010 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 19,76. Наклад 200 прим. Зам. № 109.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.